

ZPRAVODAJ
HISTORICKÉHO KLUBU

Časopis Sdružení historiků České republiky
(Historického klubu 1872)

Roč. 16, 2005, č. 1

Vydává Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) v Praze
Vedoucí redaktor: Jiří Kocian

Redakční kruh:

Karol Bílek, Martin Čapský, Josef Hrdlička, Tomáš Knoz, Jiří Kocian (vedoucí redaktor), Jaroslav Pánek, Jiří Pešek, Eduard Šimek, Petr Vorel.

Redakční rada: výbor SH ČR

Adresa:

PO BOX č. 66
110 01 Praha 01

Zveřejňováno i na internetové stránce: <http://www.maticemoravska.cz/shcr>

ISSN 0862-8513

© Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872), 2005

OBSAH

Úvodní slovo	5
I. ČLÁNKY	
Jana Mrázková Věc veřejná nebo soukromá?	6
Michal Konečný V osudu Fenixe a Faethona	30
II. MATERIÁLY	
VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999 Bibliografie	59
III. DISKUSE	
Jan Křen Pravdy a nepravdy o StB	80
Michal Říman Otevřený dopis Bořivoji Čelovskému	85
IV. ZPRÁVY O ČINNOSTI SH ČR, REGIONÁLNÍCH POBOČEK SH ČR A KOLEKTIVNÍCH ČLENŮ SH ČR	
Marie Ryantová - Jiří Pešek Zpráva o činnosti SH ČR za rok 2004	89

Petr Kozák - Petr Galuška Činnost Opavské pobočky Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) v roce 2004	93
Petr Kozák Opavská pobočka SH ČR a její situace v akademickém roce 2004/2005	95
Helena M a n d e l o v á ASUD od zimy do léta 2005	97
V. Z HISTORICKÉ OBCE	
Karol B í l e k Konference Ruralismus, jeho kořeny a dědictví	100
VI. RECENZE	
Karol B í l e k Josef Pekař: František Palacký	103
VII. NEKROLOG	
Václav R a m e š PhDr. Rudolf Tecl odešel ...	105
X. INFORMACE	
Přednášky Sdružení historiků ČR (Historický klub 1872) v Národním muzeu v Praze na podzim 2005	112

Úvodní slovo

Vážení a milí čtenáři, vážené kolegyně a kolegové,

v prvním letošním čísle našeho časopisu otiskujeme v rubrice Články dva příspěvky mladých historiků, které byly úspěšně prezentovány na celostátní studentské vědecké soutěži Historie 2005, která se konala na počátku prosince 2004 v Brně a které byly oceněny i komisí výboru SH ČR pro udělení Ceny Josefa Šusty. Jana Mrázková z Historického ústavu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích získala Cenu Josefa Šusty za rok 2004 za práci „Věc veřejná nebo soukromá? Vliv rodiny a ‘přátel’ na volbu životního partnera - panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století“. Komisí výboru SH ČR byl též oceněn i druhý publikovaný soutěžní příspěvek Michala Konečného z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

V následující rubrice Materiály jistě zaujme, a to nejen z hlediska blížícího se IX. sjezdu českých historiků připravovaného na září 2006 do Pardubic, bibliografický přehled publikací vydaných v souvislosti s VIII. sjezdem českých historiků, který se konal v Hradci Králové v září 1999. Bibliografii VIII. královéhradeckého sjezdu historiků pečlivě a přehledně zpracovala dr. Václava Horčáková. V oddíle Diskuse přinášíme významný příspěvek prof. Jana Křena do veřejného diskursu o zpřístupňování aktů komunistické Státní bezpečnosti a Otevřený dopis prof. Michala Reimana dr. Bořivoji Čelovskému. V rubrice o činnosti SH ČR, jeho regionálních poboček a kolektivních členů otiskujeme výroční zprávu o činnosti SH ČR za rok 2004, nabízíme obsáhlou informaci o práci opavské pobočky SH ČR a prezentujeme činnost Asociace učitelů dějepisu v první polovině roku 2005. V rubrice Z historické obce Karol Bílek poutavě přiblížil konání a atmosféru konference Rurasmus, jeho kořeny a dědictví, kterou pořádala v dubnu 2005 Pekařova společnost Českého ráje v Sedmihorkách u Turnova. Týž autor přispěl i recenzí nového již 3. vydání knihy Josefa Pekaře o Františku Palackém.

Bohužel - na počátku letošního července nás zastihla smutná a pro mnohé i překvapivá zpráva o odchodu váženého kolegy, významného člena a podporovatele činnosti Sdružení historiků pana PhDr. Rudolfa Tecla, ředitele Státního okresního archivu v Táboře. Čest jeho památce!

Jiří Kocian

I. ČLÁNKY

V rubrice Články uveřejňujeme dva příspěvky prezentované na celostátní studentské vědecké soutěži Historie 2005, která se konala na počátku prosince 2004 v Brně. Oba příspěvky ocenila komise výboru SH ČR ustavená pro udělení Ceny Josefa Šusty, kterou výbor SH ČR každoročně ohodnocuje práce mladých badatelů. Cenu Josefa Šusty za rok 2004 udělil výbor SH ČR Janě Mrázkové, studující Historického ústavu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, za práci "Věc veřejná nebo soukromá? Vliv rodiny a "přátel" na volbu životního partnera - panství Třeboň na konci 18. a počátku 19. století". Dále též byla komisí výboru SH ČR oceněna práce Michala Konečného, studenta Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, "Via dolorosa et gloriola barokního aristokrata. Život středního moravského šlechtice kolem roku 1700", kterou publikujeme pod názvem V osudu Fenixe a Faethona. Dvě moravská hrabata v období baroka. Příspěvky otiskujeme v pořadí dle ocenění.

Věc veřejná nebo soukromá?

Vliv rodiny a „přátel“ na volbu životního partnera – panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století.

1. Úvod

Přestože se problematikou sňatku již několik desetiletí systematicky zabývají zahraniční badatelé,¹ v českém dějepisectví mu nebyla dosud věnována odpovídající pozornost. Prozkoumáno je především šlechtické prostředí, kde lze využít osobní korespondenci, která přináší hlubší pohled do soukromého života jednotlivých lidí.²

¹ Obecně se vstupem do manželství zabývá kniha J.-C. BOLOGNE, *Svatba. Dějiny svatebních obřadů na Západě*, Praha 1997. Měšťanské a vesnické prostředí zahrnuje práce R. VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století) I.*, Praha 1999. Šlechtickému prostředí se věnuje rakouská historička B. BASTL, *Tugend, Liebe, Ehre. Die adelige Frau in der Frühen Neuzeit*, Wien 2000. Analyzuje svatební smlouvy, šlechtickou korespondenci a testamety a vše vzájemně porovnává. Problematikou západní rodiny a sňatku se věnuje J. GOODY, *The Development of the Family and Marriage in Europe*, Cambridge 1983. Sňatek jako důležitý přechodový rituál je předmětem knihy A. VAN GENNEPA, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997, s. 110-135.

² Srov. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha – Litomyšl 2002; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997; P. VOREL, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*, in: V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000 (Opera Historica 8), s. 191-206; TÝŽ, *Pernštejnská svatba v Prostějově roku 1550*, ČMM 114, 1995, s. 143-159. Přímou rozboru šlechtických svatebních smluv se věnuje

Naproti tomu měšťanské³ a venkovské obyvatelstvo⁴ zůstává z hlediska zajímavých metodických přístupů opomenuto. Historikové totiž analyzují chování spojené se vstupem do manželství na základě matrik nebo jiných evidenčních pramenů, které neumožňují hlouběji proniknout do života jednotlivých lidí, ale pouze statisticky zaznamenávají získaná data, čímž zbavují člověka jeho mimořádnosti a jedinečnosti. Předložená práce se proto zaměřuje na jiný okruh pramenů – na svatební smlouvy, které umožňují proniknout do všedního i myšlenkového světa lidí na venkově.

Svatebním smlouvám byla doposud věnována pozornost pouze z hlediska právních dějin.⁵ Jedinou prací v českém dějepisectví, která vychází přímo z analýzy tohoto pramene, je studie Pavly Nácovské,⁶ která se zabývá svatebními smlouvami měšťanstva v Kutné Hoře ve druhé polovině 16. století. Smlouvy však chápe pouze jako pramen k poznání sociálních dějin a demografického vývoje.⁷ Zcela opomíjí

L. TUPÁ, *Šlechtična a sňatek v raném novověku ve světle svatebních smluv*, České Budějovice 2002 (Diplomová práce Historického ústavu).

³ M. LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999; P. VOŠAHLÍKOVÁ, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.*, Praha 1996; M. L. NEUDÖRFLOVÁ, *České ženy v 19. století*, Praha 1999; P. HORSKÁ, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999.

⁴ Venkovu byla věnována větší pozornost především v rámci pozitivisticky laděných národopisných studií, které se však soustředí pouze na popis svatební zvyklostí a krojů. Srov. například F. BARTOŠ, *Moravská svatba*, Praha 1892; I. HEROLDOVÁ, *Uzavírání sňatků a svatební obyčeje v Čechách ve 2. pol. 18. stol. a v 1. pol. 19. stol.*, ČL 62, 1975, s. 129-139; J. MARHOUT, *Stará jihočeská svatba z okolí Týna nad Vltavou*, České Budějovice 1978; M. ULČOVÁ, *Výbava chalupnické nevěsty z Plzeňska v roce 1800*, ČL 65, 1978, s. 37-39; V. VYKOUKAL, *Česká svatba*, Praha b.d.; Č. ZÍBRT, *Staročeská svatba*, Praha 1929. Hlubší pohled do dané problematiky přinášejí historicko-demografické studie, které zkoumají sňatečnost na základě matrik. Srov. zejména P. BRABCOVÁ, *Svatby v 18. století z hlediska církevních matrik*, ČL 85, 1998, s. 257-262; L. FIALOVÁ, *Vývoj sňatečnosti a plodnosti obyvatelstva Českých zemích v 19. století*, HD 12, 1987, s. 207-224; L. KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*, Praha 1965; B. ŠTĚRBOVÁ, *Sňatečnost a sňatková migrace ve farnosti Sřelenské Hoštice v letech 1645-1890*, JSH 58, 1989, s. 125-136; TÁŽ, *Vývoj sňatečnosti ve Sřelenských Hošticích v letech 1891-1999*, HD 23, 1999, s. 164; TÁŽ, *Vývoj sňatečnosti v lokalitě Novosedly nad Nežárkou v letech 1686-1910*, HD 11, 1987, s. 97-140; L. FIALOVÁ – P. HORSKÁ – M. KUČERA – E. MAUR – J. MUSIL, *Dějiny obyvatelstva v českých zemích*, Praha 1996.

⁵ Srov. například V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963; J. KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962; J. KAPRAS, *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*, Praha 1908; K. MALÝ – J. SIVÁK, *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918*, Praha 1988.

⁶ P. NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historicko-demografického poznání (Kutná Hora 1550 - 1600)*, HD 21, 1997, s. 37-72.

⁷ Autorka se soustředí především na obsahový rozbor svatebních smluv a zaměřuje se na výši věna, na sledování poměrů prvních a druhých sňatků a na šanci vstupu do nového manželství.

rodinnou a osobní strategii měšťanů a stranou zůstává i role rodiny a okolí při výběru partnera. V předložené práci bych chtěla ukázat, jakou mají svatební smlouvy mimořádnou vypovídající hodnotu a jak jsou využitelné z hlediska historické antropologie. Dosavadní české historicko antropologicky pojaté práce vycházejí především ze studia soudních protokolů a informace o životě obyčejných lidí podávají skrze životy lidí na okraji společnosti.⁸ Naproti tomu svatební smlouvy odhalují každodenní život i myšlenkový svět lidí, kteří se nijak neprovinili proti společenským pravidlům, a to v období, které je v tomto směru opomíjeno. Většina takto zaměřených prací se totiž zabývá raným novověkem, protože je zde přiměřeně hustá pramenná základna, která umožňuje dostatečně prozkoumat a vyhodnotit dochované prameny. Novější dějiny jsou již prameny zahlceny, takže se mnozí historikové ve snaze vyhodnotit dostupné informace spokojují pouze s popisem jednotlivých událostí místo toho, aby se více věnovali užšímu okruhu pramenů a pokusili se je hlouběji interpretovat.

Studie vychází z rozboru svatebních smluv venkovského obyvatelstva na panství Třeboň, které vznikly na konci 18. a začátku 19. století. Na většině panství byly zapisovány do pozemkové knihy, která byla speciálně určena pro zápis svatebních smluv.⁹ Třeboňské panství je ale výjimkou, neboť zde byly smlouvy zaznamenávány do „Knihy převodů, smluv a narovnání“.¹⁰ Zmíněný pramen obsahuje i smlouvy mezi dočasným hospodářem a sirotky nebo různé protokoly, jež se týkají soužití muže a ženy, a které lze případně kombinovat se svatebními smlouvami. Právě analýza zmíněných smluv a dalších protokolů, které mohou nahradit prameny osobní povahy, přináší hlubší pohled do života venkovského člověka.

Svatební smlouvy jsou ve většině případů formalizované, psané podle určitého vzorce, a na první pohled se mohou zdát naprosto stejné. Jejich zdánlivě omezená výpovědní hodnota může být smazána sériovým zpracováním,¹¹ a proto jsem

⁸ Srov. D. TINKOVÁ, *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha 2004; P. HIML, *Die „armen Leüte“ und die Macht. Die Untertanen der südböhmischen Herrschaft Český Krumlov/ Krumau im Spannungsfeld zwischen Gemeinde, Obrigkeit und Kirche (1680-1781)*, Stuttgart 2003; J. DIBELKA, *Reflexe a sebereflexe „zmrhané“ ženy na počátku novověku ve světle trestněprávních pramenů*, České Budějovice 2004 (Diplomová práce Historického ústavu).

⁹ Knihy svatebních smluv jsou na panstvích vedeny od konce 18. století - například na panství Bechyně od roku 1788, Blatná od roku 1776, Český Krumlov od roku 1787, Hluboká od roku 1800.

¹⁰ Na třeboňském panství je vedena souvislá řada knih svatebních smluv od r. 1787. Pro svou práci jsem využila tyto knihy svatebních smluv – SOA Třeboň, OS (Okresní soud) Třeboň, sign. 1970-1971, 425-428 (Knihy převodů, smluv, narovnání). Dále uvádím pouze zkratku KPSN, která zastupuje název „*Knihy převodů, smluv, narovnání*“.

¹¹ Možností výzkumu svatebních smluv a testamentů se blíže věnuje studie P. KRÁL, *Heiratsverträge und Testamente in Böhmen in 16. und 17. Jahrhundert*, in: J. PAUSER – M.

analýze podrobila 900 svatebních smluv. Díky tomu jsem získala informace o více než 1 800 osobách – nejednalo se totiž pouze o nastávající manžele, šlo i o jejich sourozence, rodiče a případně o další osoby, které byly s jejich sňatkem spojeny. Zmíněné údaje jsem dále konfrontovala s matrikami, abych doplnila chybějící informace jako byly věk a postavení snoubenců.¹² Díky zmíněnému souboru jsem mohla sledovat, jakým způsobem se měnil přístup jednotlivých sociálních kategorií k sepisování svatebních smluv, co bylo jejich obsahem v závislosti na společenském postavení obou snoubenců nebo jak se uplatňovaly jednotlivé podmínky v případě úmrtí jednoho z manželů.

Jedinečnost svatebních smluv ale ještě spočívá v něčem jiném. Smlouvy totiž obsahují různé doplňující informace, které z dnešního pohledu do úředního zápisu ani nepatří. Pro člověka měly ale takový význam, že považoval za nutné, aby byly písemně zaznamenány. V těchto záznamech je obsažena osobní výpověď jedince. Smlouvy se tím dostávají na hranici pramenů osobní povahy. Jednotlivé osudy lidí tak lze zpracovat formou mikrohistorické analýzy, která umožňuje nahlédnout do každodenního života i do myšlenkového světa jednotlivce a odkrývá tak procesy, které se vstupem do manželství souvisí jen okrajově. Navíc zkoumané svatební smlouvy odrážejí stejným dílem život ženy i muže, protože obsahují nejen věno nevěsty, ale také přínos ženicha a dále uvádějí jednotlivé podmínky v případě úmrtí obou manželů a jejich sourozenců. Lze proto nahlédnout do ženského i mužského prostředí. Život obou pohlaví byl těsně propojen a nelze jej vysvětlovat pouze z jedné strany. Právě svatební smlouvy oba tyto světy spojují.

Na druhou stranu nelze vycházet pouze z analýz jednotlivých případů, protože by mohlo dojít ke zkreslení historické skutečnosti. Proto je potřeba analyzovat jednotlivé případy na pozadí celkového rozboru svatebních smluv a „velkých událostí“. Z uvedené příčiny jsem vybrala tři vhodná časová období pro uskutečnění průřezových analýz.¹³ Jako záchytný bod jsem si stanovila období let 1812-1816, které je vhodné z několika důvodů. V roce 1811 byl vydán Všeobecný občanský zákoník,¹⁴ který mimo jiné stanovil, že manželství má předcházet uzavření svatební smlouvy. V tomto období došlo také v důsledku dlouhotrvajících válek proti Francii k obrovské inflaci a ke státnímu bankrotu. Mohu tak zjistit ekonomickou situaci venkovského obyvatelstva před státním bankrotem a po něm. Dále mohu sledovat

SCHEUTZ – T. WINKELBAUER (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch, München 2004, s. 477-494.

¹² K analýze jsem využila tabulkového programu Access, který umožňuje snadnou manipulaci s velkým množstvím získaného materiálu. Svatební smlouvy jsem zaznamenávala do předem vytvořených formulářů a poté jsem je podle různých kritérií navzájem porovnávala.

¹³ Jedná se o období let: 1. 1792-1796, 2. 1812-1816, 3. 1832-1836.

¹⁴ Všeobecný občanský zákoník byl vydán i v českém znění v nakladatelství Kašpara Widtmanna: *Kniha wsseobecných zákonů městsských pro wssecky německé dědičné země mocnárství rakauského*, Praha 1812.

vliv josefínských reforem a Všeobecného občanského zákoníku na manželské soužití a ve třicátých letech 19. století vliv nastupující průmyslové revoluce na vesnické obyvatelstvo.¹⁵

V předložené práci jsem se skrze příběhy jednotlivých lidí snažila naleznout odpovědi především na to, jak se lišila hierarchie hodnot při hledání partnera u svobodných a ovdovělých osob, žen a mužů, a jaké strategie uplatňovaly rodiny. Zajímalo mě, jestli toto jednání bylo v souladu s představami jednotlivých lidí nebo naopak. Dále jsem se snažila postihnout vliv vesnické společnosti na výběr partnera a v neposlední řadě jsem se pokusila ukázat, jakou roli hrála při výběru partnera láska k nastávajícímu manželovi a jestli se lidé cítili očekáváním společnosti a tradičními představami ve svém životě omezení nebo jestli je přijímali za své a narušení v nich naopak vyvolávalo obavy. Skrze tyto otázky jsem se snažila postihnout nejen jednání lidí bezprostředně spojené se vstupem do manželství, ale zajímalo mě, jak vyprávějí o životě lidí na venkově vůbec.

2. Význam a obsah svatebních smluv

Zatímco dříve docházelo k uzavření manželství už v okamžiku sepsání svatební smlouvy a v průběhu svatebního veselí, přičemž oddávky v kostele jen potvrzovaly tento akt, po Tridentském koncilu vznikl manželský svazek na základě kněžského požehnání, které bylo udělováno před Bohem. Nesměla při něm chybět církevní autorita. V následujícím období stoupal význam církevního sňatku a svatební smlouva nabývala platnosti až po udělení manželské svátosti.¹⁶ Mimo sňatku církevního se ovšem začal v západní Evropě nesměle prosazovat také sňatek civilní.¹⁷ Samo manželství bylo chápáno jako smlouva mezi mužem a ženou. I Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 ustanovil, že svazek vzniká smlouvou, je-

¹⁵ Srov. E. MAUR – P. HORSKÁ., *Zemědělské obyvatelstvo Českých zemí v 17.-19. století*, HD 10, 1986, s. 181; P. HORSKÁ-VRBOVÁ, *Kapitalistická industrializace a středoevropská společnost: příspěvek ke studiu formování tzv. průmyslové společnosti*, Praha 1970; L. FIALOVÁ, *Vývoj sňatečnosti*, s. 210.

¹⁶ V období před Tridentským koncilem probíhaly zasnuby i sňatek bez přítomnosti kněze, pouze v okruhu rodinných příslušníků. Církevní požehnání v kostele zpravidla následovalo až po svatební noci. Svatba představovala spíše veřejný projev vzájemné náklonnosti snoubenců než jejich doživotní závazek vycházející od Boha. Oficiální církevní kruhy ale prosazovaly představu manželského svazku, jehož podstata i naplnění byly dány přímo od Boha. Okolnosti vzniku manželství byly proto projednávány během 24. zasedání Tridentského koncilu roku 1563. Přijetí svátosti manželství pak bylo myslitelné pouze v přítomnosti kněze, který měl osobně znát snoubence i jejich rodiče, aby bylo zamezeno tajným sňatkům. Srov. J. GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“ – *svatební a křestní obřad v období raného novověku (Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století)*, HD 24, 2000, s. 49-82.

¹⁷ Zavedení občanského sňatku v roce 1580 resp. v roce 1656 v Holandsku, v roce 1653 přechodně v Anglii, v roce 1790 ve Francii. Srov. J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 115-116.

jímž prostřednictvím se snoubenci zavazují k plnění manželských povinností.¹⁸ Smlouvou se ovšem nemínila listina, ale samo vstoupení do manželství, které bylo chápáno jako pomyslné spojení mezi manžely.¹⁹

Svatební smlouvy uzavírali sedláci nebo chalupníci, výjimečně domkáři. Ve většině případů to byli vlastníci nemovitosti – dědicové usedlostí, vdovci, kteří smlouvou zaopatřovali snoubence živobytí na hospodářství, protože usedlost zdědily děti, a vdovy, které novému manželovi zařizovaly prozatímní hospodaření. Pouze výjimečně smlouvu uzavíraly dvojice, které usedlost nevlastnily. Jejich příbuzní se zavázali propůjčit jim chalupu na dobu jejich života, a právě proto bylo nutné svatební smlouvu uzavřít.²⁰ Počet snoubenců, kteří uzavřeli svatební smlouvu na třeboňském panství, se postupně snižoval. Zatímco na počátku sledovaného období uzavřela smlouvu necelá polovina z celkového počtu sňatků, ve třicátých letech 19. století již pouhá pětina.²¹ Množství selských a chalupnických stavení na vesnici se totiž výrazně neměnilo, a tudíž i počet smluv zůstával v průběhu zkoumaných období stejný, přičemž ale docházelo k nárůstu obyvatelstva.²² Zřejmě se tedy zvyšoval počet lidí, kteří vstupovali do manželství bez nemovitosti a proto necítili potřebu svatební smlouvu uzavřít. Lepší budoucnost pak mohli hledat v rozrůstajících se městech.

Smlouva byla uzavírána v období zasnub, necelý měsíc před vstupem do manželství. Termín „svatební smlouva“ není běžně uváděn, je nahrazen spojením „manželská úmluva“.²³ Pouze v závěru je vrchnostenským úřadem povoleno, aby

¹⁸ „Srovnalosti rodin smlouvami manželskými se zakládají. V smlouvě manželské vyjevují dvě osoby rozličného pohlaví řádně podle zákona vůli svou, že chtějí v obcování nerozlučitedlném živý býti, děti ploditi, je vychovávatí a pomoci oboustrannou sobě přispívati.“ *Kniha wsseobecných zákonů městských*, s. 14.

¹⁹ Manželský patent Josefa II. uvádí místo slova „manželství“ termín „světská smlouva“, čímž vyjadřuje, že se jedná o čistě světský akt mezi dvěma lidmi, aniž by muselo dojít přímo k uzavření kontraktu. Národní archiv (NA) Praha, Sbírká patentů, inv. č. 2066 (*Manželský patent Josefa II.*).

²⁰ Roku 1816 dává „pro snadnější zaopatření“ bratr ženicha Matěj Žoldnajt, jakožto dědic otcovské živnosti, do smrti novomanželům vejměnkářskou chalupu. SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 426 (KPSN), fol. 178.

²¹ V devadesátých letech 18. století uzavíralo svatební smlouvu 42 % párů, v letech 1812-1816 o něco méně, 37 % párů, a ve třicátých letech 19. století již pouhých 22 % ze všech párů, které vstoupily do svazku manželského na panství Třeboň.

²² Obyvatelstvo Českých zemí od poloviny devadesátých let 18. století do poloviny čtyřicátých let 19. století vzrostlo o dva milióny. Srov. E. MAUR – P. HORSKÁ., *Zemědělské obyvatelstvo*, s. 181.

²³ V období let 1812-1816 a 1832-1836 je na začátku smlouvy uváděno: „Dolejc psaného dne a roku stala se (...) následovní manželská úmluva“. V devadesátých letech je uváděn plurál „manželské smlouvy“, i když se jedná o jeden kontrakt – v širším pojetí smlouvu totiž uzavírají dvě strany, rodina ženicha s rodinou nevěsty.

byla „vtělěna do knihy svatebních smluv“. Jinak se ale slovo „svatba“ vyskytuje jen zřídka. Je nahrazeno výrazem „kněžský závazek“ nebo častěji „kopulace“. Zřejmě se jedná o pozůstatek z doby, kdy k uzavření manželství stačilo navléknutí prstenů a prožití svatební noci. Smlouva byla podepsána třemi svědky z každé strany a s povolením vrchnostenského úřadu byla zapsána do příslušné knihy a dále do gruntovní knihy vesnice. Platnosti nabyla až po svatebním obřadu, který se konal většinou ve farnosti odkud pocházela nevěsta. Přesto ani svatba v domě ženicha nebyla výjimkou.²⁴ Rodičům nevěsty tak odpadla starost s přípravou svatebního veselí, zvláště pokud najednou vstupovalo do manželství několik sourozenců, především dcer.²⁵

V předložené práci bych chtěla ukázat, jakou mají svatební smlouvu mimořádnou vypovídací hodnotu a v čem jsou jako pramen k poznání každodenního života na venkově jedinečné. Nebudu se proto podrobně zabývat obsahem smluv, ale shrnu ho do několika odstavců. Úplná analýza bude zahrnovat, kdo uzavíral smlouvu,²⁶ kolik peněz, případně dobytek a nářadí, do manželství přinášela nevěsta a ženich,²⁷ jaké byly jednotlivé podmínky v případě úmrtí jednoho z manželů²⁸ nebo jaký dostala nevěsta po smrti manžela výměnek.²⁹ Při rozboru se zaměřím na společenské postavení obou snoubenců, přičemž budu porovnávat homogamní a hetero-

²⁴ Patnáct procent svateb se na třeboňském panství konalo v domě ženicha.

²⁵ Roku 1813 vstupovali ve stejný den do manželství tři sourozenci rodiny Kartáků z Domanína – dvě sestry a bratr. Obřad první dívky se konal ve farnosti jejich rodičů, svatba bratra v domě rodičů jeho nastávající manželky a svatba druhé dcery ve farnosti jejího ženicha. Přestože rodiče vyvdávali dvě dcery najednou, odpadlo jim pořádání dvou svateb ve stejný čas. SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 426 (KPSN), fol. 7-10.

²⁶ Zaměřím se na případy, kdy smlouvu uzavírali sami snoubenci nebo jejich rodiče, případně snoubenci se svolením rodičů či poručníků. Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 mimo jiné nařizoval, že nezletilí, lidé mladší 24 let, nemohou sami vstupovat do svazku manželského, a proto smlouvu často uzavíral otec nevěsty nebo její poručník.

²⁷ Rozbor bude zahrnovat, co bylo předmětem „věna“ (hotovost, dobytek, nářadí, výjimečně usedlost) a „protivěna“ (většinou hospodářství, v období let 1812-1816 ještě otcovský podíl); jestli hotovost byla uložena ve skladní kase, kam poddaní běžně stíradali své peníze, případně v sirotčí; rozbor podmínek výplaty věna (ve třicátých letech 19. století byla část věna vyplácena již před sňatkem a při svatební smlouvě); komu bylo věno určeno (jaká část připadla sourozencům ženicha), jestli bylo věno určeno na zaplacení otcovského dluhu a podobně.

²⁸ Budu analyzovat, jaké byly podmínky v případě, když manžel zemřel bezdětný či zanechal po sobě děti a jak se tyto podmínky lišily v případě muže a ženy – jestli byly vyrovnány a oba uplatňovali stejné nároky. Dále budu porovnávat situaci na třeboňském panství s obecně užívanými zásadami. Srov. V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, Praha 1963.

²⁹ Ženich dával nevěstě různé druhy výměnků – jako ženichův otec, matka, macecha; polovinu toho co ženichův otec; „*slušný výměnek*“ nebo „*bezouplatnou schránku*“; případně byl přesně vyjmenován.

gamní sňatky, i na rodinný stav ženicha a nevěsty. Zvlášť se budu věnovat sňatkům svobodných lidí, vdovců a vdov.

Každá svatební smlouva obsahovala dvě položky. Nevěstin „přínos“ je ve svatebních smlouvách nazýván „věnem“, ženichův zase „protivěnem“. Předpona „proti-“ naznačuje, že se jednalo o dva vyvážené přínosy obou snoubenců. Jeden z nastávajících manželů vnášel vždy do manželství hotovost, případně i dobytek a náradí, a druhý zase hospodářství. V podstatě nezáleželo na tom, jestli usedlost do manželství přinese žena či muž. Mohla být totiž předmětem věna vdovy nebo dědičky usedlosti. V tomto případě zahrnovalo ženichovo „protivěno“ peněžitou hotovost a dobytek. Více než statistické vyhodnocení výše věna je zajímavé pojetí jednotlivých měnových jednotek v myšlení venkovských lidí. V tomto období totiž došlo po státním bankrotu v roce 1811 k několikeré změně hodnoty peněz.³⁰ Lidé ovšem ještě nebyli schopni uvažovat abstraktním způsobem v takové míře jako jsme zvyklí dnes, takže běžně sečítali papírové peníze s kovovými, i když se jejich hodnota lišila. Podstatné totiž bylo, že jednotkou obou měn byl jeden zlatý, takže nic nebránilo tomu, aby vše sečetli dohromady. K jednotlivým částkám pak pouze připisali o jaké platidlo se jedná – „zvučící mince“ nebo „jmění listy“, čímž nabyla abstraktní čísla hmotnou podobu a lidé si mohli lehce vybavit, o jakou jednotku se jedná. Zmíněný příklad dokládá, že pokud se oprostíme od statistického vyhodnocování, ke kterému ovšem svatební smlouvy na první pohled přímo vybízejí, můžeme proniknout hlouběji do uvažování tehdejších lidí, jenž by jinak pod velkým množstvím získaných údajů mohlo zůstat zakryto.

Mimo „přínosů“ obou snoubenců byly součástí svatební smlouvy i podmínky, které zabezpečovaly pozůstalého manžela. Jednalo se o dva případy – první zajišťoval ženicha nebo nevěstu, pokud zemřel manžel bezdětný, a druhý, pokud po něm zůstaly na živu děti. V případě úmrtí bez potomků se často uplatňovala odchylná úprava pro dobu do dne a do roka.³¹ Pokud ženich nebo nevěsta zemřeli do této doby, musel pozůstalý manžel vrátit určitou částku rodičům zemřelého manžela nebo jeho sourozencům. Situace se změnila ve třicátých letech 19. století. Manžel sice získal většinu z pozůstalosti, čtvrtou část ovšem získali dědici nebo nejbliž-

³⁰ Situace po roce 1811 - 5 zlatých v bankocetlích = 1 zl. vídeňské měny (dále: w.w.) - odpovídá to vyrovnání na 20 %, 100 zl. konvenční měny (dále: c.m.) = 232 zl. w.w.; po roce 1820 - 2,5 zlatého w.w. = 1 zlatý c.m. (vyrovnáním na 40 %); až od roku 1816 – zavedena nutnost uvádět o jakou měnu se jedná. Srov. M. BĚLOHLÁVEK, *Staré míry, váhy a peníze*, 1984; Z. PETRÁŇ – P. RADOMĚRSKÝ, *Encyklopedie české numismatiky*, Praha 1996; B. SPÁČIL, *Česká měna. Od dávné minulosti k dnešku*, Praha 1973, s. 83-90; P. VOREL, *Od českého tolaru ke světovému dolaru. Zrození tolaru a jeho cesta v evropském a světovém peněžním oběhu 16. - 20. století*, Praha 2003.

³¹ Je to varianta starobylého práva Evropy, podle jehož zásad nastává plné majetkové společenství až narozením dítěte. Srov. V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 403.

ší příbuzní. Pokud zesnulý manžel zanechal po sobě děti, docházelo nejčastěji k rozdělení majetku rovným dílem mezi pozůstalého manžela a děti.

Když zemřel hospodář, měla pozůstalá manželka právo hospodařit na usedlosti do „právní zletilosti buď toho nejstaršího mužského dědice a neb toho dítěte“, kterému by ženich mohl odkázat hospodářství. Po odevzdání statku odešla vdova na výměnek. Často je pouze uváděn „slušný vejměnek“. Pokud si nevěsta vzala za manžela vdovce, bylo přesně uvedeno, kde má vdova přebývat. Například má nevěsta získat - „bezouplatnou společnou schránku v hospodářově sednici, světlo a teplo, komůrku podle stavení, chlív na kraji, nad ním půdu a malej chlívěk, pak kousek pažitů za maštali od dvířek až po cestičku k starej studánce.“³²

Ženichové často přebírali živnost zadluženou a věnem si potřebovali vylepšit finanční situaci. U mnoha smluv byla totiž podstatná část věna určena na „zaplacení otcovského dluhu“ a na sourozenecké podíly, které vázly na hospodářství. Vyplacení věna bylo ale často odkládáno a ve smlouvě byly přesně určeny dny splátek, podle kterých byly zase stanoveny výplaty podílů. Když tedy ženichové vstupovali do manželství, museli vynaložit velkou sumu peněz na urovnání jednotlivých podílů a dluhů, a proto si museli peníze půjčit, takže jejich syn přebíral opět zadlužené hospodářství. Jednalo se o neustálý koloběh, který mohl být zcela narušen sňatkem s chudým partnerem.³³ Důležitou úlohou nastávajícího hospodáře bylo tedy nalezení vhodné partnerky. Sňatek dědice hospodářství ovlivňoval i životy jeho sourozenců, a proto rodiny uplatňovaly různé strategie, aby zajistily co nejlepší budoucnost pro své potomky.

3. Rodinné a osobní strategie při výběru životního partnera

Rodinné a osobní strategie jsou v české historiografii sledovány především ve šlechtickém prostředí, kde se do zorného úhlu dostává mocenský zájem jednotlivých rodin.³⁴ V měšťanském prostředí je toto téma jen nedostatečně zpracováno v rámci širěji pojatých prací.³⁵ Sňatkovou politikou na venkově se podrobně zabývají dvě práce. Pavla Horská rekonstruovala rodinnou strategii ve vesnici Záblatí.³⁶

³² SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 428 (KPSN), fol. 63.

³³ Srov. A. KLÁŠTERSKÁ, *Výběr partnera a sňatkový věk dědiců venkovských usedlostí na Štáhlavsku a jejich sourozenců v 18. a na počátku 19. století*, HD 22, 1998, s. 155.

³⁴ Srov. zejména P. VOREL, *Pernštejnská svatba*, ČMM 114, 1995, s. 143-159; TÝŽ, *Aristokratické svatby*, in: V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy*, s. 191-206; M. LEMBERKOVÁ, *Hanavské zásnuby Albrechta Jana Smiřického*, *Dějiny a současnost* 16, 1994, č. 6, s. 15-18; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 303-337; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů*, s. 80-97.

³⁵ Ukázky strategie výběru životního partnera nalezneme například v práci – M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 70-105.

³⁶ P. HORSKÁ, *Rodinná strategie ve vesnici Záblatí na třeboňském panství (1661-1820)*, HD 17, 1993, s. 131-149.

Studie je založena na analýze seznamu poddaných schwarzenberského panství, přičemž se jedná pouze o metodický náčrt, k němuž je připojen soupis jednotlivých hospodářů a jejich potomků podle stavení. Hlubší analýza získaných údajů bohužel chybí. Další prací je studie Alice Klášterské,³⁷ která vychází z matričních zápisů ve farnosti Starý Plzenec. Vzájemně porovnává sňatkový věk sociálních skupin, který vypovídá o jejich reálných možnostech založit rodinu v určité životní fázi. Autorka sleduje především šanci na vstup do manželství dědiců usedlostí a jejich sourozenců. Studie přináší cenné poznatky, které nebyly doposud nikde v českém prostředí publikovány. Stranou ovšem zůstávají důvody, proč si lidé zvolili právě svého partnera a ne jiného, jakou roli hrála rodina a nejbližší okolí nebo jestli se při výběru partnera hledělo na vzájemné sympatie snoubenců či nikoli.

Neztratí ale hromadným počítačovým vyhodnocením osudy jednotlivých lidí svou podstatu? Každé jednání přece odráží určité zažité vzorce chování, které jsou pro danou společnost charakteristické. Analýza jednotlivých případů může odhalit více než počítačové zpracování určitého vzorku dat. Vhodnějším pramenem než matriky nebo soupis poddaných jsou proto svatební smlouvy, které umožňují proniknout do hierarchie hodnot, které byly pro výběr partnera rozhodující. Také ukazují, jaké byly vzorce chování u jednotlivých kategorií nebo jakou roli hrála láska. Dávají k tomu široké pole působnosti. Lze v nich totiž sledovat strategii svobodných či ovdovělých osob, dvojnásobné svatby, sňatkové možnosti sourozenců dědiců usedlostí nebo systém příbuzenských vztahů v rodině. Je možné v nich nalézt sňatek nevěsty i jejich sourozenců a odhalit, jak se lišily podmínky výběru partnera u různých členů v rodině.

Strategie při výběru partnera byla v zásadě dvojitá. O osobní strategii lze hovořit v případě ovdovělých osob, zvláště vdovců. Trochu odlišná situace nastala u vdov, které musely brát ohled na vůli poručníka svých dětí. V případě svobodných lidí se většinou jednalo o rodinnou strategii. Ani svobodný muž, dědic usedlosti, nebyl totiž nezávislý na otci a rodině. Při výběru budoucí manželky hrálo nejdůležitější roli věno, které nastávajícímu hospodáři pomohlo vyplatit sourozence, jež pak vstupovali do manželství. Sňatek dědice hrál klíčovou roli pro budoucí zaopatření celé rodiny. Jednalo se tedy o rodinnou, a ne osobní strategii. Podobná situace nastala u svobodných dívek. Volba jejich partnera se odvíjela podle přání rodiny, která se snažila dceru co nejvýhodněji provdat, aby nemusela vyplácet zbytečně velké věno. Přesto se ale hledělo na to, aby dívka uzavřela homogamní manželství. V odlišné situaci se nacházeli bratrové dědiců. V jejich případě se již mohlo jednat o osobní strategii, přičemž záleželo na tom, jak dalece byl neprvorozený syn nezávislý na rodině. V zásadě ale je možné u svobodných lidí mluvit více či méně o strategii rodinné a u ovdovělých osob o strategii osobní. Odlišná situace nastala u osob v marginálním postavení. Pokud u nich ke sňatku docházelo, byla volba

³⁷ A. KLÁŠTERSKÁ, *Výběr partnera a sňatkový věk dědiců venkovských usedlostí na Štáhlavsku a jejich sourozenců v 18. a na počátku 19. století*, HD 22, 1998, s. 145-168.

partnera často spontánní. Bohužel svatební smlouvy o nich nepodávají žádné informace, takže zůstávají stranou zájmu předložené práce.

Výběr partnera ovlivňovaly ještě další osoby z jeho blízkého okolí. Každý jedinec si totiž během svého života budoval sociální síť vztahů, která byla důležitá pro zařazení člověka do vesnické společnosti. Důležitou roli při výběru partnera proto hráli „přátelé“,³⁸ což byli vesměs příbuzní nebo skmotřené a sešvagřené osoby.³⁹ Ve třicátých letech 19. století se tento pojem dostává téměř do všech svatebních smluv. Rozšířilo se totiž zanechání jedné čtvrtiny z věna „nejbližším přátelům neb kšaftovním dědicům“. Automaticky se tedy předpokládalo, že za nevěstou či ženichem stojí určitý počet osob, které legitimizují postavení snoubenců. „Přátelé“ tedy sloužili jako sociální kontrola, protože zaručovali, že snoubenci pocházejí z poctivého prostředí a nejsou ve vesnici cizími nebo nežádoucími osobami. Tento systém vztahů byl důležitý v různých situacích. Pokud dívka například osiřela, mohla se v případě uzavření sňatku spolehnout na „přítele“, který ji zastupoval místo otce při svatební smlouvě nebo se podílel na výši věna.⁴⁰ Narušení vztahů s nejbližším okolím mohlo mít vážné následky. Pokud si člověk vybral nevhodného partnera, riskoval tím, že své „přátelé“ ztratí a jeho budoucí život na vesnici by byl do značné míry ztížen a omezen a v extrémních případech mohlo dojít k úplné izolaci a k vyloučení z vesnické společnosti.

3. 1. Strategie svobodných lidí

Mladí svobodní lidé, zvláště dědicové usedlostí nebo dcery sedláků, neměli o partnery nouzi. Budoucí hospodáři měli větší pravděpodobnost, že najdou manželku ze stejného sociálního prostředí než jejich bratři.⁴¹ Ženili se pouze se svobodnými dívkami a uzavírali sňatky dříve.⁴² Jejich vstup do manželství ovlivňoval vyhlídky na sňatek dalších sourozenců. Při volbě partnera proto hleděli především na výši nevěstina věna a méně na sympatie, které k dané osobě chovali. V jejich stupnici hodnot stálo nejvýše zaopatření rodiny a bezchybné fungování domácnosti, a

³⁸ Na význam „pánů a přátel“ ve šlechtickém prostředí upozornila práce V. BŮŽEK *„Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, ČČH 100, 2002, s. 229-264.

³⁹ Jednalo se tedy o pokrevní i „duchovní“ příbuzenství. Například svatební smlouva z roku 1816 uvádí mezi „nejbližšími přáteli“ sestry ženicha, sestry první manželky a jejich děti, které v případě úmrtí ženicha dostanou určitý podíl z jeho přínosu. SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 426 (KPSN), fol. 151-152.

⁴⁰ Roku 1816 uzavírá nevěsta Rozina Vejlapková svatební smlouvu v zastoupení jejího „přítele“ Jakuba Vejlapky a také věno od něj dostává „z přátelské lásky“. Tamtéž, fol. 155.

⁴¹ Roku 1787 došlo ke změně dědického práva u poddaných zakoupených statků – usedlosti již nedědil nejmladší syn, ale nejstarší, což umožnilo vyplácení sourozenců podle pořadí narození.

⁴² A. KLÁŠTERSKÁ, *Výběr partnera*, s. 153.

proto si sňatek z pouhé náklonnosti nemohli dovolit. Svou situaci si jistě uvědomovali již od narození a byli tak i vychovávaní, proto se snažili očekávání rodiny co nejlépe splnit. Přesto ale ani u nich nelze lásku naprosto vyloučit. Mohli si ji ale „dovolit“ pouze v případě, když byl jejich partner pro rodinu přijatelný a neohrožil její chod.

Bratrům dědiců hrozilo daleko více zhoršení ekonomického postavení, protože nemohli nevěstě nabídnout „zaopatření“ na živnosti. Dívky proto dávaly přednost mužům nižšího postavení, kteří vlastnili usedlost.⁴³ V zájmu druhorozeného syna bylo tedy získání hospodářství nebo v horším případě alespoň zaopatření výhodným sňatkem s vdovou nebo s dědičkou usedlosti. Ocitali se v daleko horším postavení než jejich šťastnější bratrové. Chápali ale své postavení jako křivdu nebo si odmalička byli vědomi, že mají nárok jen na část dědictví? Cítili se se svým údělem smířeni?⁴⁴ Na první pohled se může zdát, že jim nic jiného nezbylo. Se svým údělem se smířit museli, jinak by nemohli v tehdejší společnosti žít. Jednání lidí bylo do značné míry závislé na tradici. Lidé se chovali podle zažitých vzorců chování. Od druhorozených synů se tedy předpokládalo, že se s danou situací vyrovnají stejně tak, jako se od dědiců usedlosti očekávalo nalezení partnerky s odpovídajícím věnem. Přesto nemuseli být se svým údělem plně smířeni, jejich situace totiž nebyla úplně bezvýchodná. V budoucnosti se jim mohla naskytnout příležitost na vylepšení svého sociálního statusu a sama rodina se o to všemožně snažila.

O osudu druhorozených bylo často rozhodnuto při sňatku prvorozeného bratra, který se mohl uskutečnit i několik let před tím, než sami dosáhli právní zletilosti. Pokud se totiž rodině naskytlá dobrá příležitost, jak svému synovi zajistit lepší postavení, neváhala toho využít - jako v případě Vojtěcha Matějky.⁴⁵ Na žádost jeho bratra bylo ve satební smlouvě dojednáno, že Vojtěch dostane po vypršení dané lhůty chalupu, která patří otci nevěsty. Protože rodiče dávají Vojtěchovi své hospodářství, nemusí již vyplácet své dceři žádné věno, takže „obchod“ byl uzavřen k oboustranné spokojenosti. Vojtěch tak měl již od svých patnácti let dojednáno, že se stane hospodářem na usedlosti rodičů své švagrové, čímž se jeho dosavadní představy o budoucím životě naprosto změnily a získaly konkrétní, daleko lepší podobu. Postupně si mohl zvyknout na svůj nově nabytý sociální status a připravit se na převzetí nemovitosti. V jeho myšlenkovém světě tak nenastal náhlý zvrat a mohl si na své budoucí postavení zvyknout. Na druhou stranu mohli mladší sourozenci čekat poměrně dlouhou dobu, než bylo o jejich osudu rozhodnuto. Při sňatku dědice usedlosti se pak museli smířovat buď s téměř definitivní ztrátou naděje na vylepše-

⁴³ Tamtéž, s. 157.

⁴⁴ Tamtéž, s. 155.

⁴⁵ SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 425 (KPSN), fol. 39-40.

ní postavení v případě, že nevěsta nepřinesla očekávané věno, nebo s náhlým zlepšením vyhlídek do budoucnosti.⁴⁶

Myšlenkový svět dědiců a jejich bratrů se tedy značně odlišoval. Přestože vyrůstali ve stejné rodině, neměli rovnocenné výchozí podmínky k nalezení vhodného partnera. Prvorození synové měli už od narození své sociální postavení zajištěné a jejich život byl předem vytyčen. Ze své budoucí dráhy mohli sestoupit pouze svou neopatrností či nepředvídatelnými změnami v životě celé rodiny. Jinak byl jejich život klidnější než ostatních bratrů. Ti nemohli najisto počítat téměř s žádnou variantou. Často čekali, jaká příležitost se jim nakonec naskytne. Museli být připraveni vyrovnat se s nenadálým zlepšením svého sociálního postavení i se zhoršením. Jejich svět byl proto plný očekávání lepší budoucnosti a často končil zklamáním. Jejich osud byl určen pouze pořadím narození, a ne jejich osobními kvalitami, což mohlo být chápáno jako nepráví. Na druhou stranu byli na své postavení připravováni již od dětství, takže necítili takovou křivdu, jak by se z dnešního pohledu zdálo.

Naproti tomu sestry dědiců měly vyhlídky na homogamní sňatek lepší a zhoršení sociálního postavení hrozilo zdaleka méně než u bratrů dědiců.⁴⁷ Záleželo na dívčině věnu, které se odvíjelo podle postavení otce nevěsty a dále podle počtu dcer v rodině. Zhoršené vyhlídky na manželství měly osiřelé dívky, které ženichům nabízely v průměru nižší věno,⁴⁸ a ženy z nižších sociálních kategorií. Jinak bylo ale budoucí postavení dívky předem dáno. Pokud se nějakým způsobem neprohřešila proti společenským pravidlům, mohla očekávat, že se jí dostane žádaného postavení.

Sociální status dívky mohl být silně ohrožen, pokud otěhotněla ještě před uzavřením manželství.⁴⁹ V zájmu celé rodiny pak bylo, aby dívka vstoupila s otcem svého dítěte do manželství. Ve svatebních smlouvách je uváděno, že ženich vstupuje do manželství, aby byla napravena „ona chyba“, že spolu „tělesně obcovali“, a pokud bylo dítě již na světě, bral si ženich nevěstu „aby to mimo lože zplozené dítě k právu počestně zplozených dětí přivedl,“ a proto „sobě umínil s nevěstou do stavu manželstva vkročiti“. Dívka si tedy mohla přát přijít s případným ženichem

⁴⁶ V červnu 1812 získal například Josef Zahradník celé věno své budoucí švagrové ve výši 500 zl. W. W., aby si za ně koupil „*matoušovskou živnost*“. SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 425 (KPSN), fol. 366-367.

⁴⁷ A. KLÁŠTERSKÁ, *Výběr partnera*, s. 167.

⁴⁸ V období let 1812-1816 dostávaly osiřelé nevěsty v průměru o 200 zl. W. W., v období let 1832-1836 o 140 zl. C.M. méně než dívky, které měly ještě otce na živu.

⁴⁹ Pokud dívka otěhotněla za svobodna, hrozilo jí v předchozích staletích vyhnání z panství, případně jiné potrestání. Situace se od poloviny 18. století ale změnila a nemanželská sexualita byla postupně dekriminována. Problému svobodných matek a infanticidii, usmrcení nechtěných nemanželských dětí, se blíže věnují práce: J. DIBELKA, *Reflexe*; D. TINKOVÁ, *Hřích*, s. 310-356.

do jiného stavu. Těhotenství tak mohlo sloužit jako nátlak na muže, aby si ji vzal za manželku. Riskovala ale dívka porod nemanželského dítěte, pokud neměla jistotu, že si ji její milenec vezme za manželku? S největší pravděpodobností ne, protože diskriminace nemanželských dětí přetrvávala až do začátku 20. století. Selské dívky zřejmě navazovaly předmanželské sexuální vztahy s určitou jistotou, že si je jejich partner později vezme za manželku.⁵⁰ Mohly mu totiž nabídnout přiměřené věno, což by vysvětlovalo poměrně vysoký výskyt předmanželských početí u selských dcer.⁵¹ Předmanželská sexualita byla tedy poměrně rozšířená u všech vrstev venkovského obyvatelstva a ne pouze u nejnižších, i když počet nemanželských a předmanželských početí byl u chudších lidí rozhodně vyšší,⁵² což bylo dáno tím, že tyto páry spolu často žily v konkubinátu.

Pokud dívka otěhotněla a její milenec si ji odmítl vzít za manželku, nebyla již stíhána vyhnáním z panství, žalářem nebo několikátýdenními veřejnými pracemi. Situace se po roce 1750 změnila. Společnost začala nemanželské děti přijímat a početí za svobodna bylo postupně dekriminlizováno.⁵³ Cílem bylo totiž předejít potratu a infanticidě. Na začátku 19. století již nebyly svobodné matky vystaveny společenské degradaci jako v předchozích staletích. V jejich jednání proto lze postupně sledovat jistou emancipaci, která vystřídalala naprostou beznaděj.

Ženy si totiž začínaly uvědomovat, že i přes nemanželské mateřství naleznou vhodného ženicha.⁵⁴ Svobodné matky mohly dokonce žádat na bývalém milenci určitou částku peněz, která přispěla ke zlepšení jejich postavení a zajistila ženu i dítě

⁵⁰ Alice Velková uvádí, že 13 % žen narozených na konci 18. století, kterým se podařilo uzavřít sňatek, mělo před svatbou nemanželské dítě. A. VELKOVÁ, *Nemanželské děti ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století*, in: T. JIRÁNEK – J. KUBEŠ (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími*, 2. pardubické bienále, 4.-5. dubna 2002. Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, série C, Fakulta humanitních studií, Supplementum 5 (2002), Pardubice 2003, s. 222.

⁵¹ Podíl předmanželských početí u selských dcer je ve smlouvách poměrně vysoký, v období 1812-1816 činí 7 % a ve třicátých letech 19. století 10 %.

⁵² V rodinách řemeslníků, domkářů nebo podruhů nebyl porod nemanželského dítěte výjimečný – tvořil 18-25 %. A. VELKOVÁ, *Nemanželské děti*, s. 221.

⁵³ Blíže se k danému tématu vyjadřuje D. TINKOVÁ, *Ilegitimita a „nová ekonomie života“ v osvícenské Habsburské monarchii. Problém svobodných matek a sociální péče na prahu občanské společnosti*, HD 27, 2003, s. 133-172.

⁵⁴ Studie Alice Velkové tyto závěry potvrzuje. Na příkladě kariéry několika svobodných matek z přelomu 18. a 19. století, které pocházely i z movitějších venkovských vrstev, ukázala, jakou měly svobodné matky šanci na vstup do manželství, ať už s otcem dítěte nebo s jiným partnerem. Uvádí, že minimálně dvě třetiny žen si manžela našly, i když v pozdějším věku, než bylo obvyklé u jejich vrstevnic. Asi polovina těchto žen se provdala za otce svého nemanželského dítěte, ostatní ženy do manželství vstoupily s jiným partnerem. Pokud si otce svého dítěte nevzaly, vstupovaly do manželství ještě o několik let později. Srov. A. VELKOVÁ, *Nemanželské děti*, s. 217, 222.

do budoucnosti, jako tomu bylo v případě Anny Znůtové a Anny Schwarzové. Obě ženy měly hodně společného. Mimo toho, že pocházely z vltavotýnského panství a staly se svobodnými matkami, spojovala je především postava Vojtěcha Ambrože z Bečic, který byl otcem jejich dětí. Přestože se staly svobodnými matkami a jejich postavení tím utrpělo, neváhaly se obrátit na vrchnostenský úřad v Třeboni, aby jim pomohl získat určitou náhradu od otce svých dětí. Vojtěch byl nucen uzavřít s nimi „dobrovolnou úmluvu“, že svým nelegitimním dětem vyplatí určitou sumu - „Já, Vojtěch Ambrož púlláník ze vsi Bečic, zavazuji se svým vlastním podpisem, že Anně Schwarzový chci dáti na dvě děti, které moje jsou, 90 zl. w.w.“.⁵⁵ Druhé ženě, Anně Znůtové,⁵⁶ se kterou zplodil syna Jana, zaplatí dokonce 149 zlatých a 55 krejcarů konvenční měny, což je částka několikanásobně vyšší než dostane první žena na obě děti. Zajímavé je v tomto ohledu především jednání druhé ženy. Necelý rok před „narovnáním“, v květnu 1833, s ní totiž Vojtěch Ambrož uzavřel svaatební smlouvu.⁵⁷ V té době byla Anna již šest měsíců těhotná. Poté došlo ale zřejmě k rozepři a sňatek se neuskutečnil. V narovnání je uvedeno, že mezi ní a Vojtěchem byl uzavřen „dobrovolný smír“ a nevěsta je dokonce „v dumání“, že by si ho nakonec vzala.⁵⁸ Jejich sňatek se ale nakonec neuskutečnil a Vojtěch vstoupil do manželství s jinou dívkou. Anna přesto nezůstala sama. V srpnu téhož roku si vzala Matěje Řehoře, sedláka ze vsi Sobětic.⁵⁹

Případy obou žen ukazují, jak se situace svobodných matek měnila. Anna Znůtová dokonce nepovažuje za nutné vzít si otce svého dítěte. Byla si zřejmě vědoma, že se svým dítětem nezůstane sama. Dostala i slušnou částku peněz, která zvýšila její atraktivitu na sňatkovém trhu. Nemanželské dítě přitom přinášelo novou pracovní sílu do hospodářství a mohlo být dokonce žádané. Sebereflexe svobodné matky se tedy postupně měnila úměrně s tím, jak se měnil pohled okolí na ně. Od naprostého zoufalství a pohrdání vlastní osobou, které mohlo vyústit v neuvážený čin a smrt dítěte, se postupně svobodné matky vnímaly jako ženy, které svým mateřstvím neztratily na atraktivitě. Přesto jejich osud nebyl bezstarostný a jejich myšlenkový svět byl silně narušen. Pokud totiž otěhotněly, byly vystaveny tlaku od rodiny i přátel, kteří si přáli, aby co nejdříve našly vhodného partnera. Svobodným mateřstvím by totiž své nejbližší okolí poškodily a existenčně zatížily. Jejich úkolem tedy bylo, co nejrychleji naleznout vhodného partnera, což nebylo tak nepravděpodobné jako v předchozích staletích.

⁵⁵ SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 428 (KPSN), fol. 71.

⁵⁶ Tamtéž, fol. 100.

⁵⁷ Tamtéž, fol. 24.

⁵⁸ Tamtéž, fol. 100.

⁵⁹ Tamtéž, fol. 101.

3. 2. Strategie ovdovělých osob

Strategie ovdovělých se od strategie svobodných osob odlišovala v několika ohledech. Vdovci, kteří již delší dobu hospodařili, byli nezávislí na svých rodičích. Jejich sourozenci byli vyplaceni, a proto si volili partnera relativně nezávisle na přání svých rodičů či příbuzných. Podobně tomu tak bylo u vdov, které se stávaly zcela svobodné a nacházely se ve stavu, který se velice podobal postavení mužů. Jednalo se tedy o osobní strategii, ne rodinnou. Na druhou stranu si ale postupně budovaly síť sociálních vztahů, kterou v žádném případě nehodlaly porušit. Mohlo to zapříčinit zhoršení jejich sociálního statusu, a proto byla i jejich volba částečně omezena. Vdovy musely navíc brát ohledy na přání poručníka svých dětí, takže byly ve výběru partnera ještě více omezeny.

Vdovský stav byl většinou neočekávaný. Místo dobře fungující rodiny se vdovci či vdovy náhle ocitali v situaci, která byla pro ně neudržitelná. Nemohli si dovolit truchlit delší čas pro zemřelého manžela. Naopak jejich úkolem bylo najít co nejdřív vhodného partnera, který by zajistil chod rodinného hospodářství. Jak rychle byly ovdovělé osoby schopny najít náhradu, dokládají svatební smlouvy vdovců se svobodnými dívkami. Ve většině smluv z let 1812-1816 je zmíněno vypořádání s dětmi po pozůstalé manželce včetně data jejího úmrtí. Výsledek je až udivující. Většinou se jednalo o velice krátkou dobu od jednoho měsíce do půl roku, pouze ve výjimečných případech o více než rok!⁶⁰ Těžko lze předpokládat, že by vdovec našel novou partnerku za tak krátký čas bez cizí pomoci. Člověk byl v časové tísní, musel se přece starat o hospodářství i o děti, které byly často velmi malé.⁶¹ S největší pravděpodobností proto vyhledal pomoc dohazovače či dohazovačky. Tato náhlá změna však musela zcela zákonitě vyvolat rozpory v jeho myšlení. Každodenní život se naprosto změnil, když do domu přišla nová osoba, která si teprve budovala jisté zázemí. Přesto se vše muselo udát tak, aby hospodářství netrvalo a děti mohly být bez problémů dál vychovávány. Oba partneři proto byli přechodně nuceni k předstírání „každodennosti“,⁶² aby nedošlo k narušení chodu hospodářství a celé rodiny. Postupně si ale budovali osobní vztah a celá usedlost se tím dostávala do normálního běhu i v myšlení obou partnerů.

Výběr partnera u ovdovělých osob stejně jako u svobodných neurčovaly vzájemné sympatie, ale především praktické ukazatele. Přesto byl v jejich strategii

⁶⁰ Vypořádání s pozůstalostí manželky je uvedeno ve 31 případech. Pouze ve 2 převyšuje doba nalezení nové manželky 1 rok.

⁶¹ Nejmladší dítě bylo ve většině případů 2 roky staré, ve dvou případech se jednalo o 5 a 7,5 měsíců staré dítě.

⁶² Tento termín užívá také ve své práci J. Dibelka, kde na příkladu svobodných matek, které se dopustily infanticidia, ukazuje, že se po porodu a následnému usmrcení dítěte navrátily do hospodářství a snažily se chovat podle zaběhnutého řádu, aby se na jejich přečin nepříšlo. Jednalo se tedy o osobní obrannou strategii a snahu včlenit se do každodenního života na venkově. Srov. J. DIBELKA, *Reflexe*, s. 40-74

značný rozdíl a hierarchie hodnot, podle kterých si partnera vybíraly, se odlišovala. Pro vdovce nebylo již nejdůležitější věno nebo postavení nevěsty, ale především její zdatnost jakožto hospodyně a náhradní matky osiřelých dětí. Protože již sami měli potomky a vlastnili hospodářství, volili za manželky více než z dvou třetin svobodné dívky a nikoliv vdovy. Na druhou stranu vdovci nebyli tak lákavými partnery jako svobodní dědicové usedlostí, a proto si je za manžely vybraly většinou dívky, které měly z ekonomických nebo společenských důvodů horší podmínky k uzavření manželství. Ženy, které nemohly počítat s velkým věnem, si totiž musely na svou výbavu našetřit a vstup do manželství odkládaly,⁶³ proto byly také starší než jejich vrstevnice, které si zvolily svobodného muže.⁶⁴ Vdovci si také častěji volili za partnerky sirotky.⁶⁵ Osiřelé dívky nabízely budoucímu manželovi v průměru nižší věno a tudíž byl o ně menší zájem. Sňatek s vdovcem se tak pro ně stával východiskem z nouze. Na rozdíl od svobodných mužů se u vdovců vyskytovaly i sňatky s dívkou, která pocházela z nemanželských poměrů. Ve všech případech matka nelegitimní dcery vstoupila do manželství a otčím dívce zajistil slušné věno,⁶⁶ takže sociální status muže nebyl nijak ohrožen. Celkově lze říci, že vdovci měli sice nižší nároky na budoucí manželku, mohli si to ale dovolit. Již delší čas si totiž budovali síť vztahů, která jim zaručovala udržení sociálního statusu. Jejich postavení neutrpělo, což zase vyhovovalo ženám, které měly horší šance na vstup do manželství a vdovcem byly dobře zaopatřeny.

Na rozdíl od vdovců, kteří měli šanci na vstup do nového manželství poměrně vysokou, zůstávaly vdovy častěji až do konce života samy. Tato situace nastala po změně dědického práva roku 1787.⁶⁷ Šanci na vstup do manželství měly jen takové ženy, které ovdověly časně. Ovšem ani mladé vdovy nebyly v záviděníhodné situaci, protože záleželo na jejich ekonomické situaci a společenském postavení. V červenci roku 1815 se vdávala vdova Kateřina Papáčková, které bylo pouhých 25 let. Ve svatební smlouvě uvádí, že chtěla v červnu svou chalupu prodat. Myslela si

⁶³ Například roku 1833 dává nevěsta Mariana Rendlová jako věno mzdu, kterou si vysloužila u pana Vojtěcha Hauslera. SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 427 (KPSN), fol. 469.

⁶⁴ Srov. A. KLÁŠTERSKÁ, *Výběr partnera*, s. 151.

⁶⁵ V letech 1812-1816 si brali o 15 % více nevěst-sirotek než svobodní muži a ve třicátých letech 19. století o 13 %.

⁶⁶ V období let 1812-1816 se jedná pouze o 1 případ z 51 smluv, kdy si vdovec vzal nelegitimní dceru, v následujícím období 1832-1836 se vyskytují již 2 případy z 54.

⁶⁷ Dokud hospodářství dědil nejmladší syn, byl sňatek s vdovou vyhledáván. Druhý manžel se stával „časným“ hospodářem a vedl usedlost do doby, než dospěje nejmladší syn. Po roce 1787 se vdovy přestávaly stávat prozatímními hospodyněmi v takové míře jako předtím. O ženu na výměnku již nebyl takový zájem, neměla totiž, co nabídnout. Možnost na vstup do manželství měly jen takové ženy, které ovdověly mladé a mohly novému manželovi nabídnout prozatímní hospodaření. Srov. A. KLÁŠTERSKÁ, *Výběr partnera*, s. 150-151, 186.

totiž, že nenajde odpovídajícího manžela, který by chtěl konat dvacet šest dní robotu a starat se o chalupu. Žena se tak dostávala do složité situace. Musela by zřejmě odejít sloužit a zhoršit si tím sociální postavení. Proto se snažila co nejrychleji najít partnera, který by se zavázal povinnosti plnit. Ten se ukázal v osobě Matěje Bejlovce. Ve smlouvě není napsáno jméno ženichova otce, které je uváděno u všech svobodných mužů-ženichů, kteří ještě nejsou samostatnými hospodáři na „otcovské živnosti“. Jednalo se zřejmě tedy o nepravorozeného syna, který byl již delší čas nezávislý na svém otci a byl pravděpodobně v podružském postavení. Sňatek s vdovou tak pro něho znamenal zlepšení sociálního postavení.⁶⁸

Vdova si sňatkem sociální status nezhoršila a sama umožnila muži, který by byl za jiných okolností do konce svého života v závislém postavení, stát se hospodářem. Muži se tím naskytla výborná příležitost, které se nehodlal vzdát. Přesto ale zůstával pouze „prozatímním“ hospodářem a jeho budoucnost byla nejistá. Příchozem na hospodářství se totiž dostával do zvláštní situace. Jeho působení bylo časově omezeno do zletilosti dědice. Někdy byl ve smlouvách stanoven výměnek, který má otčím po odevzdání hospodářství získat. Většinou nebyl ale výměnek nebo jiný druh zaopatření stanoven, „poněvadž se neví, co ženich od dědice živnosti dostane“. Jednalo se vlastně o pojistku. Pokud by se nový hospodář nechoval k rodině správně, nemohl v budoucnosti očekávat od dědice peníze nebo výměnek. Celý jeho život tak prostupovala určitá nejistota, protože nikdy nebyl zcela zaopatřen. Musel se řídit podle daného úzu chování, který nemohl překročit, jinak by se vystavoval nebezpečí budoucí ztráty nabytého postavení. Vnímal ale on sám své postavení jako omezení? Nebo byl na tento stav připraven a rád ho za cenu zlepšení svého sociálního statusu přijal? Bohužel nalezení jednoznačné odpovědi je téměř nemožné. Zřejmě v okamžiku uzavření svatební smlouvy bylo pro ženicha nejdůležitější zlepšení sociálního postavení a rád na dané podmínky přistoupil. V budoucnosti se až ukázalo, nakolik byl ve svém postavení omezen, přičemž se situace u jednotlivých rodin odlišovala. Svatební smlouvy o tom nepodávají další informace.

3. 3. Příklady rodinné strategie

Sňatkem se nespojovali pouze dva lidé – spojovaly se celé rodiny. Budoucí manžel byl proto pečlivě vybírán, aby nedošlo k poškození již vybudované sociální sítě a naopak nastalo její rozšíření a zpevnění sociálního statutu rodiny. Více než samotný partner byla důležitá pověst jeho rodiny, proto muži často nezáleželo, kterou z dcer hospodáře si nakonec vezme za manželku. Nejdůležitější bylo sblížení obou rodin. Dokazuje to i sňatek Tomáše Kubaty, který nejdříve uzavřel svatební smlouvu s nevěstinou sestrou, která ovšem onemocněla, a tak se ženich nakonec rozhodl pro nevěstu.⁶⁹ V tehdejší společnosti takové jednání nevzbuzovalo pobouření. Naopak, muž dodržel daný slib a oženil se s dcerou hospodáře, i když s jinou

⁶⁸ SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 426 (KPSN), fol. 138-139.

⁶⁹ Tamtéž, sign. 425 (KPSN), fol. 353-354.

než se původně předpokládalo. Došlo tak k očekávanému propojení rodin a rozšíření působnosti žadaným směrem.

Potomci se tedy snažili vyhovět přání rodiny i přátel a zvolit partnera podle jejich očekávání. Výběr budoucího manžela tak mohl být omezen profesními ohledy. Ve vesnickém prostředí to platí především pro děti mlynářů, které si volily partnera ze stejné profesní kategorie. Jejich svatební smlouvy se odlišují od běžných smluv sedláků a chalupníků. Ženich je v nich osloven „pan“, nevěsta „panna“ a i ostatní fráze v jednotlivých odstavcích smlouvy se liší. Mlynáři totiž chtěli ukázat, že se nežení obyčejný příslušník venkovské společnosti, a proto se snažili svatební smlouvou své postavení legitimizovat.⁷⁰

Velice populární byly dvojnásobné svatby, kdy dvě hospodářovy děti si braly sourozence z jiné usedlosti. Podle práva byl sňatek mezi příbuznými, tedy i mezi sešvagřenými osobami, zakázán.⁷¹ Ani u jedné svatební smlouvy není uvedeno, že by snoubenci požádali o dispens, přestože je jinak ve smlouvách běžně uváděn. K dvojnásobným svatbám totiž docházelo většinou ve stejný den a i svatební smlouva byla uzavřena najednou. Nejednalo se tedy o příbuzné osoby. Tento stav nastal až po složení svatebního slibu, který byl vysloven téměř naráz. Většinou se jednalo o případy, kdy si bratr ženicha bral sestru nevěsty. Bylo to velice výhodné spojení. Budoucí dědic statku nemusel vyplácet dědický podíl sestře, který byl počítán jako věno nevěsty. Například roku 1812 odpadlo Josefu Kráflovi vyplácení otcovského podílu 200 zlatých sestře Kateřině, „aby zase na tento podíl za věno nastávající manželky Mariany Blažkové neb Kubšový poznal a na jeho živnost pojistiti nechal“. Sestře Kateřině byl zase podíl pojištěn na hospodářství jejího nastávajícího manžela, takže „ženich rodiče nevěsty od dalšího vyplacení jejího věna osvobozuje“.⁷²

Dále docházelo k situaci, kdy si bratr ženicha vzal sestru nevěsty. Tyto případy jsou ale ojedinělé, protože se mohly stát pouze tehdy, když otec nevěsty neměl žádného dědice hospodářství, a proto je dostal zeť. Rodiče nevěsty opět nemuseli vyplácet žádné věno a ženich dědický podíl svému bratru, který, ač neprvorozený, se takto stával hospodářem. Roku 1792 si vzal Josef Liška Marianu, dceru Jakuba Pilného. Otec nevěsty nemusel vyplácet věno, protože podstoupil svou živnost bratru ženicha. Svatební smlouva byla uzavřena ve stejný den jako smlouva o předání živnosti, jednalo se přece o oboustranný obchod.⁷³ Podobný případ je i z roku 1794. Paradoxní je, že se svatba nevěstiny sestry a ženichova bratra domlouvá několik let

⁷⁰ Odlišné jsou pouze některé součásti nevěstiny výbavy, které ukazují spíše na měšťanské prostředí. Nevěsta například dostane „*slušnou vejpravu*“ a „*ženský nábytek*“. SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 426 (KPSN), fol. 91.

⁷¹ *Kniha wsseobecných zákonů městských*, s. 19.

⁷² SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 426 (KPSN), fol. 6.

⁷³ Tamtéž, sign. 1971 (KPSN), fol. 20-21.

dopředu. Ženich Jan Železný neb Klouda si bere Marianu, dceru Matěje Kolenáře. Ve satební smlouvě je uvedeno, že otec nevěsty nebude zatím vyplácet žádné věno „na tu uhodu kdyby jeho bratr Jakub jeho dceru sobě Barboru (...) za manželku pojal“. Pokud by Jakub zemřel, nechtěl si vzít nevěstinu sestru „neb jakýmkoliv způsobem se na onu jemu tady přislíbenou kolenářskou živnost dostat nemohl“, vyplatí Matěj Kolenář ženichovi 300 zlatých jako věno nevěsty.⁷⁴

Dvojnásobná svatba byla velice žádaná, zvláště pokud měl hospodář několik dcer na vdávání a nechtělo se mu vyplácet věno v plné výši.⁷⁵ Další výhodou zmíněné strategie bylo, že provdal svou dceru za dědice hospodářství, čímž jí zajistil udržení sociálního postavení a dobré vyhlídky do budoucnosti. Přesto tyto svazky působí z dnešního pohledu až nelidsky a připomínají spíš obchod. Rodiny se dohodly na „výměně“ nevěst, aby tím ušetřily při vyplácení věna. Vnímali ale mladí lidé sňatek z ekonomických důvodů jako křivdu? Vstupovali do manželství nedobrovolně? Zřejmě tomu tak nebylo. Na prvním místě stálo zajištění rodiny, a proto si nemohli dovolit odchýlit se od tradičního chování a postavit se proti vůli rodičů. Očekávalo se od nich, že se podřídí názoru svých rodičů, vždyť i křesťanské desatero hlásalo „cti otce svého i matku svou“. Vzepření proti tradici a rodičům mohlo v jejich myšlenkovém světě vyvolat silný otřes. Museli by totiž volit mezi rodinou, případně přáteli, kteří jim poskytovali řadu jistot, a láskou k partnerovi, který jim nemohl zaručit bezpečnou budoucnost. Navíc v jejich myšlení stále přetrvávala obava z lásky, která byla často považována za nemístnou a škodlivou manželskému soužití. Potomci se proto rádi podvolili přání rodiny, protože to bylo v souladu s jejich představami o budoucím životě, kde dávali přednost „známému, jistému“ (tzn. rodině) před „cizím“ (tzn. partnerem). Přesto nesměli být ke sňatku nuceni. „Dekret o sňatkové reformě“ neboli „Tametsi“, který byl schválen na Tridentském koncilu, mimo jiné nařídil, že dobrovolný souhlas ženicha a nevěsty je vlastní podstatou svátosti manželství.⁷⁶ Muselo tedy dojít k jistému kompromisu, přičemž vůle rodičů a přátel stála na prvním místě.

⁷⁴ Tamtéž, fol. 136-138.

⁷⁵ V únoru 1813 vstupovali do manželství hned tři potomci Vojtěcha Kartáka z Domanína - Mariana, Kateřina a Tomáš. Svatební smlouvy byly uzavřeny ve stejný den a i svatby se konaly ve shodnou dobu. V případě Tomáše a Mariany se jednalo o dvojnásobnou svatbu. Došlo ke spojení s rodinou sedláka Josefa Holby ze stejné vesnice. Dívčím věno bylo opět pouze připsáno na hospodářství nastávajícího manžela. Jednalo se o sumu 200 zlatých. Druhá sestra Kateřina se vdala za Jana Jiráčka z Branné. Protože se nejednalo o „výměnu“ nevěst, musel otec nevěsty vyplatit daleko větší věno – na hotovosti 400 zlatých a dobytek ve výši 108 zlatých. Vše mělo být vyplaceno a odevzdáno „*po kopulaci*“, resp. po svatbě. V tomto případě bylo věno více než dvakrát vyšší oproti věnu předchozí sestry. Dvojnásobná svatba byla tedy velice výhodná. Otec nevěsty nemusel vyplácet věno v takové výši, jak by se jinak vyžadovalo, a ještě k tomu provdal svou dceru za dědice hospodářství. Tamtéž, sign. 426 (KPSN), fol. 7-10.

⁷⁶ J.-C. BOLOGNE, *Svatby*, s. 172.

Dvojnásobných svateb bylo nejvíce uzavřeno v období let 1812-1816. Hospodáři totiž tehdy díky bankrotu přišli o velkou sumu peněz, kterou měli v bankočetlích. Z tohoto důvodu bylo výhodnější nevyplácet věno v penězích, ale pouze přepsat tyto částky nevěstám na hospodářství. Ve třicátých letech 19. století došlo k poklesu v uzavírání dvojnásobných svateb.⁷⁷ Nemusí se ale jednat o pokles popularity, ale naopak o pokračování dlouhodobého trendu, jenž v letech 1812-1816 mohl být narušen napoleonskými válkami, které pustošily habsburskou monarchii a mimo jiné způsobily státní bankrot a pokles sňatečnosti.⁷⁸ Vzhledem k tomu, že jsem analýzu provedla pouze v těchto dvou obdobích, nemohu vyvozovat jednoznačné závěry. Bylo by potřeba zjistit popularitu dvojnásobných svateb v delší časové rovině.

Výběr partnera se tedy řídil především názory rodičů a prospěchem celé rodiny, přičemž se hledělo na upevnění sociální sítě vztahů, aby nebyl status rodiny oslaben. Příbuzenské vztahy byly proto mnohdy velmi provázané. Rodina se totiž snažila zaopatřit pokud možno několik dětí najednou tak, aby hodně získala při vynaložení nízkých nákladů. V následujícím odstavci uvádím dva příklady, které jsou až zarážející. Nejedná se sice o běžnou sňatkovou strategii na venkově. Jsou to výjimečné případy, z celkového počtu smluv nalezneme jen málo podobných. Přesto ale vypovídají o chování a myšlení lidí na venkově, kde láska a vzájemné sympatie snoubenců nehrály rozhodující roli.

V prosinci roku 1833 se brali nevlastní sourozenci Jakub Švejcar a Marie, sirotek po Bartoloměji Jáchymovi neb Krejčím,⁷⁹ přestože to Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 zakazoval.⁸⁰ Otec ženicha byl tedy otčímem nevěsty a zároveň se stal i jejím tchánem. Nevěsta měla zdědit usedlost po svém zemřelém otci, ale díky sňatku našla zaopatření na hospodářství svého otčima. Její usedlost tak mohl výhodně koupit bratr ženicha, nevěstin druhý nevlastní bratr, který se tím stával hospodářem. Rodina tedy zaopatřila hned tři děti najednou, kterým ani nemusel být vyplácen otcovský podíl. Ulehčila nastávajícímu hospodáři a zlepšila postavení ne-

⁷⁷ V období let 1792-1796 nejsou dvojnásobné svatby příliš uváděny, což je dáno tím, že smlouvy řadu údajů neobsahují. Neznamená to ale, že by se tyto svatby nekonalý. Počet případů raději neuvádím, protože by mohl být zavádějící. Ve smlouvách z let 1812-1816, které jsou již přesnější, zahrnují dvojnásobné svatby 13 % z celkového počtu prvních sňatků a 4 % v případech, kdy si vdovec bral svobodnou dívku. Ve třicátých letech 19. století došlo k poklesu v uzavírání dvojnásobných svateb. Z celkového počtu prvních sňatků zahrnoval tento druh svateb necelá 3 % a u vdovců se nevyskytuje vůbec, což je o 10 % méně než v předchozím zkoumaném období.

⁷⁸ V 19. století se uzavíralo v přepočtu na 1000 obyvatel v průměru více než 8 sňatků. V letech 1813-1814 došlo k výraznému poklesu v uzavírání sňatků - v roce 1814 dokonce na 6,6. L. FIALOVÁ, *Vývoj sňatečnosti*, s. 208.

⁷⁹ SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 428 (KPSN), fol. 65-66.

⁸⁰ *Kniha všeobecných zákonů městských*, s. 19.

prvorozeného syna. Ještě pozoruhodnější je sňatek Jakuba Lomského a Mariany Kovářové z prosince roku 1812.⁸¹ Nevěsta byla totiž dcerou ženichova švagra. To by ale znamenalo, že by byla dcerou ženichovy sestry a jednalo by se o pokrevní příbuzenství. Nezbývá než předpokládat, že si ženichova sestra vzala vdovce, který měl děti z předešlého manželství. Nevdávala se ale pouze nevěsta, ale ještě její sestra, která si brala bratra ženicha, tudíž dalšího švagra svého otce. Jednalo se tedy o dvojnásobnou svatbu, která byla ještě vpletena do dalších příbuzenských vztahů. Ženichové se tak stali švagry i zeti manžela své sestry. Otázkou ovšem zůstává, jestli tito bratři už o podobném spojení přemýšleli, když si jejich sestra brala vdovce se dvěma dcerami, nebo až poté.

Oba případy potvrzují, že na prvním místě stálo přání rodiny. Mladí lidé byli již odmalička vychovávaní v přesvědčení, že v manželství není láska vůbec důležitá a může být naopak na obtíž. Výběr partnera byl dlouhou dobu ponecháván rodičům, což nebylo chápáno jako zásah do soukromí, ale jako povinnost rodičů, kteří tím zajistili potomkům přijatelnou budoucnost. Zanedbání této povinnosti mohlo být chápáno jako zásah proti tradici, jako něco cizího, pro co nebylo v tehdejší společnosti místo. Představa budoucího partnera, kterého poznají, až když bude sjednána svatba, patřila do každodenního života tehdejších lidí. Na druhou stranu se mladí lidé často znali již před svatbou. K seznámení měli mnoho příležitostí, například „u muziky“, na jarmarcích, v čelední službě, při společných pracích na poli nebo každou neděli v kostele.

Láska se měla vyvinout až v manželství nebo v období zasnub. Snoubenci si mohli být v mnoha případech vzájemně sympatičtí.⁸² I u šlechtických párů, kde byla sňatková politika ještě vyhraněnější, se předpokládá, že našli v sobě v průběhu manželství zalíbení.⁸³ Také do svatebních smluv pojem „láska“ postupně proniká. Od počátku 19. století se v úvodu uvádělo: „Přislibují oba do stavu manželstva vstupující sobě věrnost, lásku a upřímnost až do smrti zachovati.“ Zatímco v letech 1812-1816 se tento slib objevuje v polovině svatebních smluv, ve třicátých letech 19. století je již uváděn ve všech smlouvách. Od přelomu 18. a 19. století se totiž začala postupně prosazovat manželství z lásky. Všeobecně byla ale přijímána láska bez vášně, cudná a klidná. Láska, jak je chápána dnes, se plně rozvinula až po první světové válce.⁸⁴

4. Závěr

Svatební smlouvy patří k pramenům, které byly doposud českými historiky neprávem opomíjeny. Předložená práce se snaží ukázat jejich mimořádnou vypoví-

⁸¹ SOA Třeboň, OS Třeboň, sign. 425 (KPSN), fol. 356-357.

⁸² J.-C. BOLOGNE, *Svatby*, s. 85-86, 256-284.

⁸³ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 310-311.

⁸⁴ Více J.-C. BOLOGNE, *Svatba*, s. 276-277.

dající hodnotu a využitelnost z hlediska historické antropologie. Smlouvy totiž mohou částečně nahradit prameny osobní povahy, a tím přinést hlubší pohled do všedního světa venkovského člověka. Protože odráží stejným dílem život ženy i muže, můžeme oba tyto světy propojit a vytvořit komplexní pohled na každodenní život venkovských lidí na přelomu 18. a 19. století.

V předchozích staletích se na volbě partnera podílela nejen celá rodina, ale nepřímo do ní zasahovali i ostatní členové vesnické společnosti. Důležitou roli hráli „přátelé“, což byly osoby z nejbližšího okolí, které sloužily jako sociální kontrola a svým „přátelstvím“ legitimizovaly postavení obou snoubenců. Pokud si člověk vybral nevhodného partnera, riskoval tím, že své „přátele“ ztratí. Jeho budoucí život na vesnici by byl do značené míry ztížen a omezen. V extrémních případech mohlo dojít k úplné izolaci. Při volbě partnera se proto uplatňovaly různé rodinné a osobní strategie, aby došlo k co nejvýhodnějšímu spojení a sociální status člověka zůstal zachován nebo byl dokonce vylepšen. Sňatek tak představoval důležitý přechodný mezník, jímž člověk vstupoval do další fáze života a mnohdy i do nového sociálního prostředí.

Dědicové usedlostí si své partnerky volili především podle výše věna nevěsty, protože jejich sňatek ovlivňoval vyhlídky na vstup do manželství sourozenců a sňatkem s chudým partnerem mohli zcela narušit chod domácnosti. Rodiny proto uplatňovaly různé strategie, aby dětem zajistily co nejlepší budoucnost. Velmi oblíbené byly dvojnásobné svatby, kdy rodiny zaopatřily hned dva potomky najednou, nebo různé jiné kombinace v rámci rozvrstvené rodiny. Druhorození synové se nacházeli ve zcela jiné situaci než jejich bratrové, dědicové usedlostí. O jejich osudu bylo totiž často rozhodnuto až v okamžiku sepsání svatební smlouvy prvorozeného bratra. Jejich život tak postupovala neustálá nejistota, protože museli být připraveni na nenadálé zlepšení i zhoršení svého sociálního statusu.

Sestry dědiců měly vyhlídky na homogamní sňatek zdaleka lepší, a pokud se neprohřešily proti společenským pravidlům, byla jejich budoucnost předem určená. Ovšem i v případě, že otěhotněly, nenacházely se v úplně bezvýchodné situaci. Postavení svobodných matek se totiž od poloviny 18. století velmi změnilo a v jejich jednání již lze sledovat určitou emancipaci – dokonce žádaly o finanční příspěvek od otce svého dítěte. Vyhlídky na sňatek se tím tolik nezhoršily. Naopak získané peníze mohly zvýšit jejich atraktivitu na sňatkovém trhu. Navíc lze předpokládat, že selské dcery navazovaly předmanželské sexuální vztahy s určitou jistotou, že si je jejich partner později vezme za manželku. Mohly mu totiž nabídnout přiměřené věno, což by vysvětlovalo poměrně vysoký výskyt předmanželských početí u zmíněných dívek.

Zatímco u svobodných lidí se většinou jednalo o strategii rodinnou, vdovci a vdovy uplatňovaly strategie osobní, protože již nebyli závislí na rodičích. Přesto museli partnera pečlivě vybírat, aby nedošlo k narušení sociální sítě, kterou si během života vybudovali. Pro zemřelého manžela si nemohli dovolit dlouho truchlit. Na prvním místě totiž stálo zajištění chodu domácnosti, a proto byli nuceni nalézt

nového manžela co nejdříve. Jednalo se o velice krátkou dobu od jednoho měsíce do půl roku. S novým partnerem si pak museli co nejrychleji vybudovat odpovídající vztah, aby nenarušili chod hospodářství a celá usedlost se postupně dostala do normálního běhu.

Ve smlouvách se dále lze věnovat životům „prozatímních“ hospodářů, otčímů či matek nebo jednotlivých „přátel“ obou snoubenců. Je možné v nich tedy sledovat nejen jednání bezprostředně spojené se vstupem do manželství, ale také osudy lidí, které s uzavíráním svatebních smluv souvisí jen okrajově. Smlouvy tak odkrývají témata, která byla českou historiografií doposud opomíjena a jejich kombinace s dalšími prameny, jako například s testamenty nebo pozůstalostními inventáři, by umožnila komplexní pohled na život lidí na venkově.

Jana Mrázková

V osudu Fenixe a Faethona

Dvě moravská hrabata v období baroka

Personifikace hlavních hrdinů

Mezi jmény tvořící seznam uprchlých rebelů, který byl potupně přibit na brněnskou městskou šibenici po porážce stavovského povstání v roce 1620, figuroval na jednom z předních míst někdejší dědičný nejvyšší hofmistr Dolních Rakous a rovněž nejvyšší komorník Markrabství Moravského svobodný pán Georg Ehrenreich z Roggendorfu.¹ Univerzitně vzdělaný šlechtic ovládající podle současníků vedle němčiny také latinu, španělštinu, francouzštinu, italštinu a některé orientální jazyky se v roce 1618 oženil s dědičkou dolnokounického panství Johannou Drnovskou z Drnovic a tím mimo výnosného panství získal také jako pokračovatel tradice tohoto vymřelého prastarého moravského rodu patřičný respekt uvnitř moravské stavovské společnosti.² Navzdory tomu, že Roggendorfové patřili od počátku 16. století k významným oporám habsburské dynastie, hlásili se jeho členové neochvějně k lutheránství a z toho logicky v konfesijně vyostřené době vyplynula i Roggendorfova účast na stavovském povstání. Vzpourou rozzuřený císař Ferdinand II. odmítl po svém bělohorském triumfu přihlídnout k někdejším zásluhám rodu, z něhož nejskvěleji zářila významná účast Wilhelma z Roggendorfu při prvním obléhání Vídně Turky v roce 1529, a spolu s dalšími rakouskými pány jako byl Jindřich Matyáš Thurn, Andreas Tornrädel či Melchior Wurmbrand vyvlastnil Roggendorfovi i jeho ženě veškerý majetek v Rakousku i na Moravě.³ Spolu s majetkem přišel Roggendorf i o titul dědičného hofmistra, který pro vycházející hvězdu svého rodu získal Paul Sixt Trautson.⁴ Manželé uprchli nejdříve do Saska a následně žili na několika dalších místech, kde působil mimořádně vzdělaný Roggendorf v diplomatických službách různých protestantských knížat.⁵ Některé nepřiliš důvěryhodné zdroje zmiňují dokonce Georga Ehrenreicha jako saského vyslance u císařského dvora.⁶

¹ Josef PROKEŠ, *Několik příspěvků k moravským dějinám po bitvě na Bílé Hoře*, Časopis Matice moravské, 1924, s. 63-124.

² Joseph BERGMANN, *Die Freiherren und Grafen zu Roggendorf*. Wien 1851, s. 90-92.

³ Tamtéž, s. 91.

⁴ Christian D'ELVERT, *Die Grafen von Rogendorf*, Notizenblatt der historisch-statistischen Sektion 1896, s. 50.

⁵ Tamtéž.

⁶ Jindřich WANKEL, *Obrazy z Moravského Švýcarska a jeho minulosti*. Blansko-Brno 1984, s. 30

Teprve za deset let v roce 1628 byl zbaven říšské klatby a mohl se natrvalo vrátit do Vídně, kde také roku 1653 zemřel.⁷

Právě ve Vídni se manželům narodil 27. září 1635 první ze dvou hlavních hrdinů tohoto příspěvku, syn pojmenovaný Christian.⁸ Nejistý osud rodiny bez majetkové základny donutil Johannu z Roggendorfu, aby se pustila do zdlouhavého soudního sporu o rájecké panství, které vlastnila ovdovělá manželka jejího švagra Zdislava z Heissensteinu. Jako sestra jeho první ženy Kateřiny Drnovské zpochybnila nároky dědiců z druhého manželství a rozhodnutím císaře Leopolda I. z roku 1666 získala Rájec navzdory své víře zpět.⁹ Ačkoli zemřela půl roku na to, existence pro další pokračování rodu byla zajištěna. Její syn a nový majitel rájeckého panství Christian Roggendorf konvertoval už o dva roky později v roce 1668 na katolictví a na základě toho už nic nebránilo tomu, aby mu byl udělen český inkolát, který získal 12. dubna 1669 od císaře Leopolda I.¹⁰ Bylo by logické, kdyby se nový člen moravské stavovské obce snažil prostřednictvím sňatku spojit svoji rodinu s některým významnějším moravským rodem, ale u Christiana Roggendorfa opět zvítězil pragmatismus. Stejně tak, jako konvertoval až bezprostředně po smrti matky, aby se patrně vyhnul jejím výčitkám, oženil se v roce 1674 pravděpodobně jen čistě pro peníze s o mnoho starší trojnásobnou vdovou Annou Marií Staudovou z Hammersdorfu.¹¹ Ta po svých sňatcích se Zdenkem Vlkanovským z Oubertovic, Johannem Karlem Rohaczkem z Adelscronu a Karlem z Castelle připojila k panství Křižanov, Bory a Dobrá Voda, které zdědila po svém otci, ještě velké panství Rožínka a Bystřice nad Pernštejnem.¹² Jejich manželství však netrvalo dlouho, neboť Anna Marie zemřela již v srpnu 1679.¹³ Relativně mladý vdovec tak získal rozsáhlé statky na Vysočině, jisté jmění a dům v Brně. Dlouho však po své manželce netruchlil a už o rok později se oženil znovu, tentokrát již s odpovídající prestiží, s dcerou Moravského zemského hejtmana Franze Karla Kolowrata hraběnkou Reginou Apolonií Theresií.¹⁴

Spojení domu Roggendorfského s rodinou proslulého císařského diplomata a rytíře řádu Zlatého rouna bylo oboustranně výhodné. Hrabě Franz Karel Kolowrat byl sice respektovanou a urozenou osobností, ale v moravském prostředí se musel

⁷ J. BERGMANN, *Die Freiherren und Grafen zu Roggendorf*, s. 89.

⁸ Tamtéž

⁹ Moravský Zemský archiv (dále MZA) Brno, fond G12, Cerroniho sbírka CII., č. 8, fol.15.

¹⁰ J. BERGMANN, *Die Freiherren und Grafen zu Roggendorf*, s. 90-92.

¹¹ Heinrich von KADLICH, *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen Auflage. Mährische Adel*. Nürnberg 1899, s. 114.

¹² Jan TENORA, *Bystřický okres*. Vlastivěda Moravská, Brno 1907, s. 34, 39.

¹³ Archiv města Brna (dále AMB), Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. 4.

¹⁴ J. BERGMANN, *Die Freiherren und Grafen zu Roggendorf*, s. 92.

cítit jako „parvenu“, neboť zde paradoxně nevlastnil žádné významné panství. Kolowratská doména byla tradičně spojena s východními Čechami, kde se také v této době pustil do reprezentační přestavby zámku v Rychnově nad Kněžnou. Nevelký statek Líšeň, zahrnující pouze tři vesnice, zakoupil spíše jako formalitu až rok po svém jmenování hejtmanem v roce 1768, aby tak předešel oprávněným výhradám moravské šlechty o splněných podmínkách pro vykonávání nejvyššího zemského úřadu.¹⁵ Propojení jeho rodiny s velkým, na Moravě usedlým pozemkovým vlastníkem, bylo tedy částečně i v jeho zájmu a podle veškerých znaků udržoval s domem svého zetě velice úzké rodinné kontakty. Ve stínu svého mocného tchána začal Christian Roggendorf budovat svoji kariéru zemského úředníka, která začala jeho jmenováním královským hejtmanem brněnského kraje v roce 1677. S touto funkcí byly následně spojeny i další zemské a dvorské funkce. Ke svým titulům si mohl připsat hodnost přisedícího u zemského soudu, nebo skutečného komořího a radu císaře Leopolda I. Vrcholem jeho kariéry bylo jmenování nejvyšším moravským komořím půl roku před jeho smrtí v roce 1701.¹⁶

Pravdou zůstává, že Christian byl patrně úředníkem velmi schopným. Když v roce 1698 uložil císař Leopold I. všem zemským hejtmanům, aby vyjádřili svůj názor na to, jak zlepšit tíživou hospodářskou situaci monarchie, byla zpráva brněnského kraje vypracována v nejrychlejší možné lhůtě. Hrabě Roggendorf se ve výsledcích projevil jako merkantilisticky uvažující ekonom doporučující rozpuštění cechů, budování obchodních komunikací, splavnění řeky Moravy (podle starších inženýrských projektů Filiberta Lucheseho), omezení soukromých mýt, zrušení přebytečných jarmarků, zřizování soukenických manufaktur a obilnic pro armádu, či celkovou reformu měny.¹⁷ Toto uvažování bezesporu nese stopy ekonomických strategií v té době teprve krátce zemřelého vynikajícího brněnského ekonomu Paula Morgentallera.

Jako vynikající ekonom se hrabě Roggendorf projevoval i na rájeckém panství, které mu zůstalo jako jediné po prodeji Rožinky a Bystřice Lamberkům v roce 1698.¹⁸ Pokoušel se navázat na úspěchy předbělohorského hospodářství Drnovských a v této souvislosti začal mimo jiné i se zřizováním četných hutí, předznamenávajících úspěch proslulých salmovských železáren v 19. století.¹⁹

Christian Roggendorf zřejmě značně rozmnožoval své jmění i prostřednictvím obratné soukromé finanční politiky. V jeho pozůstalosti je dochován seznam tak zvaných „aktiv“, neboli dluhů, které ještě nebyly zaplaceny. Mezi dlužníky

¹⁵ František SLAVÍK, *Brněnský okres*. Vlastivěda Moravská, Brno 1897, s.178.

¹⁶ Ch. D'ELVERT, *Die Grafen von Rogendorf*, s. 49-52.

¹⁷ Josef NOŽIČKA, *K hospodářské politice Brna koncem 17. století*, Brno v minulosti a dnes. Brno 1960, s. 173-174.

¹⁸ Jan TENORA, *Bystřický okres*, s. 39.

¹⁹ J. WANKEL, *Obrazy z Moravského Švýcarska a jeho minulosti*, s. 73-76.

Roggendorfů patřili Žerotínové, Petřvaldští, Serenyiové, Liechtensteinové, Lamberkové či Kaunicové.²⁰

Christian Roggendorf byl za své zásluhy povýšen císařem Leopoldem I. dne 16. dubna 1686 do hraběcího stavu jako hrabě Roggendorf svobodný pán z Mollenburgu s predikátem vysokorodý a blahorodý (Hoch und Wohlgebohren).²¹ Úspěšný život hraběte Christiana z Roggendorfu, který pozvedl svůj rod z bídy a pokoření do řad majetné a vážené moravské aristokracie, se uzavřel v brněnském rodovém paláci čtyři dny před Štědrým dnem roku 1701.²²

Jeho podobu známe ze dvou portrétů uložených na rájeckém zámku. Na prvním z nich z roku 1691 je hrabě spodobněn jako barokní aristokrat oblečený do nepřiliš pravděpodobného, spíše antickou atmosféru navozujícího oděvu. Pod mohutnou „alonžovou“ parukou na nás shlíží otlý obličej s hnědýma očima a malým elegantním knírkem. Tatáž podoba je namalována ještě jednou. Nepřiliš proporčně vyvážený obraz vykazující jisté podobné formální znaky, jako portrét Josefa I. od Simona Gionima z brněnské radnice, představuje hraběte tentokrát oblečeného do černého taláru symbolizujícího jeho zemský úřad. Christiana z Roggendorfu obklopuje řada atributů odkazujících na jeho společenské postavení. Jakoby symbolicky přidržuje rukou na stolku ležící povýšení do hraběcího stavu, na kterém je položen komornický klíč. Hraběcího titulu Christian Roggendorf dosáhl. Zatěžkal jej komornickou hodností a ještě pro jistotu přidržel vahou své osobnosti. Vzít si ho, tak jako otec, už nenechal...

Jestliže život zemského úředníka hraběte Christiana z Roggendorfu spadá spíše ještě do posledních let 17. století, je život druhého hlavního hrdiny spojen především se čtyřmi desetiletími století následujícího.

Barokní válečník Anton Amatus Serenyi se narodil 12. června 1670 v brněnském paláci svého otce hejtmana brněnského kraje hraběte Franze Gabriela Serenyiho.²³ I přes uhersky znějící jméno byl symbolicky propojen s česko-moravskou stavovskou obcí díky své matce Marii Benigně z bílinské větve Popelů z Lobkovic, díky níž mu v žilách kolovala krev nejstarších českých šlechtických rodů.²⁴ I přes jisté komplikace způsobené účastí rodu na stavovském povstání nebyli Serenyiové vážněji postiženi a díky značné autoritě krajského hejtmana se mladý hrabě narodil

²⁰ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. R 20.

²¹ MZA Brno, fond G4, Listiny Františkova muzea, sign. VI./3 ; J. BERGMANN, *Die Freiherren und Grafen zu Roggendorf*, s. 91.

²² AMB, Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. 4.

²³ AMB, Šimon Maur - výtah z křestních matrik, sv. č. 6.; Úřad krajského hejtmana vykonával od roku 1667 až do své smrti v roce 1677, kdy ho ve funkci nahradil hrabě Christian z Roggendorfu.

²⁴ Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinem Kronländern gelebt haben. 60 Bde.* Wien 1868-1891, sv. 32., s. 142.

do vážené a dobře situované moravské šlechtické rodiny. Jako zaklínadlo v té době působilo jméno jeho dědečka, do hraběcího stavu povýšeného Gabriela Serenyiho, který vynikl jako energický moravský zemský hejtman, proslulý rozhodnou organizací při vybírání mimořádné stavovské berně v nejistém roce 1655 a neúnavnou propagací „partyzánské guerry“ při nájezdech Tatarů v roce 1663.²⁵

Zcela v duchu vypjatých teatrálních gest baroka byl potomek jedné z nejproslulejších moravských aristokratických rodin pokřtěn za účasti kmotrů z řad brněnské chudiny. Tento podivuhodný počín má ještě zvláštní dohru v roce 1690, kdy příslušníci nejvyšší moravské stavovské obce jako byli Liechtensteinové, Collaltové či Oppersdorfové, mezi které patřil i Anton Amatus, figurovali jako kmotři při křtu 15 městských sirotků.²⁶

Jak dokazuje pozůstalostní inventář Franze Serenyiho z roku 1677, byli oba malí synové zaměstnaného úředníka vychovávaní svojí tetou Annou Marií Petřvaldskou na hradě Buchlově,²⁷ přičemž se po otcově smrti stal poručníkem osiřelých bratrů Antona Amata a Franze Josefa strýc hrabě Johann Karl z milotické linie rodu.²⁸ Dětství obou předčasně osiřelých bratrů bez matky a mimo domov asi příliš šťastné nebylo.

Předběžně bylo dohodnuto, že se otcovský majetek mezi oba bratry rozdělí. Franz Josef měl získat Kunín a od strýce v roce 1685 přikoupené Lysice, zatímco Anton Amatus se měl spokojit se Zlínem a Lomnicí. Je pravděpodobné, že v mládí jeli oba bratři na obvyklou kavalírskou cestu. Zatímco u Christiana z Roggendorfu můžeme předpokládat spíše cestu po nekatolických zemích, u Serenyiů tomu bylo patrně přesně naopak. Hrabě Anton Amatus byl po celý život ctitelem svého patrona svatého Antonína Paduánského, kterému nechal mimo jiné také zasvětit hřbitovní kapli v půvabném barokním městečku Lomnici, a tak je více než pravděpodobné, že cesta tohoto kavalíra vedla právě do Padovy a tím pádem patrně i do dalších italských měst. Jako maltézský rytíř mohl navštívit Maltu, neboť z korespondence s komturem řádu Vignacourtem vyplývá, že se hrabě dobře orientoval v italštině.²⁹ Patrně podle vzoru svého strýce se oba bratři rozhodli nepokračovat v započaté rodové tradici zemských úředníků a proto i Anton Amatus zvolil poněkud riskantnější dráhu vojenskou.

²⁵ Rudolf DVORÁK, *Dějiny markrabství Moravského*. Praha 2000, s. 291, 295.

²⁶ AMB, Šimon Maur - výtah z křestních matrik, sv. č. 6.

²⁷ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. S 11; Mladší sestra Franze Serenyiho Anna Marie se provdala za hejtmana hradištského kraje hraběte Hanuše Zikmunda Petřvaldského, jak ostatně každému návštěvníkovi hradu Buchlova hlásá alianční erb nad vstupní branou.

²⁸ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 4, inv. č. 70.

²⁹ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 81.

Příležitostí k vojenské kariéře skýtal čas kolem roku 1700 více než dost. Pod velením proslulého „Türkenlouise“ bádenského vévody Ludwiga Wilhelma se ve svých jedenadvaceti letech zúčastnil krvavé bitvy u Slankamene (19. srpna 1691), kde se, jak dokazuje vysvědčení samotného nejvyššího velitele, vyznamenal neobyčejnou statečností.³⁰ Spolu s císařskou armádou absolvoval Anton Amatus Serenyi dlouhé obléhání Velkého Varadína a s jistotou můžeme tvrdit, že setrval na uherské frontě i po změně vrchního velitele, „urozeného rytíře“ prince Eugena Savojského, triumfujícího u Zenty a později u Bělehradu. Z výnosů svých panství vydržoval od roku 1692 na balkánských bojištích sbor 100 jezdců a podobně jako dalším šlechticům té doby mu byly nařizovány povinné odvody válečných půjček.³¹ Zásluh generáladjutanta a polního strážmistra Serenyiho si brzy povšiml císařský dvůr a udělil mu v roce 1702, patrně jako finanční kompenzaci, statek Prestovac ve Slavonii.³² Po svém odchodu z aktivní služby obdržel hodnost velitele zemské pevnosti Špilberku. Po zbytek života žil především v Brně, kde také 29. února 1738 zemřel.³³

Jeho podobu známe pouze z jednoho portrétu, z něhož byly následně pořizovány kopie. Hrabě je zde zobrazen ve svém „pracovním oblečení“, tedy kyrsu a červené uniformě. Jeho drobná, hezká tvář s naznačeným mírným úsměvem je překryta obrovskou parukou, strhující jednoznačně pozornost diváka. O jeho vnitřním životě však víme jen žalostně málo...

Ambice Serenyiů kolem roku 1700 mířily velice vysoko. Pomineme-li výrazný společenský vzestup milotické větve rodu, kterému se věnoval Tomáš Jeřábek, jsou tendence o povznesení rodové prestiže patrné i u jeho lomnické větve.³⁴ Svými sňatky se bratři Serenyiové sešvagřili s Thun-Hohensteiny a Waldsteiny a snažili se prostřednictvím nejrůznějších způsobů, o kterých bude ještě řeč, o účelovou reprezentaci své urozenosti a významu uvnitř pokud ne celoříšské, pak tedy alespoň „česko-moravské“ stavovské obce. Touha obou bratrů však ztroskotala především z důvodu neúprosného úpadku a rozkladu celé rodové majetkové základny.

Bezprostředně po tragické smrti staršího Franze Josefa v roce 1705 při polním tažení Eugena Savojského do Itálie získal Anton Amatus od své ovdovělé švagrové panství Lysice a dům v Brně, čímž se mu podařilo do svých rukou získat rozsáhlý pozemkový majetek, nacházející se navíc v poměrné blízkosti Brna.³⁵

³⁰ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 77.

³¹ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 78.

³² MZA Brno, fond G 361, rodinný archiv Vrbnů, kart.5, inv. č. I/5/1-2.

³³ AMB, Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. 4.

³⁴ Tomáš JEŘÁBEK, *Barokní zámek Milostice*. Brno 1998.

³⁵ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 79. Ovdovělá Marie Magdalena z Thun-Hohensteinu si po svém manželovi ponechala pouze panství Kunín. To následně odkázala své neteři Eleonoře z Liechtensteinu, provdané za císařského generála Fried-

V roce 1712 prodal Anton Amatus odlehlé panství Zlín a v rámci vytváření rozsáhlého dominia přikoupil ke svému rodovému sídlu Lomnici a sousedním Lysicím poměrně velké panství Drnovice (1728), patřící do té doby rodině Schlägernů. Formování panství bylo provázeno zvláštními sociálními faktory, především zjevně řízenou kolonizací, při které se do hornaté krajiny lomnicko-lysického pomezí stěhovaly rodiny z odprodaného Zlína, či přesuny ekonomicky lukrativního židovského obyvatelstva z Lysic do Lomnice, kde byla zřízena autonomní židovská obec.

Na první pohled promyšlené ekonomické tahy však zvolna zpřetrhávalo několik závažných faktorů. Tím prvním byla samozřejmě nákladná reprezentace rodu podtrhovaná stavebními aktivitami a především nesmírně drahou účastí Antona Amata na válečných taženích habsburské monarchie. Tím druhým byly na první pohled méně zjevné okolnosti týkající se hraběcí rodiny. Hrabě Serenyi měl totiž se svojí manželkou Franziscou z Waldsteinu jedenáct dětí, které postupně nejrůznějšími výdaji a věny celé rodinné jmění rozdrobily.³⁶ Za vše hovoří ustanovení Antona Amata Serenyiho ve svém testamentu, kde po své smrti nařídil prodat těžce získané Drnovice a Lysice s nově vystavěným zámekem, aby jeho potomkům vůbec zůstaly nějaké peníze.³⁷ Rod se následně před polovinou 18. století propadá do naprosté společenské a majetkové bezvýraznosti, z níž je svým způsobem vyvedla až druhá polovina 19. století. Serenyiové na rozdíl od Roggendorfů zanechali na svých panstvích i v dějinách habsburského válečnictví výrazné stopy své činnosti, která je však paradoxně ekonomicky téměř zničila. Roggendorfové se žádným zásadním počinem z této doby prokázat nemohou a i v celku úspěšná úřednická kariéra poněkud zapadá před zářivým dobrodružstvím vojenské kariéry Antona Amata. Navzdory tomu však životy obou šlechticů končí s naprosto diametrálně odlišným výsledkem, tolik důležitým pro další pokračování rodu...

Venkovská sídla

Představíme-li si prostor severně od Brna, kterému je také tato práce věnována, působila většina zde stojících panských sídel střední šlechty kolem roku 1700 nepříliš utěšeným a pohodlným dojmem. Odmyslíme-li si rokokové, neoklasicistní a historizující přestavby nadcházejících století, šlo v podstatě pouze o v renesanci upravené hrady nebo tvrze, většinou zhyzděné provizorní fortifikací, nebo snad přímo samotnou mašinérií třicetileté války. Hraběcí vrstva moravské aristokracie se zatím až na výjimky nepouští do rozsáhlejších stavebních projektů, které jsou už před rokem 1700 typické pro nejvýznamnější pozemkové vlastníky z řad příslušníků dvorské šlechty jako byli Liechtensteinové, Dietrichsteinové, Althanové, Rottalové nebo Kounicové, obohacující již několik desetiletí moravskou krajinu o nád-

richa Harracha, jenž nechal v letech 1726-1734 zámek přestavět ve vrcholně barokních formách vídeňským architektem J. L. Hildebrantem.

³⁶ AMB, Šimon Maur - výtah z křestních matrik, sv. č. 6.

³⁷ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. S 150.

herné ukázky pozdně manýristické a raně barokní architektury. Až právě kolem vytyčeného roku 1700 začínají nezpochybnitelné stavební aktivity vyvíjet i příslušníci střední aristokracie.

Co se venkovských sídel a stavební činnosti na nich týče, vedou v porovnání s Roggendorfy jednoznačně Serenyiové. Když v roce 1705 získal hrabě Anton Amatus vedle Lomnice také nedaleké Lysice, rozhodoval se patrně, který ze zámků zvolí za své hlavní sídlo.³⁸ Na jedné straně zde stála Lomnice. Tento původně významný a rozsáhlý středověký hrad s pozdějšími zjevně nedokončenými úpravami na renesanční zámek vlastnili Serenyiové již od roku 1662. Jeho výhodou bylo především malé, avšak rezidenčně působící městečko pod ním, budované hrabětem Gabrielem Serenyim podle jednotného urbanistického plánu císařského architekta Giovanniho Pietra Tencaly.³⁹ Tento pozůstatek z dob, kdy musela být rezidence nejvyššího moravského zemského úředníka výkladní skříní jeho činnosti a moci (viz. Mikulov kardinála Dietrichsteina nebo zámek Holešov hraběte Johanna Rottala) byl sice velmi reprezentační záležitostí, ale pro vojáka Antona Amata převládly spíše důvody praktické. Lomnice se nachází v klimaticky velice drsném kraji a zvláště nevýhodná je i její odlehlá a nedostupná poloha. Musíme také přihlídnout k tomu, že šlo stále v podstatě o hrad, o kterém se ještě ve dvacátých letech 20. století vyjádřil v dopise jeho předposlední majitel Otto Serenyi, že některé jeho místnosti „i přes moderní možnosti nelze vytopit“.⁴⁰ Není proto divu, že se Anton Amatus rozhodl jednoznačně pro Lysice, ačkoli i nadále měla Lomnice hrát významnou ideologickou úlohu.

Jak vlastně vypadal interiér hradu, na kterém se od dob baroka změnilo do dnešních dnů tak málo?

Na tuto otázku nejlépe odpoví pozůstalostní inventář.⁴¹ Centrálním prostorem celé stavby s vlastním vchodem byla úchvatná kaple, označená Augustinem Prokopem jako nejkrásnější hradní kapli na Moravě. Zsvěcená byla sv. Františku Serafinskému, jehož socha se nacházela na hlavním oltáři. O tom, jak se víra v baroku prolínala s identifikací vlastního rodu, svědčí také serenyiovský rodokmen, nacházející se v té době ne v profánních prostorách zámku, ale spolu s dalšími obřadními předměty právě v kapli. Po hlavním schodišti se z arkádového nádvoří dalo vejít přímo do předpokoje a z něj do dámského pokoje, na který navazovaly dvě soukromé obytné místnosti hraběcích dcer, slečny Leonory a slečny Charlotty. Hraběnka Charlotta měla ve svém soukromém pokoji mimo

³⁸ MZA Brno, fond G 77 rodinný archiv Serenyiů, inv. č. 79, kart. 5.

³⁹ O dosud nedoceneném významu této městské památkové zóny nejnověji: Aleš FILIP, *V zámku a podzámčí: barokní urbanismus na Moravě*, Morava v době baroka. Brno 2004, s. 59-60.

⁴⁰ MZA Brno, fond G 77 rodinný archiv Serenyiů, inv. č. 253, kart. 70.

⁴¹ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. S 150.

běžného vybavení ještě hodiny uložené ve „futrálu“ a vesele cvrdlikající obyvatele ve dvou ptačích klecích. Dvěma následujícími pokoji pro hosty se došlo do reprezentační jídelny. Věvodil jí velký stůl se zeleným ubrusem složený ze dvou dílů, kolem něhož bylo rozestavěno dvanáct židlí. Stěny potažené malovanými tapetami doplňovaly dva rozměrné obrazy a k dispozici byl i servírovací stůl s vinnými a pivními skleničkami. Za dveřmi do další místnosti se nacházela knihovna, obsahující mimo šesti skříní s 607 knihami, archivem a sbírkou map, ještě dva glóby a několik kusů pohodlného nábytku. Z knihovny se přes kabinet dalo projít do pokoje hraběte, sloužícího také jako pracovna. Zde byl kromě sedací soupravy, pracovního stolu, dalších drobnějších stolků a postele v prosklené skřínce uložen porcelánový servis a celou místnost rozveselovaly tři zátiší s květinami a zvířaty. Ke své ochraně a náboženskému rozjímání měl hrabě Serenyi na zdi dva „duchovní obrazy“ v pozlacených rámech. Následoval další dámský pokoj a vedle něj tak zvaný „Velký pokoj“, opět s náboženskými obrazy. Přes čtyři další soukromé a hostinské pokoje vyzdobené barevnými látkovými tapetami a „nizozemskými“ gobelíny, došel návštěvník do rodové galerie, kde na něj z rodinných portrétů shlíželo čtrnáct příbuzných a předků tehdejšího majitele. O tom, že všechny místnosti měly především praktický význam, svědčí pro návštěvníky současných památek neuvěřitelný fakt, že se v reprezentačním „Sále předků“ nacházela postel s nebesy. Mimo portréty místnost zdobilo ještě 41 tak zvaných „papírových obrazů“, které nebudou patrně ničím jiným než grafickými listy. Následovaly další dva pokoje s barevnými tapetami, majolikovými šálky na kávu a množstvím „papírových obrazů“, skrze něž se dalo projít do soukromého pokoje mladého hraběte Filipa. Poslední společenský sál se nacházel v jeho sousedství. Byl to v baroku již nezbytný „Biliárový pokoj“. Kromě zeleně potaženého hracího stolu, koulí a tág měly návštěvníka rozptýlit ještě dva velké obrazy znázorňující proslulou bitvu u Slankamene, která se zapsala zlatým písmem do historie rodu, a větší množství rytin. K úplnému výčtu místností schází už pouze soukromý pokoj mladého hraběte Karla a pokoje „lepšího personálu“ zámeckého duchovního, hofmistra, účetního a komorníka pana hraběte. Svůj vlastní vchod z chodby měl ještě stranou ležící sál vedle kaple, obsahující osm rozměrných rodinných portrétů.⁴²

Na první pohled luxusní a zabydlený interiér zámku však neodpovídá na to nejpodstatnější. Jak často se v jeho zdech hraběcí rodina zdržovala? Vše nasvědčuje tomu, že hrabě preferoval spíše menší, avšak mnohem pohodlnější Lysice, ležící nedaleko hlavní a v té době již jistě frekventované obchodní silnice směrem na Svitavy a Prahu. Jakou tedy hrála roli právě Lomnice, na níž byly uloženy rodinné portréty, hraběcí archiv a rozsáhlá knihovna? Serenyiové vlivem turecké expanze ztratili svá původní panství v Uhrách a tím pádem byli nuceni splynout se šlechtou cizí, v jejich případě se šlechtou moravskou. Chybělo jim tedy původní sídlo, ke které-

⁴² MZA Brno, fond C2 sign, Tribunál-pozůstalosti, S 150.

mu se obvykle vztahovala v baroku propracovaná rodová mytologie. A chybělo jim patrně o to citelněji v okamžiku, kdy se začala moravská šlechta pomalu ale jistě podle francouzského vzoru diferencovat na aristokracii meče a nově vznikající šlechtu úřednickou (aristokracie taláru). Jiří Kroupa a další historikové, věnující se tomuto tématu, spojují tyto společenské tendence až s osvícenstvím, ale genezi je patrně nutné hledat již na počátku 18. století.⁴³ Mezi potomky staré „válečnické“ aristokracie, vycházející ze svých „chateâu fort“, se začínají objevovat čerstvě nobilitovaní, ale společensky draví rytíři bez historického zázemí, vycházející nejčastěji z úřednických vrstev (Walldorfové, Šubířové z Chobyně, Matuškové z Topolčan, Záblatští z Tulešic, Kozové z Hradiště či Mitrovští z Nemyšle), od nichž se potřebovaly staré urozené rody odlišit. Serenyiové se podle mého názoru snažili vytvořit z Lomnice iluzi „starého rodového sídla“, vyplňující nedostatek způsobený jeho reálnou absencí, a proto ponechávají hrad v jeho staré podobě bez výraznější snahy o rezidenční barokní přestavbu. Stejně urputné se v tomto kontextu zdají i jejich snahy o vytvoření rodové mytologie prostřednictvím osvědčených jezuitů, tak, jak je rozebral Tomáš Jeřábek. Lomnice tedy měla z exteriéru sloužit jako kulisa rodové starobylosti a v interiéru jako přepychová rezidence kombinovaná s rodovým muzeem.

Tyto úvahy potvrzuje nejlépe závěť Antona Amata, když nařídil, aby po jeho smrti zůstala Lomnice, navzdory naprosté neúrodnosti okolních kopců, za každou cenu v majetku rodu a raději kázal rozprodat ekonomicky produktivnější Lysice a Drnovice.⁴⁴

Pokusíme-li se o srovnání, nacházíme podobnou situaci například u barokních sídel Liechtensteinů. Reprezentativní funkci zde plní jednoznačně Valtice, zůstávající v podstatné části své hmoty přibližně do poloviny 18. století stále hradem. Lednice zůstává stále i přes svůj význam až do 19. století pouze „letohrádkem“.

V lomnickém rodovém muzeu Serenyiů se však pohodlně žít nedalo, a proto pro své pobyty na venkově volila rodina raději necelých patnáct kilometrů vzdálené Lysice. Anton Amatus je získal spolu s brněnským domem od své ovdovělé švagrové dne 1. října 1705.⁴⁵ Lysice byly v té době renesanční v jádru dokonce gotickou vodní tvrzí s drobnými spíše účelovými než slohovými zásahy z dob předchozích majitelů Březnických z Náchoda, z nichž vynikala čistě manýristická *salla terena*. Velká přestavba na pohodlný barokní „Lustschloss“ však čekala až na Antona Amata.⁴⁶ Opět ji využil k oslavě svého rodu a své osoby.

⁴³ Jiří KROUPA, *Alchymie štěstí*. Brno 1987.

⁴⁴ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. S 150.

⁴⁵ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 79.

⁴⁶ Historici umění se dosud neshodli, kdy a kdo vlastně přestavbu provedl. Barokní fasáda tradičně připisovaná M. Grimmovi, někdy dokonce Ch. Oedtlovi, bývá s otázkami řazena do třicátých let 18. století. Obě spekulace však mají jisté, dosud nepublikované řešení nacházející se v lysické farní matrice. Z té vyplývá, že se předchozí majitelka Marie Magdalena

Ikonografie štukových reliéfů na fasádě lysického zámku nenechává nikoho na pochybách, kdo byl stavitelem zámecké novostavby. Zobrazené kanóny, dělové koule, části brnění, bubny a válečné standarty hlásají dodnes každému příchozímu slávu hrdiny od Slankamene.

Komorně působící zámek v Lysicích nabízel rodině svého majitele příjemné pohodlí proslulých pokojů se vším, co k běžnému aristokratickému sídlu období baroka patřilo. V zámku se nacházela zámecká kaple, pokoje jednotlivých členů rodiny (hrabě Ludwig, hrabě Philip, hraběnka Charlotta a hraběna Leonora), společenské místnosti (dámský pokoj, červený pokoj, denní salon, společenský salon vyzdobený luxusními zeleno-zlatými tapetami) a také reprezentační „hlavní sál“ s biliárovým stolem a vstupem do elegantní salla tereny, kterou se dalo projít do krásné barokní terasové zahrady s nejrůznějšími schodišti, partery a jezírky. Sám hrabě Serenyi měl na zámku k dispozici vlastní pokoj a kabinet sloužící jako pracovna. Její podoba je samozřejmě opět zachována v inventáři. Mimo zelené závěsy, stejnou barvou čalouněný nábytek a psacího stolu se zde nacházely hodiny, kalendář, šest krajinomaleb a tři další neupřesněné obrazy. K celému zámku byl připojen ještě skleník s cizokrajnými dřevinami jako byly citroníky, pomerančovníky, mandarinovníky a jiné v baroku tak oblíbené a oceňované exotické rostliny, o něž se staralo větší množství zahradníků.

K síti hraběcích sídel je nutno přičíst ještě od Lysic nepříliš vzdálený zámek Drnovice, zakoupený od rytířské rodiny Schlägernů v roce 1728.⁴⁷

Na zámku, který sloužil v té době již jako hospodářský dvůr, bylo však panstvu k dispozici jen několik málo skromně zařízených inspekčních pokojů. Stavební činnost Serenyiů se neomezovala pouze na lysický zámek. V rezidenční Lomnici si hrabě Anton Amatus postavil neodmyslitelný pomník v podobě nádherného a honosného Morového sloupu na hlavním náměstí, stranou by neměla zůstat ani donace nově vzniklého kostelíka svatého Stanislava v Osikách či barokizace lysického farního kostela.

Situace probíhající paralelně na sousedním rájeckém panství byla nesporně mnohem skromnější. Rogendorfský zámek v Rájci postrádal jak monumentalitu

Thunová (švagrová Antona Amata) na Lysicích vyskytovala velice často jako kmotra při křtech místních dětí. Po roce 1705 její jméno z matrik mizí a s ním také jakékoli zmínky o hraběcí rodině, která se zde opět začíná objevovat až šest let na to od roku 1711 i s mnoha dalšími jmény členů zámeckého personálu. Během pauzy, kdy na Lysicích nikdo nebydlel, a to zřejmě právě z důvodu přestaveb, se v matrice v roli kmotra vyskytuje jistý Filip Hocksinger, tovaryš zednický z Brna. Tím by se přestavba Lysic přesunula bezprostředně do získání zámku novým majitelem, tedy do let 1705-1711. Co se architekta týče, vše spíše než na Grimma ukazuje na jeho souputníka stavitele Františka Klíčnicka, který bude záhy pracovat pro bratrance hraběte Antona Amanta na Miloticích a dal by se tak charakterizovat jako serenyiovský dvorní stavitel. Pro jeho jméno hovoří také zarážející podoba lysické fasády s fasádou walldorfského zámku v Osové, dnes již prokazatelně připsaného Klíčnickovi.

⁴⁷ August PROKOP, *Die Marggrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung I.-IV.* Wien 1904, s. 1121.

lomnického hradu, tak vzdušnost nově přestavěného sereniovského zámku v Lysicích. Zámek rájecké vrchnosti postavil na místě staré tvrze kolem roku 1570 nejvyšší hofrychýř Markrabství Moravského rytíř Bernard Drnovský. Šlo o dvoupatrovou čtyřkřídlou budovu s pro Moravu typickým pravoúhlým arkádovým nádvořím a čelní věží s hodinami, kterou procházel hlavní vjezd s portálem. Stavbu zámku obklopovala údajně stříhaná zahrada a přihrádek, uvnitř něhož se nacházel pivovar a další nezbytnosti hospodářského zázemí. K lépe zařízeným pokojům patřily pouze dvě místnosti určené hraběcím manželům a pokoj mladého pána Karla Ludwiga v druhém patře zámku. Strohé údaje zámeckého inventáře, podtrženy vedutou z přelomu 17.-18. století, představují rájecký renesanční zámek jako na půl opuštěnou, ponurou budovu s malými nevyhovujícími pokoji, které rozhodně nemohly korespondovat s významem svého majitele. Z inventáře vynikají snad pouze dva zajímavé údaje. Předně se v zámku nacházela tak zvaná „Landtes Hauptmaischen Zimmer“, odkazující patrně na doby renesance, kdy vysocí zemští úředníci vyřizovali svoji agendu na soukromých sídlech, což se s největší pravděpodobností promítlo i do dob baroka a následně existence poněkud tajuplné „Apotheky“ s větším množstvím skleněných předmětů a blíže neupřesněných krabic.⁴⁸ Spíše než o lékárnu šlo totiž patrně o „alchymistickou laboratoř“, ve které byly prováděny nejrůznější, v konečném důsledku úspěšné chemické experimenty, snažící se na rájeckém panství prokázat existenci železné rudy. Zámek plný starého harampádí neplnil evidentně žádnou jinou roli, než jako správní centrum rozvíjejícího se roggendorfského panství, do kterého jeho ubohostí znechucené panstvo zavítalo patrně jen málokdy. Stavební činnost Christiana z Roggendorfu se na jeho panství projevila pouze při jistých barokních úpravách rájeckého kostela a farního kostela v Doubravici. Myšlenky na vytvoření velkolepé ukázky svého mocenského vzestupu prostřednictvím adekvátního sídla tedy zůstaly snad pouze v nejurozenějších hraběcích snech, které vždy do patřičných mezí uvedla realita nastávajícího rána.

„Městské paláce“

K rezidenční síti většiny aristokratických sídel období baroka patřily neodlučitelně také městské domy a paláce, které svým významem mnohdy předčily funkci samotných venkovských sídel. Důvodů pro to, aby šlechta bydlela většinu roku právě ve svých městských domech, bylo několik. Ve městě postrádajícím venkovskou nudu a zabeďněnost se mohla šlechta na nejrůznějších společenských akcích setkávat se sobě rovnými, bylo zde blízko na úřady, zemské sněmy i do obchodů s luxusním zbožím a to stále nemluvíme o zářivé Vídni, kde sídlil dvůr. K trvalému přesídlení do měst z pohodlných renesančních zámků donutilo šlechtu také neklidné období třicetileté války a bezpečí pevných hradeb nehodlalo panstvo opustit ani po roce 1648, zvláště když se k jejich sluchu neustále donášely zprávy o nepříjem-

⁴⁸ MZA Brno, fond C2 sign. Tribunál-pozůstalosti, R 20.

ných návštěvách kuruců či tatarů, zanechávajících jen neštěstí a spoušť. Členové nejbohatších moravských šlechtických rodů exponovaných u dvora, jako byli Liechtensteinové, Dietrichsteinové, Questenbergové, či Rottalové, nacházeli svoje útočiště samozřejmě ve Vídni, kde při stavbě svých luxusních paláců zaměstnávali nejpřednější umělce své doby, avšak tyto tendence přerůstaly horizont možností běžného moravského aristokrata kolem roku 1700. Pomineme-li fakt, že hraběcí vrstva moravské šlechty zastávala většinou nikoli dvorské, ale pouze zemské funkce a proto pro ni bylo bydlení ve Vídni zbytečné, je zřejmé, že na nákladný reprezentativní způsob života v hlavním městě prostě neměla prostředky. Nezbyvalo jí tedy v podstatě nic jiného, než se zapojit do společenského života poněkud provinční společnosti, jejíž obzor jakoby symbolicky ohraničoval hradební okruh ve stínu Špilberku. O tom, jakou roli hráli v Brně Roggendorfové a Serenyiové, nejlépe vypovídají právě jejich „městské paláce.“

V roce 1695 vyrostla uprostřed brněnského „Krautmarktu“ podivuhodně bizarní fontána Parnas podle projektu Johanna Bernarda Fischera von Erlach, díky které jednou pro vždy do dosud pozdně manýristického Brna vstoupilo vrcholné baroko. Místo nebylo městskou radou vybráno náhodou. Podle římského vzoru byla kašna vztyčena na jednom z nejdůležitějších komunikačních míst hlavního města markrabství, kterým je ostatně Zelný trh dodnes. V bezprostřední blízkosti dómu, biskupského dvora a radnice se tehdy rozkládalo rušné náměstí obklopené domy nejvýznamnějšího městského patriciátu a šlechty, z nichž vynikala monumentálně strohá fasáda městského paláce knížat z Dietrichsteinu. A právě tady, na jedné z nejlukrativnějších parcel celého města, se nacházel dům prvního z našich hlavních hrdinů krajského hejtmana hraběte Christiana z Roggendorfu.

Na rozdíl od městského domu Serenyiů se brněnský palác hraběcí rodiny Roggendorfů i navzdory četným pozdějším úpravám zachoval ve své hmotě do současnosti. Rozsáhlou budovu tvořící nároží mezi dnešním Zelným Trhem a Kapucínským náměstím přímo naproti Redutě zdědil Christian Roggendorf po smrti své první ženy Anny Marie Staudové z Hammersdorfu v srpnu roku 1679. Současná stavba byla původně rozdělena na dva samostatné domy. Větší z nich patřil od středověku známé brněnské měšťanské a později dokonce nobiletované rodině Columbanů, kteří jej v roce 1645 prodali za 2200 zlatých rytíři Maxmiliánu Staudovi z Hammersdorfu. Jeho dcera Anna Marie po svém sňatku s Christianem Roggendorfem nechala budovu upravit známým brněnským stavitelem J. B. Ernou a dva roky před svojí smrtí v roce 1677 dokonce přikoupila od Johanna Kniebandla vedlejší dům. Hrabě Roggendorf pak nedlouho po smrti své první manželky spojil oba samostatné domy jednotnou fasádou a celá nově vzniklá stavba byla zvýšena o jedno patro. Palác měl po přestavbě dohromady 15 obytných místností, tři klenuté prostory v přízemí sloužící k běžnému provozu a dvě kuchyně.⁴⁹ Průjezdem za hlavní bránou domu se dalo vjet na malé vnitřní nádvoříčko, ke kterému přiléhala kočá-

⁴⁹ Alois GÖDL, *Rukopis brněnské topografie v Archivu města Brna, Krautmarkt*.

rovna a stáje pro 12 koní.⁵⁰ V okamžiku smrti hraběte Roggendorfa bylo ve stájích deset koní a tři kočáry. Hospodářské zázemí domu tvořila ještě dřevěná stodola ve „zwingeru“ městských hradeb u tehdejší Myší brány.⁵¹

V interiéru domu patřil k nejluxusněji vybaveným místnostem domu hraběcí obývací pokoj, jehož stěny pokrývalo sedm kusů holandských tapet s vymalovanými výjevy ze života Konstantina Velikého. Podobné tapety se nacházely také v jídelně. Deset malovaných scén původem opět z Holandska představovalo císaře Marca Aurelia jako symbol ideálního panovníka a dokreslovalo přepychový, brokátem čalouněný nábytek, zvláště impozantně působící za mihotavého svitu stříbrných svíců při některé z honosných večeří. V dalších většinou obytných místnostech stály rozestavené postele s nebesy, sedací soupravy a na zdech byly zavěšeny rodinné portréty, podobizny císařského páru, krajinomalby a rytiny. V paláci nechyběla na rozdíl od zámku knihovna, malá zbrojnice a především hraběcí kunstkomora, o níž bude ještě řeč. V několika truhlách se zde v bezpečí hradeb skrýval také důležitý a cenný rodový archiv obsahující nejrůznější nobilitační a majetkové poměry kodifikující listiny.⁵² Na první pohled je tedy zřejmé, že právě v tomto domě rodina hraběte Roggendorfa, kterého mimo jiné do Brna vázal úřad, trávila většinu roku a na nepohodlný Rájec zajížděla jen ve výjimečných případech v souvislosti s inspekčními cestami.

Městský dům hraběte Antona Amata Serenyiho se od Roggendorfského nacházel nedaleko. Dvoupatrová budova s konzervativní fasádou, dělenou poněkud disproportionálními lizénami a zkrášlená alespoň krásným manýristickým portálem s předsazeným portikem stávala na dnešní Panské ulici naproti ústí ulice Radniční. Palác zakoupil hrabě Gabriel Serenyi a zde také vykonával svůj úřad zemského hejtmana, při čemž nechal palác přestavět známým brněnským zednickým mistrem Paulem Weinbergerem.⁵³ Hrabě Anton Amatus jej získal, jak již bylo řečeno, po smrti svého staršího bratra Franze Josefa v říjnu roku 1705.⁵⁴ Pěkným portálem mohl návštěvník vejít na vnitřní arkádový dvůr, na jehož druhém konci byly umístěny stáje a nezbytná kočárovna. V přízemí domu se směrem do ulice nacházel ještě tak zvaný „Gewelbung“, tedy obchod, v době Antona Amata pronajatý

⁵⁰ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. R 20.

⁵¹ Městský dům prodala v roce 1744 Christianova snacha hraběnka Karolina z Roggendorfu rozená Palffy-Erdödy hraběti Wenzelu Michaelu Wrbnovi. Významní majitelé tímto rodem však nekončí. V roce 1785 se do paláce stěhuje jeden z „hlavních hrdinů“ moravského osvícenství baron Franz Anton Monte l'Abate a s ním i proslulá a údiv budící sbírka obrazů.

⁵² MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. R 20.

⁵³ August PROKOP, *Die Marggrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung I.-IV.* Wien 1904, s. 736.

⁵⁴ Městský dům zůstal v majetku rodiny až do asanace v prvních letech 20. století. Do dnešních dnů se zachoval pouze manýristický portál převezený hrabětem Ottou Serenyim v roce 1901 na lomnický zámek.

vídeňským obchodníkům Passimu a Gaillardovi, vydělávající hraběcí rodině nemalý peníz.⁵⁵

Důležité obytné pokoje se rozkládaly v prvním patře. Vynikal z nich především pokoj hraběnky s damaškovými tapetami, křišťálovým lustrem, benátským zrcadlem, řadou portrétů, květinovým zátiším a několika hracími stolky, ke kterému přiléhala garderoba se sedmi skříněmi. Pendantem k tomuto luxusně vybavenému pokoji byl kabinet hraběte. Podobně jako na Lysicích zde dominovala hrabětem oblíbená zelená barva. Zelenými látkami byl čalouněn nábytek a zelené byly i závěsy na posteli s nebesy a oknech. Na damaškem pokrytých stěnách byly zavěšeny dva malé a dva velké „holandské obrazy“, čtyři výjevy s historickou tematikou a jedno zvířecí zátiší. Proměnu svojí stárnoucí podoby sledoval Anton Amatus v zrcadle se stříbrným rámem a dlouhý čas si krátil u tří hracích stolků. K hlavním místnostem celého domu patřil velký salón s okny do ulice ve druhém patře a malá domácí kaple s kopií obrazu svatotomášské madony a několika dalšími obrazy i relikviáři. Dohromady čítal hraběcí městský dům něco kolem deseti tu větších, tu menších místností určených pro panstvo a pro zázemí domu.⁵⁶ Vzhledem k tomu, že hraběte vázala do Brna funkce velitele Špilberku a že zde také zemřel, je význam jeho městského domu stejně jako v případě Roggendorfů nezpochybnitelný.

Kdybychom se pokusili o zobecnění fenoménu brněnských městských domů v období baroka, museli bychom nutně dojít k závěru, že podobný význam jako u Roggendorfů a Serenyiů hrály městské domy a paláce u většiny rodů střední moravské aristokracie kolem vytýčeného roku 1700. Vzniká nám tak dosud spíše jen tušená, než odborně probádaná problematika zásadně ovlivňující podobu moravských kulturních dějin i samotného chápání života a mentality tehdejší šlechtické vrstvy.

D. Rodina barokního šlechtice

Ač se to patrně zdálo pro obyčejného člověka té doby jen těžko uvěřitelné, zůstával i šlechtic, jejich feudální pán, po odstrojení veškerých krajkami obšitých svršků, titulů a okázalé reprezentace jen pouhopouhým člověkem, jako byli oni sami. Stejně jako oni prožíval své radosti, bolesti i nemoci, ve kterých nehrálo jeho šlechtictví a privilegované postavení pražádnou roli. Jistým klíčem, jak nahlédnout do jeho osobního života navzdory absenci korespondence, je rekonstrukce jeho rodiny a okruhu přátel, který ho během života obklopoval.

Velmi obtížně postihnutebná je rodina hraběte Christiana z Roggendorfu. Rodový biograf Joseph Bergmann uvádí ve svých mnohdy více než nepřesných údajích, že měl hrabě dalších dvanáct sourozenců.⁵⁷ Kontakty mezi nimi bohužel až na

⁵⁵ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 87.

⁵⁶ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. S 150.

⁵⁷ J. BERGMANN, *Die Freiherren und Grafen zu Roggendorf*, s. 90-92.

jednu výjimku doložit nejde. Jeho sestra Marie Christina a její manžel hrabě Georg Lorenz Hofkirchen se objevují jako kmotři při křtu Christianových synů. Datum prvního sňatku hraběte Christiana z Roggendorfu s Marií Annou Staudovou z Hammersdorfu neznáme. Zemřela v srpnu roku 1679 a již o rok později se po vypršení povinného smutku pětáctýřicetiletý vdovec dne 25. září roku 1680 žení znovu s osmnáctiletou dcerou zemského hejtmána Franze Karla Kolowrata hraběnkou Reginou Apolonií Terezií.⁵⁸

Dne 22. května 1682 křtili u sv. Jakuba svého prvorozeného syna Karla Ludwiga Josepha, jemuž šel za kmotra hrabě Hofkirchen spolu s pyšným dědečkem hejtmánem Franzem Karlem Kolowratem.⁵⁹ Druhý syn Anton Dominik Josef se manželům narodil o tři roky později a pokřtěn byl 11. března 1685. Za kmotry mu tentokrát šla teta Marie Christina a proslulý diplomat Dominik Andreas Kaunitz, po němž také získalo novorozeně jméno.⁶⁰ Ani významný kmotr mu však stěží nepřinesl. Anton Dominik Roggendorf zemřel mladý daleko od domova na svojí kavalírské cestě.⁶¹ Hraběnka Regina Apolonie přežila svého manžela o čtyřicet tři let. A nejen jeho. K rodinné hrobce doprovodila i svého syna hraběte Karla Ludwiga, zemřelého v roce 1737.⁶² Opuštěná posléze žila se svojí snachou a vnuky v brněnském domě, ve kterém také 30. dubna 1744 jako dvašedesátiletá zemřela.⁶³

Stejně spolehlivě můžeme rekonstruovat i situaci u Serenyiů. Hrabě Anton Amatus se oženil 19. dubna roku 1694 ve vídeňském dvorním kostele sv. Augustina, při čemž za svědka šlo snoubencům samo „Apoštolské veličenstvo“ císař Leopold I. a jeho manželka císařovna Eleonora.⁶⁴ Hrabě si vzal za ženu Marii Franziscu Josephu Waldsteinovou, nejstarší dceru hraběte Maxmilianu Adama a jeho druhé ženy Marie Eleonory Palffy-Erdödy.⁶⁵ Není bohužel známo, kdy přesně se Marie Franzisca narodila, ale můžeme předpokládat, že někdy v první polovině 70. let 17. století. Hraběnka Waldsteinová, pocházející z větve sídlící na Sehušicích a Světlé nad Sázavou, měla pouze jednu sestru Marii Elisabethu provdanou za Ernsta hraběte Kolonitze. Ze strany bratra Franze Josefa se mohl pochlubit švagrovou z proslulého rodu Thun-Hohenstein, která byla švagrovou vládnoucího

⁵⁸ Vlastimil BORŮVKA, *Rodopis rodu pánů z Kolovrat*. Praha 2000, s. 56.

⁵⁹ AMB, Šimon Maur - výtah z křestních matrik, sv. č. 6.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ J. BERGMANN, *Die Freiherren und Grafen zu Roggendorf*, s. 92.

⁶² AMB, Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. 4.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 75.

⁶⁵ C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinem Kronländern gelebt haben*. 60 Bde., s. 142.

liechtensteinského knížete Antona Floriana. Děti se manželům rodily výhradně v brněnském městském domě s téměř roční pravidelností bezmála dvacet dva let.⁶⁶

Nejstarší Marie Josefa Sidonie (4. 9. 1695 - 31. 5. 1778) se 8. dubna 1720 provdala za hraběte Michela Ferdinanda Althanna.⁶⁷ Následovali chlapci Anton Franz Georg (15. 5. 1698 - 18. 12. 1782), od roku 1753 ženatý s Marií Terezií Mittrowskou a předčasně zemřelý Berchtold Karl Franz Ulrich (3. 7. 1699 - ?). Dále se narodily dcery Maria Franzisca Dorothea (26. 6. 1700 - ?) a Eleonora Regina Michaela Kristina (29. 9. 1701 - 1761), provdaná za potomka irské vojenské šlechty svobodného pana Fitzgeralda.⁶⁸ Následoval v Brně zemřelý syn Maxmilián Xaverius (21. 10. 1702 - 30. 6. 1727), následně Phillip Antonius (5. 2. 1704 - 31. 10. 1758) působící jako maltézský rytíř. Jeho manželkou se stala Marie Barbara Roden von Hirtzenau a oba jsou pohřbeni jako jediní členové rodu ve farním kostele v Lomnici. Další syn Franz Ludwig Augustin (26. 8. 1705 - 1780) se stal olomouckým kapitulním proboštem a výrazně zasáhl do stavebního vývoje olomouckého chrámu.⁶⁹ O další dceři Marii Isabele (20. 1. 1707 - ?) není žádných zpráv. Patrně zemřela opět v dětských letech. Následovala těsně před otcem zemřelá Carolina Franzisca Cecilia (21. 11. 1708 - 25. 1. 1738), Frantz Ferdinand Urban (26. 5. 1710 - ?) a Carolus (29. 10. 1711 - 1770), dlouho vězněný v tureckém zajetí. V roce 1747 se oženil s Annou Barborou z Windischgraetzu a stal se po jistou dobu hlavou rodu.⁷⁰ Poté následovali další potomci, opět předčasně zemřelý Maxim Amatus Josef Eletheius (20. 2. 1713 - ?), Maria Sidonia Agnes Catharina (nar. 14. 4. 1714) provdaná snad za někoho z rodu Collona, marnotratný Amatus Gerhardt Wentzl (24. 9. 1715 - 15. 2. 1770), ženatý s dědičkou milotické větve Serenyiů Elisabethou a konečně nejmladší Maria Josefa Carolina (26. 1. 1717 - ?).

Díky velkému počtu dětí sice hrabě Anton Amatus zajistil další pokračování rodu, na druhé straně, jak již bylo napsáno, přivedl rodinnou finanční situaci na pokraj katastrofy. Všechny děti měly samozřejmě své kmotry, díky kterým můžeme poměrně spolehlivě rekonstruovat nejbližší příbuzné a přátele hraběcí rodiny. Vyskytují se mezi nimi Liechtensteinové, Pruskovští, Felsové, Water Xaver Dietrichstein, Thunové, Breunerové, Lambergové, Zierotinové, Althannové, Schlickové či Colloredové.⁷¹

⁶⁶ Veškeré biografické informace z: AMB, Šimon Maur - výtah z křestních matrik, sv. č. 6.

⁶⁷ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 91.

⁶⁸ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 91a.

⁶⁹ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 92.

⁷⁰ C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinem Kronländern gelebt haben*. 60 Bde., s. 142.

⁷¹ AMB, Šimon Maur - výtah z křestních matrik, sv.č. 6.

Z našeho pohledu je zajímavý poznatek dokazující jako jediný i vztahy mezi rodinami Serenyiů a Roggendorfů. Pomineme-li fakt, že se obě rodiny musely nutně na území malého Brna a jako majitelé sousedních panství setkat, máme Christiana z Roggendorfu a jeho ženu Reginu Apolonii doloženy jako kmotry při křtu Serenyiho dcery Eleonory Reginy.⁷²

Už nikdy nebudeme vědět, jaké vztahy uvnitř rodiny byly. Jak dalece mohly programově pragmatické sňatky přerůst vzájemnou lidskou náklonnost. Nikdo už nezjistí, jak dalece přátelské byly vztahy našich hlavních hrdinů s ostatními lidmi. Navzdory tomu můžeme prostřednictvím těchto suchých čísel vytvořit jisté zrcadlo odrážející byť neúplné, přesto však neúprosně jediné informace dělající z barokního šlechtice skutečného člověka.

Smrt a zvěčnění barokního šlechtice

V chladné ráno dne 17. února roku 1734 zaklepala na vrata serenyiovského městského domu smrt. Zdrčený hrabě Anton Amatus ještě téhož dne oznámil truchlivou zprávu svému nevlastnímu synovci, neapolskému místokráli hraběti Aloisi Thomasi Raimundu Harrachovi: Gnädige Herr Vetter etc. Demnach es dem allmächtigen Gott gefällig gewesen, die Hoch und Wohlgebohren Frau Francisca Grafın von Serenyi gebohren Grafın Waldstein als meine vielgeliebste Frau Ehegemahlin, nach einem 6 Tätig ausgestandenen Seithenstechen mit allem Heiligen Sacramentem versehener undt sonsten wohldisponirten der 17(th) elabentis um halber 6 Uhr fruhe, nachdeme sie mit mir 40 Jahr ein der Ehe geletet zu meinem grösten Laydweesen aus diesem Zeitlichen in das eineige zu berufen, als habe solch mein höchst schmerzlichen Zufall hiemit deroselten nicht allein gebührend anerrinern sondern auch hiernächst gehorsambst bitten wollen, dero abgelaibten Seel mit einem andächtigen Gebett Christmildest eingedenck zu seyn der ich nebst gehorsambter Empfehlung verbleibe.⁷³

Tělo zemřelé hraběnky bylo pohřbeno o dva dny později do rodinné hrobky v nedalekém dominikánském kostele svatého Michala.⁷⁴ Hraběcí rodová hrobka zřízená společně s nákladnou fundací byla založena v roce 1666 hrabaty Franzem a Karlem Serenyiovými pro obě linie rodu⁷⁵ a svojí lokací jasně poukazovala na fakt, že se Serenyiové již v první polovině 17. století snažili proniknout mezi typicky barokní moravskou šlechtu i ve smyslu memoriálním. Dominikánský kostel znovu ke své bývalé slávě povznesený pozdně manýristickou přestavbou J. B. Erny, kterou sponzoroval Itálií odchovaný barokní kavalír hrabě Lev Vilém z Kounic, se stal módním místem posledního odpočinku několika předních moravských rodin. Hrob-

⁷² AMB, Šimon Maur - výtah z křestních matrik, sv. č. 6.

⁷³ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č. 82.

⁷⁴ AMB, Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. 4.

⁷⁵ MZA Brno, fond B 3, Dominikáni Brno, sign. 23.

ku zde měly mimo Kouniců například také Leslieové, moravská větev Waldsteinů sídlící na Židlochovicích a později také ze společenského výsluní již sestupující, nicméně stále významní Werdenbergové. Samotná hrobka hrabat Serenyiů se nacházela v kapli „Bolestné matky Boží“, tj. první kapli po pravé straně od hlavního oltáře. V roce 1726 byla však celá kaple přestavěna na náklady hraběte Johanna Phillipa Werdenberga, který nechal zdejší náhrobní desku osadit mozaikou svého aliančního erbu a celou kapli zasvětil svatému Dominikovi.⁷⁶ Práva Serenyiů tím ale nebyla nikterak zpochybněna a jednotliví členové rodu byli i navzdory „přítomnosti“ svých náměšťských kolegů do hrobky pohřbíváni nadále až do josefinského zákazu z roku 1784, kdy se rodové pohřebiště přesunulo do Lomnice a Pozlovic.

„Grabplatte“ rodové hrobky u svatého Michala se po pohřbu Franziscy Serenyiové otevřela již za čtyři roky. 25. ledna 1738 zde byla pochována její neprovdaná třicetiletá dcera Carolina a o necelý měsíc později, téměř na den přesně čtyři roky po pohřbu své ženy, zde byl k poslednímu odpočinku uložen i sám generál Anton Amatus Serenyi.⁷⁷ Jeho přání vztahující se k pohřbu v závěti jsou stručná a jasná.

Bezprostředně po jeho smrti mělo být slouženo obvyklé requiem následně zopakované na všech serenyiovských panstvích. Na zádušní mši věnoval sto zlatých a stejná částka měla být rozdělena chudým v Brně a na jeho statcích. Vojenskou kolegiálnítu v sobě nezapřel ani po smrti. Vysloužilým vojákům žijícím na lomnicko-lysickém dominiu mělo být vyplaceno padesát zlatých.⁷⁸

Jak však vypadal samotný pohřeb, jací lidé a v jakém počtu se při něm sešli, bohužel nevíme. Při rekonstrukci událostí spojených se smrtí běžného aristokrata té doby se až na výjimky můžeme opírat pouze o prameny týkající se jeho pozůstalosti. Na stejně chudé informace jsme bohužel odkázáni i v případě Roggendorfů.

První manželka hraběte Christiana z Roggendorfu Anna Marie Staud von Hammersdorf byla pohřbena v minoritském kostele sv. Janů pod oltářem sv. Antonína Paduánského v srpnu roku 1679.⁷⁹ Na kostel pamatovala fundací ve výši tři tisíce zlatých, které měl splácet její pozůstalý manžel.⁸⁰ Sama Anna Marie se patrně domnívala, že z vděku za odkázané majetky a díky dobře situované hrobce (dosud byli Staudové pohřbíváni v Křižanovském farním kostele⁸¹) bude jednou hrabě Roggendorf odpočívat po jejím boku. V tomto ohledu se však zmýlila.

⁷⁶ Helena ŠÍNOVÁ, *Dějiny kostela sv. Michala. Příspěvek k dějinám města Brna*. Diplomová práce UJEP, Brno 1972.

⁷⁷ AMB, Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. 4.

⁷⁸ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. S 150.

⁷⁹ AMB, Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. Mětský archiv 4.

⁸⁰ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. R 20.

⁸¹ Augustin KRATOCHVÍL, *Velkomezeříčský okres*. Vlastivěda Moravská, Brno 1907, s. 232-233.

Nová rodina Christiana Roggendorfa reprezentovaná především zemským hejtmanem Franzem Karlem Kolowratem zvolila pro místo své nové hrobky kapli svatého Mikuláše Talentinského v oblíbeném augustiniánském kostele svatého Tomáše. Odpočívat na věky vedle svého ochránce a rytíře nejkřesťanštějšího řádu Zlatého rouna bylo pro ambiciózního a po vážnosti toužícího Roggendorfa přece jen lákavější, než-li pohřeb po bok zapomenuté první ženy. Odpočívá tam však stejně zapomenut spolu s následující generací Roggendorfů dodnes...⁸²

Přemítáním nad svými pohřby a vůbec přechodu duše na „onen svět“ věnovali mnozí barokní aristokraté mnoho času a nevyčerpatelné energie. Vedl je k tomu především jasně existenciální pocit podtrhovaný Kristovým podobenstvím o „velbloudu a uchu jehly“, ale v zásadě samozřejmě také typicky barokní teatralita, v jejímž smyslu měl samotný život vyvrcholit teprve zbožnou smrtí a následně její oslavou prostřednictvím nákladného pohřbu. Nádherné rakve, castra doloris, plné kostely modlících se lidí a sáhodlouhá kázání vypočítávající dnes již zapomenuté „nezapomenutelné“ zásluhy zemřelého jsou toho jasným důkazem. Podoby očekávání poslední hodiny na tomto světě jsou však rozmanité.

Tváří v tvář majestátu smrti si mnozí náhle vzpomínají na vrozenou skromnost a přejí si být pohřbeni ve vší tichosti v kajícím rouchu toho kterého řádu, pokud možno v noci, aby svým skonem vyjádřili své pohrdání světskou marností, jako tomu bylo v případě již zmíněného Lva Viléma z Kounic. Nejvýmluvnější a nejpodrobnější jsou v tomto slova smyslu dispozice uvedené v závěti manželky Christiana z Roggendorfu hraběnky Reginy Apolonie Terezie, rozené Kolowratové. Ta přežila jak svého manžela, tak i syna hraběte Karla Ludwiga a bydlela se svojí ovdovělou snachou v brněnském domě, kde také 30. dubna 1744 zemřela.⁸³

Ve své závěti nařídila, aby bylo její mrtvé tělo oblečeno do černého pohřebního pláště a na hlavu aby jí byl nasazen černý vdovský čepec. Překvapivě zakázala svoji mrtvolu s výjimkou rukou a obličeje omýt a pohřbena si přála být až tři dny po své smrti do rodinné hrobky po bok svého otce a manžela v kostele svatého Tomáše. Následuje nekonečný výčet částek odkázaných nejrozličnějším církevním korporacím za odsloužené mše. 300 mší četli augustiniáni, 200 dominikáni, 150 mší bylo přečteno dominikány v Boskovicích a 150 čtenými mšemi se přimlouvali také brněnští minorité a kapucíni. U kapucínů si Regina Apolonie vymínila, aby byla většina mší odsloužena v duchu rodové propagace u rodinného privilegovaného oltáře. S penězi pamatovala hraběnka i na své oblíbené zaměstnance a samozřejmě milované vnuky a vnučky, mezi které mimo to rozdělila také svoje šperky.⁸⁴

Sejít ze „slzavého údolí pozemského světa“ se dalo a koneckonců i dá nejrozličnějšími způsoby. Nejčastěji tehdy umíraly děti, a to jak v důsledku porodu, tak i

⁸² Výjimku tvoří jeho snacha Karolina z Roggendorfu, rozená Pallfy-Erdödy, zakladatelka proslulého poutního kostela ve Sloupu, v jehož kryptě je také pohřbena.

⁸³ AMB, Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. Mětský archiv 4.

⁸⁴ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. R 77.

následných dětských nemocí. Skon dítěte byl tehdy věcí přirozenou i u šlechty, o čemž hovoří jasnými čísly matriky.

Z šestnácti potomků Antona Amata Serenyiho a Franzisky Waldsteinové zemřelo v dětském věku pět dětí. S dítětem nezřídka zemřela také matka. Je zajímavé, že tato smutná záležitost nepostihla ani jednu z představených rodin, a to navzdory neuvěřitelným šestnácti porodům hraběnky Francisky Serenyiové. Umírat nemusely jen malé děti. Na kavalířské cestě do ciziny se beznadějně a záhadně ztrácí mladší ze dvou synů Christiana z Roggendorfu, mladý hrabě Anton Dominik.⁸⁵ Dalším způsobem je samozřejmě nemoc. Prokázat můžeme snad jen jeden případ. První manželka hraběte Christiana z Roggendorfu Anna Maria rozená Staud von Hammersdorf zemřela patrně v souvislosti s tehdy v Brně zuřícím morem.⁸⁶

Zvláště hrdinný se zdál skon staršího bratra Antona Amata Serenyiho hraběte Franze Josefa na válečném poli cti při tažení prince Eugena Savojského v severní Itálii. Dne 23. června 1705 stanula habsburská vojska před předchozími dešti rozvodněnou říčku Oglio. Polní maršál Serenyi jedoucí v čele armády spolu s princem Anhaltským se okamžitě a neohroženě pokusil o její přechod, k čemuž strhl také celé vojsko. Hrdinství mu však bylo osudné. Silný proud ho strhl z koně a s ním v řece utonulo i šest dalších dragounů, kteří mu přispěchali na pomoc. Navzdory tragickému konci se celá akce díky jeho osobní statečnosti zdařila, o čemž neopomenul princ Eugen pochvalnými a uznávanými slovy informovat císaře.⁸⁷ Jeho mrtvola následně převezená do Brna byla téměř o měsíc a půl později dne 5. srpna pohřbena do rodinné hrobky.⁸⁸

Vzpomeneme-li jen na velkolepý náhrobek brilantního Jana Václava Wratislawa z Mitrowitz v Praze, nezbyvá než konstatovat, že brněnské prostředí nepřineslo funerální architektuře, kromě Pröbstlova figurálního náhrobku Louise Radouita de Souches v jakubském kostele, umělecky nic zásadního.

Zvěčnění moravského barokního šlechtice je tedy pojem sám o sobě poněkud zavádějící, neboť existuje jen málo osobností z této doby, které by byly zakotveny v širším povědomí. Jen práchnivějící kosti v kostelních kryptách či zažloutlé a plísňivé stránky šlechtických pozůstalostí nám šeptají cosi o životě mnohých z nich...

⁸⁵ J. BERGMANN, *Die Freiherren und Grafen zu Roggendorf*, s. 92.

⁸⁶ AMB, Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. Mětský archiv 4.

⁸⁷ C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinem Kronländern gelebt haben*. 60 Bde., sv. 32, s. 144-145.

⁸⁸ AMB, Šimon Maur - výtah z úmrtních matrik, sv. č. Mětský archiv 4.

Barokní šlechtic jako mecenáš

To, co oddělovalo šlechtice od obyčejných lidí, nebyla jen odlišná barva krve a společenské výsady, ale především diametrálně odlišný životní styl. Zaběhnutá společenská pyramida, na jejímž vrcholu stál šlechtic, dopřávala oné „pozlacené špičce“ nejrůznější možnosti, jak se svým výsadním postavením nakládat. Někteří majetek bohapustě prohýřili, jiní pouze bezúčelně shromažďovali peníze, aby je někdo z dědiců bohapustě prohýřil, avšak v drtivé většině vyjadřovala šlechta prostřednictvím nebývalých prostředků svoje okázalé společenské postavení. Kultivované prostředí, v němž aristokraté vyrůstali, je formovalo tak, že se jedním z hlavních výrazových prostředků této vrstvy stalo umění a jeho podpora. Tento pro baroko více než pro jiná období typický fenomén se vyznačoval především stavebními aktivitami a sběratelstvím. To bylo stále poznamenáno „zářivým věkem umění“ renesancí, takže paralelně s typickým sběratelstvím umění můžeme i v baroku sledovat vznik a existenci takzvaných kunstkomor.

Jestliže se dříve předpokládalo, že je zlatá doba kunstkomor spojená především s manýrismem, kdy se šlechta snažila alespoň částečně napodobit záliby a životní styl svého uměnímilovného panovníka, je dnes na základě současných rozborů inventářů stále více zřejmé, že tendence zřizovat kabinety umění a kuriozit převzala se stejným zájmem i šlechta barokní. Někdejší názor byl podporován nejrůznějšími zkreslujícími interpretacemi. Kupříkladu manýristické poháry uložené na telčském zámku byly jednoznačně logicky spojovány s osobou Zacharyáše z Hradce, ačkoli dnešní výzkumy spojené s osobou Lenky Kalábové dokazují, že je do svých sbírek pořídil až v první polovině 17. století moravský zemský hejtman hrabě Christof Paul Liechtenstein-Castelkorn. Tytéž rozborů napovídají, že barokní kunstkomora nebyla věcí zdaleka tak ojedinělou, jak se předpokládalo. Jednu z nich můžeme zachytit i v brněnském paláci hraběte Roggendorfa.⁸⁹

Její základ tvořila do několika částí rozdělená numismatická sbírka. V truhle vyložené červeným hedvábím se nacházela slavnostní medaile Ferdinanda III., velká stříbrná medaile Josefa I., dále medaile s reliéfem svatého Jiří či zlatá pohanská (patrně antická) medaile s dvěma dalšími stejně starými dukáty. Pak následoval rozsáhlý soubor nejrůznějších mincí označených jako dukáty. Z těch jsou konkrétně zmíněny pouze dva „dukáty“ z Holandska, lákavě možná prozrazující směr kaválírské cesty. Poslední část kolekce zahrnující cizí zlaté mince, které měl hrabě uložené v malé pozlacené krabičce vyložené zeleným atlasem. Využívanou částí kunstkomory byly šperky. Vyniká z nich velký zlatý prsten s diamantem, velkým tyrkysem a osmi rubíny, s nímž je hrabě také s největší pravděpodobností zobrazen na jednom ze dvou jeho známých portrétů.

Oslňovat společnost mohl také dvěma páry manžetových knoflíků s diamanty a pěti manžetovými knoflíky s tyrkysem a granáty. Ke svým šperkům mohl připočítat ještě pět zlatých řetězů. Do „rodinného stříbra“ se samozřejmě počítaly také

⁸⁹ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. R 20.

šperky hraběnky Roggendorfové. Ty známe především z její závěti. Svě nejmladší vnučce Raffaele, provdané později za nejvyššího komořího Marie Terezie a stavebníka nového rájeckého zámku starohraběte Antona Karla Josefa ze Salm-Reifferscheidtu odkázala kupříkladu diamantové náušnice ve tvaru kapky, se kterými je vyportréovaná na své podobizně z roku 1691.⁹⁰

V klasické kunstkomoře samozřejmě nemohla chybět sbírka minerálů. Hrabě Roggendorf mohl svým užaslým přátelům ukázat samostatně ležící karneol, safír, dva chrisolity, tři ametisty, jaspis, dva valounky kočičího zlata, granát, dva chalcedony, velký topaz a z dalekých moří přivezený korál. Sbírkou završovalo dvacet osm kousků tyrkyosu a tajemný ropuší kámen. Pozdně manýristické myšlenkové ovzduší stále chápalo ve sbírce minerálů spíše utajené magické a esoterické síly, než-li přírodopisný kabinet tolik typický pro exaktní sbírky předních osvícenců. A protože konec 18. století a velké sbírky Sternberga, Salm-Reifferscheidta, Borna nebo Johanna Nepomuka Mittrowského byly zatím v nedohlednu, může být předložená sbírka bez rozpaků chápána jako klasická kunstkomora „rudolfínských časů“.

Součástí kunstkomory mohla být a patrně také byla část exotických zbraní ze zbrojnice. Inventáře uvádí turecký meč z damascenské oceli, či těžko specifikovatelný „türkisches Zamtscharn Rohr mit einer Flinten Schiff“. Ke kuriozitám s praktickým využitím se daly počítat i anglické stříbrné kapesní hodinky.

Sbírka byla hrabětem Roggendorfem rozšiřovaná nejrůznějším způsobem. V jeho pozůstalosti se dochoval dokument z roku 1684, ve kterém mu úředníci moravského tribunálu přiznávají pohár z topazu z pozůstalosti na Židlochovicích zemřelé hraběnky Marie Anny z Waldsteinu. Jeho požadavky na tři zlaté „sklenice“ z téhož zámku však splněny nebyly.⁹¹

Zůstaneme-li ještě na okamžik u dalších rekvizit tolik potřebných ke hře na bohatství, urozenost a moc v období baroka, musíme zmínit velký počet stříbrných a zlatých talířů, příborů, mís a kalamářů zdobených hraběcím erbem či puncovaných osvědčenou augšpurskou či vídeňskou značkou. Z tohoto souboru bezpochyby vynikala zlatá, drahokamy zdobená španělská slánka.⁹²

Bohatství roggendorfského domu a samotné hraběcí rodiny ostře kontrastovalo se spartánskými poměry u Serenyiů. Jisté stopy luxusu můžeme samozřejmě nalézt i tam, třebaže kulturní aktivity Antona Amata směřovaly spíše k nákladným projektům trvalejší hodnoty.

Serenyiové se nepustili, jak již bylo řečeno, pouze do stavebních aktivit, ale také do promyšleného budování identity svého rodu prostřednictvím portrétních galerií, které nepředkládaly jejich urozenost pouze dobovému příchozímu, ale také budoucnosti. Zatímco rodinné portréty Roggendorfů můžeme díky dochovaným

⁹⁰ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. R 77.

⁹¹ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. R 20.

⁹² Tamtéž.

plátnům a informacím z inventářů spočítat na prstech jedné ruky, je Lomnice rodinnými portréty v okamžiku smrti Antona Amata zahlcena. Z obrazů různé kvality uložených nyní na zámku v Lysicích a Miloticích vyniká jeden, dokazující jednoznačně kulturní úroveň hraběcí rodiny. Polní maršál hrabě Franz Josef Serenyi se nechal dva roky před svojí „heroickou“ smrtí v roce 1705 vymalovat od jednoho z nejproslulejších umělců té doby Johannem Georgem Hamiltonem.⁹³

Původem britský umělec působící ve schwazenerských službách vytvořil nádherný a živý jezdecký portrét zdobící jako klenot lomnickou sbírku povětšinou uboze průměrných děl lokálních malířů té doby. Hrabě Serenyi v krysse sedí s typicky barokně samolibým výrazem ve tváři na vzpínajícím se hnědákovi za obdivné účasti dvou štolbů s francouzsky sestříhanou zahradou v pozadí.

Na Lysicích se dodnes nachází větší počet do neorokokového štuku zasazených obrázků koní, připisovaných průvodci rovněž Hamiltonovi. Ačkoli jde obdobně jako na milotickém sídle hraběcích bratranců o díla nikoli Hamiltona, ale die-trichsteinského dvorního malíře Josefa Franze Adolfa,⁹⁴ je snaha držet krok s životním stylem vysoké aristokracie typu Schwarzenbergů či Liechtensteinů naprosto zjevná.

Nedostatek prostředků však nutil udržovat hraběcí podporu umění v jistých mezích. Lomnická sbírka se mohla „pochlubit“ rozsáhlou sbírkou kryptoportrétů à la Charles le Brunn.⁹⁵ Členové hraběcí rodiny se nechali vymalovat jako hrdinové nejrůznějších antických bájí. Pomineme-li žalostnou kvalitu obrazů, je zajímavé, jak rychle pronikla tato královská móda francouzského dvora i do moravského prostředí. Tyto kryptoportréty, nebo řečí dobových inventářů „historische bilder“, samozřejmě také naprosto jasně dokazují úroveň obrazových sbírek té doby, ve kterých byli Largillierové, Kupečtí či Manyokyové spíše podivuhodnou výjimkou a náhodou.

Přesto byla tradice zaměstnávat špičkové umělce u Serenyiů věc prestiže. Už Gabriel Serenyi povolává v druhé polovině 17. století k výstavbě kostela a urbanistického konceptu lomnického náměstí Giovanniho Pietra Tencallu a v utváření barokní rezidence pokračuje i jeho vnuk.⁹⁶ „Barokní“ krajina lomnicko-lysického

⁹³ Pavel PREISS, *Obrazy Jana Jiřího Hamiltona na Hluboké*, Hluboká: Státní zámek a památky v okolí. Praha 1961, s. 31-34. Obraz byl ještě ve dvacátých letech dvacátého století zavěšen na Lomnici, ale posléze byl patrně posledním majitelem Aloisem Serenyim prodán Schwarzenbergům, kteří na Hluboké sceľovali svoji zcela unikátní sbírku „hamiltonů“. Na Hluboké je portrét uložen dodnes.

⁹⁴ T. JEŘÁBEK, *Barokní zámek Milotice*, s. 29-30.

⁹⁵ Marie MŽIKOVÁ, *Marie Maxmiliána ze Sternberga, aneb pastorální portrét v českých zemích*, Cour d'Honneur 3, 1999, s. 46-51.

⁹⁶ V těchto tendencích pokračuje rod i po smrti Antona Amata. Jeho syn hrabě Amatus se nechal navzdory své katastrofální finanční situaci portrétovat v druhé polovině 18. století

majorátu udivuje kupříkladu nebývalým množstvím soch (trpaslíci v lomnické a lysické zámecké zahradě, bohatě sochařsky zdobený morový sloup v Lomnici, zámecký most a další sochy „al antico“ v Lysicích, monumentální socha svatého Stanislava v Osikách, socha tzv. Loma v Lomnici⁹⁷ atd.), které vytvářeli s největší pravděpodobností několikrát v lysických matrikách uvádění sochaři otec a syn Druhardtové.⁹⁸ O jejich postavení na lysickém zámku svědčí také míra hospodářského deputátu, stojící hned za vyšším zámeckým úřednictvem.⁹⁹ Nejvýznamnější byly z tohoto pohledu samozřejmě velkorysé stavební aktivity popsané již v předchozích kapitolách.

Poněkud stranou sbírkové a mecenášské činnosti stály nákupy knih. Pomíne-li neustále se vkrádající myšlenku o tom, zda-li vůbec aristokraté svoje knihy četli nebo šlo jen o další atribut jejich šlechtictví, zůstává nám v jejich knihovnách vlastně jediný klíč k představě o jejich duchovním světě. Knihovna hraběte Rogendorfa uložená v jeho městském domě obsahovala něco přes dvacet knih v němčině a částečně také v latině. Šlo především o naučnou literaturu týkající se politiky, práva, heraldiky a ze známých děl zde bylo pouze jedno z Paracelsových děl o lékařství z roku 1566.¹⁰⁰ Knižní sbírka hraběte Rogendorfa se však v porovnání s knihovnou Antona Amata Serenyiho jeví jako „příruční knihovnička“. Ta totiž obsahovala něco málo přes 600 svazků v němčině, latině, italštině, francouzštině a španělštině.

Obrovský počet knih, pro který byl vyhrazen samostatný sál na lomnickém zámku, zahrnoval reprezentativní průřez celkovou tehdejší knižní produkcí. Jako první svazek v seznamu pozůstalostního inventáře je uvedena „Genealogica Sereniana Familia“ od lineckého jezuita Franciscuse Calina de Marienberg z roku 1688, která je ideovým základem nejen k celé rodové legendě, ale také ikonografickým klíčem k proslulé Ecksteinově fresce v hlavním sále milotického zámku.¹⁰¹ Z většího množství historiografické literatury mohl hrabě Serenyi listovat Hájkovou kronikou, římskými dějinami Tita Livie a Tacita, či memoáry významných osobností světových dějin (Richelieu, Mazarin, Alžběta I., princ Oranžský). Ve velkém množství je zde zastoupena literatura cestopisná. Oblíbené jezuitské „relationes“ pokrývaly tajuplné země orientu a zámoří (Mezopotamie, Babylonie, Anatólie, Egypt, Lybie, Čína, Indie) a neméně vyhledávané barokní „bedeckery“, tedy

od dvorního malíře polských králů J. B. Lampiho. Virtuózní plátno je uloženo v Moravské galerii.

⁹⁷ Jde patrně o sochu mytologického „Temnurta“, podle Tomáše Jeřábka mytologického předka rodu.

⁹⁸ MZA Brno, fond E 67, farnost Lysice 1689-1720, mikrofilm 621.

⁹⁹ MZA Brno, fond G 77, rodinný archiv Serenyiů, kart. 5, inv. č.75.

¹⁰⁰ MZA Brno, fond C2, Tribunál-pozůstalosti, sign. R 20.

¹⁰¹ T. JEŘÁBEK, *Barokní zámek Milotice*, s. 6-7.

„voyage“ po zemích Evropy (Francie, Španělsko, Holandsko, Anglie, Benátky, Flandry). Cestopisy završovaly polonáboženské knihy týkající se významných evropských poutních míst (Loretto, Santiago de Compostela). Významnou část knihovny zabíraly knihy týkající se hraběcí profese, tedy válečnictví, což by mohlo dokazovat jistý skutečný zájem. Militaria lomnické knihovny tvořila díla o strategii, fortifikaci, dělostřelectvu nebo popisy významných bitev. Zbytek knihovny tvoří rozmanitá spleť témat. Nechybí zde samozřejmě spisy náboženské, knihy o architektuře, ikonografické příručky (Mundy symbolicus od Philipa Piccinelliho), ani díla o italském divadle. Z „beletrie“ je zde, co se slavných jmen týče, zastoupeno pouze francouzské dílo Molliérovo.¹⁰²

Kulturní tendence rodiny Serenyiů dané do ostrého kontrastu s Roggendorfy jsou tedy snad nejvíce patrné právě na knihovně. Již zmíněný fakt, že obě představované osoby od sebe dělí v podstatě generační rozdíl, na věci nic nemění.

Výsledek mecenášské a kulturní činnosti obou rodů se dostavil až za čas. Ovdovělá snacha hraběte Christiana Roggendorfa hraběnka Karolina rozená Pálffy-Erdödy pochopila až padesát let po Christianově smrti, že v případě „již tušeného“ odchodu Roggendorfů z moravské scény zůstane rod naprosto zapomenut. Rozhodla se proto navzdory svým lehce „zhýralým“ synům investovat veškerou zbývající životní energii do stavby a nákladné fundace proslulého poutního kostela ve Sloupu, kde prostřednictvím četných erbů a odkazů na rodové patrony zajistila Roggendorfům místo v moravské historické paměti navždy. Nebýt jí, chyběl by hmotný spojovací článek s budoucností a na jméno Roggendorf by se dalo narazit jen při listování inventáři šlechtických pozůstalostí. Sláva mecenášů a stavebníků je slávou věčnou, a to si značné prostředky obětující Anton Amatus Serenyi uvědomoval s naléhavou jistotou. Jeho jméno znějící při každé prohlídce na lysickém zámku je toho jasným důkazem...

Dvory a klienti

Málokdy v dějinách české historiografie byla věnovaná taková pozornost aristokratickým dvorům, jako je tomu v současnosti. Předmětem zájmu a zkoumání našich historiků je především prameny velmi dobře podchycená situace na jihočeských dvorech „velmožů s erbem růže“, ke kterému se pomalu však jistě přidávají další velmi významné poznatky mapující situaci na dvorech východočeských Pernštejnů, moravských Žerotínů apod. Tyto velmi zajímavé sociologicko-historické sondy mapující aristokratické dvory raného novověku poodhalují spletité sociální vazby na ploše velmi uzavřeného prostoru, který se tak jednoznačně může stát nejlepším „kukátkem“ do zářivého kaleidoskopu tolik přitažlivé každodennosti tehdejší doby. Z pochopitelných důvodů je historiky bádajícími v této oblasti upřed-

¹⁰² MZA Brno, fond C2 sign., Tribunál-pozůstalosti, S 150.

nostřována doba na přelomu 16. a 17. století a dvory rodů tvořících špičku tehdejší stavovské společnosti.

Téma, které je předmětem tohoto příspěvku, však posouvá celou problematiku do dvou odlišných poloh. Předně zahrnuje dobu o sto let mladší, tedy čas na přelomu 17. a 18. století, a dále je předmětem jeho zájmu šlechta stojící ve středu tehdejšího aristokratického spektra. Poměrně snadno díky rozsáhlým rodinným archivům můžeme mapovat situaci u Kaunitzů, Dietrichsteinů či Collaltů, ale u četných rodin tehdejší běžné hraběcí vrstvy, jež má většinou daleko do výstavnosti, narážíme na neproniknutelnou hradbu „mlčení věků“. Tak, jak až na výjimky nemůžeme proniknout do duše tehdejších osob, není mnohdy možná ani rekonstrukce jejich dvorů. Jak tedy odhalit tajemství dnes bezejmenných panských úředníků, lokajů, kuchařů a hajduků?

Předně jsou to farní matriky. Pokud budeme mít to štěstí, že jsou dochované a dále že v nich najdeme i něco víc než pouhý výčet jmen, mohou být nevyčerpatelným zdrojem nejrůznějších informací. Tak je tomu kupříkladu v Lysicích.¹⁰³ Další možností jsou z této doby pouze zřídka dochované knihy hospodářských deputátů a v neposlední řadě písemnosti týkající se pozůstalosti zemřelého šlechtice, z nichž vynikají testamentsy. Velkorysý aristokrat vždy na svého lokaje nějakou tou zlatkou pamatoval...

Kolik jmen a funkcí můžeme těmito prostředky zachytit? Začneme u mnohem lépe postihnutelejších Serenyiů a jejich panství.

V čele panství stál zástupce vrchnosti, tak zvaný hejtman, tedy manažer organizující chod celého panství. Hejtman spravoval panství přímo ze zámku z vrchnostenských kanceláří označovaných v inventářích jako „Offizier Zimmer“. Z matrik známe jméno hejtmana na Lomnici Tobiase Antona Gabriela, při čemž musíme vzít v potaz, že podobnou funkci zastávali také hejtmani na Lysicích a Drnovicích. Jejich jména však neznáme. Tak, jak byl mnohdy hejtman nejvýznamnějším mužem celého panství, u barokních Serenyiů máme ještě funkci regenta. Tedy s největší pravděpodobností vrchního správce všech tří panství, jejichž administrativa byla navzdory jejich blízkému sousedství z historických, zvykových a praktických důvodů oddělena. Serenyiovským regentem byl kolem roku 1700 rytíř Christian Josef Wayay. Wayayové se na Moravu dostali z Uher, kde byli povýšeni do šlechtického stavu už v roce 1598. Inkolát na Moravě získali však až regentovi synové Johann Anton a Leopold Josef v roce 1744. Oba později působili na docela lukrativních postech. První jako hejtman na statečích brněnských dominikánek, druhý jako zemský účetní při tribunálu.¹⁰⁴ Společenský postup Wayayů, kteří následně na Moravě získali také svoje vlastní panství, bychom mohli jednoznačně interpretovat jako typicky clientský vztah.

¹⁰³ MZA Brno, fond E 67, farnost Lysice 1689-1720, mikrofilm 621.

¹⁰⁴ Heinrich von KADLICH, J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen Auflage. Mährische Adel. Nürnberg 1899, s. 251-252.

Pod hejtmanem panství stáli hierarchicky jednotliví rychtáři, ale také vrchnostnější úředníci, z nichž se největší úctě těšil panský účetní, jak ostatně dokazuje lokace jeho bytu na Lomnici, a konečně správci panských sídel, tak zvaní purkrabí. Z matrik můžeme doložit pouze jméno purkrabího na Lysicích, syna již zmíněného lomnického hejtmana Antona Gabriela. Ten se staral o běžný chod zámku a jemu také podléhal veškerý zámecký personál. Poněkud nad ním stály osoby tvořící bezprostřední okolí hraběcí rodiny.

V jejich čele stál hofmistr zahrnující ve své funkci sekretáře, společníka a „organizátora urozenosti“ svého pána. Jméno hofmistra Antona Amata opět neznáme. Opřít se můžeme pouze o prokázanou existenci hofmistra „mladého pána hraběte“ Antona Adriana, který se s největší pravděpodobností staral také o jeho výchovu a doprovázel jej, jak bylo zvykem, na kavalířské cestě do zahraničí. O hraběcí pohodlí se staral komorník, jemuž podléhali jednotliví lokajové. Svého komorníka či komornou měli všichni členové rodiny. S oblékáním pomáhal hraběti Serenyimu Johann Georg Jenik a lokaj Ferdinand Kretzner, o paní hraběnku se starala Johanna Schrattová a až z císařské Vídně pocházela komorná mladé „slečny Sereniky“ Aloisie Steinhornová. Jako personál kuchyně jsou na Lysicích uvedeni Veronika Bukalová, Valentin Cotek, Stanislav Anderst a Franz Horatzek. Kuchyně musela samozřejmě fungovat i během nepřítomnosti panstva, takže můžeme jmenovat i stálé kuchaře z Lomnice Philipa Adama Hlavačku, Joachima Swobodu či Martina Hlinského ze Zlína, který se na Lomnici dostal v rámci již zmíněné řízené kolonizace. Na velkém hraběcím dvoře v Čebíně působil jako kuchař v té době Valentin Rohlinek. Z nepostradatelných klíčnic známe jménem pouze tu lysickou Margarettu Sibilovou. Velká pozornost, jak již bylo řečeno, byla u Serenyiů věnována zahradě. Na Lomnici se na zadní terase zámku nacházela francouzská stříhaná zahrada a o kráse zahrady v Lysicích si koneckonců můžeme udělat představu dodnes. Zahradníků byla skutečně spousta. V čele Lysické zahrady byl pozdější tvůrce seznamu cizokrajných dřevin z pozůstalosti Antona Amata Serenyiho Franz Mattes Liechtušský. Dalším často jmenovaným zahradníkem byl Franz Czachtický původem z Vohančic a Andreas Jurnečka. Na Lomnici se o květinové partery staral Josef Mathias Prowps a Josef Kubiček. K důležitému personálu patřili lidé starající se o pohyb hraběcí rodiny. Jmenovat zde můžeme kočího Antona Wodalu, „rajtknechta“ Martina Zemana a hraběcího štolbu v Brně Suchdolského. Nad všemi klasickými funkcemi vyniká hraběcí „Spaliermacher“ Severin Konečný z Lomnice.

V souvislosti s hraběcí rodinou Serenyiů je nutné se ještě na okamžik vrátit k otázce klientských vazeb u střední moravské šlechty v období baroka. Více nežli u Wayayů se tyto tendence projevují u rytířské rodiny Schlägernů, vlastníci do roku 1728 sousední panství Drnovice. Původně svobodník Alexander Alois Schägern sloužil jako hofmistr hraběte Franze Gabriela Serenyiho a následně jako vychovatel mladého Antona Amata, kterého doprovázel na válečných taženích. V hraběcích službách a za jejich podpory dosáhl rytířského stavu a následně se zmohl natolik, že zakoupil sousední panství Drnovice. Klientský vztah trval i nadále, neboť Schläger-

nové se objevují jako svědkové na kupních smlouvách a patrně mnohdy i jako hrabčí věřitelé.¹⁰⁵

V případě Roggendorfů jsme odkázáni především na pozůstalosti. Z pozůstalostních spisů Johanny z Roggendorfu známe jméno hejtmana rájeckého panství, kterého nová vrchnost „podělila“ v roce 1666 po Heissensteinech - Alexandra Raitersturma. Sám Christian z Roggendorfu ve své závěti jmenoval štolbu Rudolfa Gabriela Kuniga, číšníka Jakoba Klaga a „Hausmaistera“, tedy patrně správce městského domu Hanse Adama Haderzbacha. Jeho manželka Regina Apolonie zmiňuje personál obklopující její brněnskou vdovskou samotu. Komornou Marii Elisabethu Ullmanovou, osmnáct let v hraběcích službách působící klíčnici Rosalii Ottovou, kuchařku Elisabethu Schentowskou, číšníka Franze Hankeho, lokaje Caspara Verera a Simona Osima a dva hajduky, tedy pomocné úředníky Matesa Neubauera a Andrease Hartla.

Tento výčet samozřejmě nepokrývá všechny funkce u dvorů tehdejších aristokratů. Součástí „personálu“ byl samozřejmě také zámecký kaplan, nejčastěji vybíraný z tolerantního kapucínského řádu, sídlící v tak zvaných „Capucin Zimmer“, a další množství sklepníků, lokajů, děveček a četných zámeckých úředníků. Ačkoli máme v našem případě jen kusé informace, můžeme konstatovat, že se i střední vrstva moravské šlechty kolem roku 1700 snažila ve formování svého „dvora“ hledat inspiraci ve dvorech slavných a bohatých osobností té doby. Narážela však stejně jako v případě jejich podpory umění na „mantinely“ prisouzené jim jejich finanční situací a stavem.

Přestože se v literatuře problematika moravské barokní šlechty a tím spíše středně majetné hrabčí vrstvy dosud omezovala hlavně na strohý výčet hospodářských či genealogických údajů, lze pomocí metod na pomezí historické antropologie a mikrohistorie alespoň částečně rekonstruovat nejen jejich životní osudy, ale také prostředí, formující jejich myšlenkový horizont. Výčet dvou jmen nemůže samozřejmě stačit k tomu, aby byly nalezeny odpovědi na řadu otázek s moravskou barokní šlechtou spojených. Jsou spíše východiskem, z něhož by se teprve daly otázky klást. Existovala hierarchie i uprostřed hrabčího stavu? Jak vypadal život nikoli krajského, ale vyššího zemského úředníka či šlechtice, který nastoupil církevní dráhu? Jak se odlišoval životní standard na starých sídlech a zámeckých novostavbách? Dají se rekonstruovat dvory jinak než uvedeným, více méně náhodným způsobem?

Otázek by se dalo najít, podobně jako osob zajímavým k bádání, velké množství a protože právě šlechta může být jedním z klíčů k pochopení epochy baroka na Moravě, nezbyvá, než v podobných úkolech pokračovat.

Michal Konečný

¹⁰⁵ Veškeré informace o rodině Schlägernů i upozornění na tento klientský vztah jsem získal od významného regionálního badatele JUDr. Leoše Vaška.

I I. MATERIÁLY

VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999

Bibliografie

Úvodní zasedání

Pánek, Jaroslav: *Historiografie, historické vědomí a odpovědnost. Úvodem k VIII. sjezdu českých historiků*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 19-27; též in: Zpravodaj Historického klubu 10, 1999, č. 2, s. 5-14; dostupný též z:

<URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/panek.html>>

Pánek, Jaroslav: *Sdružení historiků České republiky na sklonku tisíciletí. Bilance činnosti za léta 1996-1999 pro valné shromáždění SH ČR, Hradec Králové 10. září 1999*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 28-32; též in: Zpravodaj Historického klubu 10, 1999, č. 2, s. 28-32.

Pešek, Jiří: *Úvodní slovo k VIII. sjezdu českých historiků*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 15-18; též in: Zpravodaj Historického klubu 10, 1999, č. 2, s. 2-5; dostupný též z:

<URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/pesek0.html>>

Blok I: Regionální dějiny - perspektiva evropského dějepisceví

Bartoš, Josef - Schulz, Jindřich - Trapl, Miloš: *Regionální dějiny. Stav, problémy a výhledy*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica 29, 2000, s. 21-38. (=Sborník prací historických. Sv. 17).

Bartoš, Josef - Schulz, Jindřich - Trapl, Miloš: *Stav, problémy a výhledy regionálních dějin*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 48-53.

Bůžek, Václav: *Regionální dějiny v České republice. Stav a perspektivy bádání s důrazem na raný novověk*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 33-47.

Felcman, Ondřej: *Patří kladské dějiny k českým dějinám?* In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 54-58.

Jirásek, Zdeněk: *Slezsko v dějinách českého státu a na česko-polském pomezí. Příspěvek k české historické práci o Slezsku po roce 1945*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 59-63.

Kaiserová, Kristina: *Současné možnosti regionální historiografie při zkoumání česko-saských dějin*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 64-66.

Malíř, Jiří: *Morava v souřadnicích regionálních a středoevropských dějin 19. a 20. století*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 67-78.

Melanová, Miloslava - Anděl, Rudolf: *Historické bádání v Euroregionu Nisa*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 79-82.

Blok II: Dějepisectví a dnešní česká společnost

Beneš, Zdeněk: *Jedny dějiny a několik historií*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 111-118.

Dobeš, Jan - Zeman, Pavel: *Skutečné a domnělé problémy české historiografie*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Conven-

tion of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 107-110; též in: Dějiny a současnost 21, 1999, č. 6, s. 2-4; též dostupný z: <URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/dobes.html>>

Nodl, Martin: *Krize české historiografie aneb minulost, která chce být zapomenuta*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 99-106; dostupný též z: <URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/nodl.html>>

Pavlíček, Václav - Malý, Karel: *Mýty a realita prezidentských dekretů*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 90-98.

Pešek, Jiří: *Dějepisectví jako prostředek společenské sebereflexe*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 83-89; též in: Zpravodaj Historického klubu 10, 1999, č. 2, s. 14-21; <dostupný též z: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/pesek1.html>>

Blok III: Modernizace českého dějepisectví a metodologický vývoj světové historiografie

Grečenková, Martina: *"Krize" historie? Francouzská diskuse z konce 20. století*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 128-137; též dostupný z: <<http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/grecenkova.html>>

Křížová, Markéta: *Evropa a "národy bez historie". Cíle, metody a úskalí etnohistorie*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 138-143; též dostupný z: <<http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/Krizova.html>>

Raková, Svatava: *Nové trendy v raných amerických dějinách: paralely a inspirace*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní

Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 119-127; též in: Zpravodaj Historického klubu 10, 1999, č. 2, s. 21-27; dostupný též z: <URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/Rakova.html>>

Sekce č. 1: Medievistika

Doležalová, Eva: *Obráz kléru v pražské arcidiecézi v předvečer husitské revoluce na základě zpracování Liber ordinationum cleri (1395-1416)*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 150-153.

Nodl, Martin: *Středověká prosopografie jako metodická inovace*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 146-149.

Papajík, David: *Vývoj feudálního majetku na Moravě ve 14.-16. století*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 154-158.

Šmahel, František: *Sekce medievistiky. Úvodní ohlédnutí*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 145.

Sekce č. 2: Pomocné vědy historické

Ebelová, Ivana - Hojda, Zdeněk: *Diplomatické edice raně novověkých pramenů - obrat k lepšímu?* Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 447-457.

Hlaváček, Ivan: *Pomocné vědy historické v ediční praxi*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 437-446.

Hlaváček, Ivan: *Sekce pomocných věd historických*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 159-160.

Hledíková, Zdeňka: *Diplomatické edice Českého historického ústavu v Římě v jejich mezinárodním kontextu*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 498-507.

Maráz, Karel: *Úvahy nad přípravou a strukturou CDB VIII a korpusu českých pečetí do nástupu Jana Lucemburského*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 458-473.

Müller, Karel: *Heraldické edice v posledních deseti letech*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 508-514.

Petr, Stanislav: *Zpřístupňování pramenů kodikologické povahy v uplynulém desetiletí*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 488-497.

Roháček, Jiří: *K epigrafické ediční činnosti*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 525-535.

Růžek, Vladimír: *Zhodnocení průběhu celostátní akce soupisu (katalogizace) pečetí, pečetidel a pečetních sbírkových odlišků v archivech ČR*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 515-524.

Sulitková, Ludmila: *Moravské a slezské diplomatické edice v období od 7. sjezdu českých historiků*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 481-487.

Sviták, Zbyněk: *Příprava šestého svazku Českého diplomatáře a jeho východiska*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 474-480.

Šťovíček, Ivan: *Vydávání novodobých historických pramenů a pomocné vědy historické*. Sborník archivních prací 50, 2000, č. 2, s. 536-540.

Sekce č. 3: Církevní dějiny

Babička, Václav: *Dějepisectví konfesní, ekumenické a sekulární*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 15-17.

Bartůšek, Václav: *Několik postřehů k vývoji a možnostem naší monasteriologické historiografie*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 53-59.

Bastl, Ondřej - Hanuš, Jiří - Vévoda, Rudolf: *Česká a moravská církev od josefinismu k modernismu*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové ve

dnech 10.-12. září 1999. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 60-68.

Hledíková, Zdeňka: *České církevní dějiny středověku od r. 1945*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999*. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 18-38.

Hledíková, Zdeňka: *České církevní dějiny středověku od roku 1945*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 162-177.

Holeček, František J.: *Církevní dějiny a dějinná církev. K metodologii teologické introspekce na poli církevních dějin*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999*. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 7-14.

Jan, Libor: *K některým problémům středověkých církevních dějin na Moravě*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999*. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 39-48.

Jan, Libor: *Sekce Církevní dějiny*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 161.

Kouřil, Miloš: *Dějiny olomoucké arcidiecéze. Stav a perspektivy*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999*. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 49-52.

Štříbrný, Jan: *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999*. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 78-115.

Šebek, Jaroslav: *Zkoumání církevních dějin v období první republiky - bílá místa a další směry bádání*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu historiků v Hradci Králové ve*

dnech 10.-12. září 1999. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, s. 69-77.

Sekce č. 4: Dějiny hrdelního soudnictví

Jordánková, Hana - Sulitková, Ludmila: *Rychtářské knihy z Archivu města Brna jako významné prameny k výzkumu kriminality v raném novověku*. Časopis Matice moravské 120, 2001, č. 1, s. 175-186.

Kreuz, Petr: *Několik poznámek k otázce odrazu kriminality v písemnostech soudů předbřlohorských Čech. (Příspěvek k metodice studia sociálních dějin kriminality v českých zemích v raném novověku)*. In: Seminář a jeho hosté II. Sborník příspěvků k nedožitým 70. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového. P., Scriptorium 2004, s. 123-161.

Procházková, Eva: *Současný stav výzkumu dějin kriminality a soudní praxe v éře decentralizovaného soudnictví*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 178-189.

Tinková, Daniela: *Osvícenství, revoluce a otázka absolutního trestu*. Dějiny a současnost 22, 2000, č. 1, s. 14-19.

Sekce č. 5: Dějiny měst

Ledvinka, Václav: *Sekce Dějiny měst. Zpráva o průběhu jednání*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 190-193.

Sekce č. 6: Soudobé dějiny

Gebhart, Jan: *Retrospektiva a deziderata. Dvacetiletá bilance české historiografie období let 1938-1945*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 24-41.

Hanzlík, František: *Nové poznatky o obranném zpravodajství. Stav zkoumané problematiky v archivech*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 56-64.

Hrbek, Jaroslav: *Období přelomu 1938-1948*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 19-23.

Janák, Dušan: *Perzekuce a represe v letech 1948-1954*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 82-93.

Kocian, Jiří: *Zpráva o jednání sekce Soudobé dějiny*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 194-206.

Krejčová, Helena: *Osudy židovské komunity v letech 1938-1948. Stav výzkumu*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 65-71.

Měchýř, Jan: *Na okraj kauzy komunistických zločinů*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 72-81.

Nosková, Helena: *Národnosti v Československu v letech 1945-1954*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 102-109.

Otáhal, Milan: *Československo, Polsko a Maďarsko v období komunismu. Pokus o srovnání*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 126-136.

Prečan, Vilém: *O budoucnosti soudobých dějin se rozhodne na vysokých školách*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 9-18.

Staněk, Tomáš: *K situaci takzvaného státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích v letech 1945-1948*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 42-55.

Trapl, Miloš: *Problémy výzkumu exilu let 1948-1989*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 94-101.

Tůma, Oldřich: *Mezinárodní souvislosti kolapsu komunistického režimu v Československu*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 117-125.

Vaněk, Miroslav: *Uplatnění metody orální historie*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 137-143.

Vondrová, Jitka: *Pražské jaro 1968*. In: Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, s. 110-116.

Sekce č. 7: Dějiny východní Evropy

Havlíková, Lubomíra: *Byzantologie*. In: Východoevropská studia v České republice 1990-2000. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 237-242.

Havlíková, Lubomíra: *Česká byzantologie v posledním desetiletí 20. století*. In: Východoevropská studia v České republice 1990-2000. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 142-145.

Hladký, Ladislav: *Dějiny jihovýchodní Evropy v české historiografii (1990-2000). Stav, problémy a perspektivy studia jihovýchodní Evropy*. In: Východoevropská studia v České republice 1990-2000. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 123-141.

Hladký, Ladislav: *Dějiny jihovýchodní Evropy v české historiografii (1990-2000). Balkanistika*. In: Východoevropská studia v České republice 1990-2000. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 227-237.

Krafl, Pavel: *Polské dějiny a dějiny česko-polských vztahů do konce 15. století*. In: Východoevropská studia v České republice 1990-2000. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 34-50.

Řezník, Miloš: *Raně novověké polské dějiny v českém dějepisectví 90. let*. In: Východoevropská studia v České republice 1990-2000. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 51-60.

Šesták, Miroslav: *Východoevropská studia v České republice 1989-1999. Stav a perspektivy*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 207-214.

Šesták, Miroslav: *Východoevropská studia a česká historiografie*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 7-14. [Bibliografie s. 11-14].

Vaculík, Jaroslav: *Stav výzkumu dějin krajanů ve východní a jihovýchodní Evropě v 90. letech*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 22-25.

Vaculík, Jaroslav: *Výzkum dějin krajanů ve východní a jihovýchodní Evropě*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 153-154.

Valenta, Jaroslav: *Česká sorabistika*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 81-82.

Valenta, Jaroslav: *České studium dějin zemí středovýchodní Evropy v letech 1990-2000. (Polsko, Lužice, Maďarsko, Pobaltí). K současným problémům české polonistiky a polské bohemistiky*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 27-34.

Valenta, Jaroslav: *Dějiny Maďarska*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 82-86.

Valenta, Jaroslav: *Dějiny Pobaltí*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 86-88.

Valenta, Jaroslav: *Dějiny Polska v 19.-20. století a česká historiografie*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 60-80.

Valenta, Jaroslav - Krafl, Pavel: *České studium dějin zemí středovýchodní Evropy v letech 1990-2000 (Polsko, Lužice, Maďarsko, Pobaltí)*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 155-181.

Vlček, Radomír: *Práce českých historiků o starších ruských dějinách (do roku 1917)*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 94-100.

Vlček, Radomír: *Slovanská studia v české historiografii 90. let 20. století. Obecně slavistická témata a dějiny slavistiky v českém dějepisectví*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 15-22.

Vlček, Radomír: *Slovanská studia v české historiografii 90. let 20. století. Slavistická témata a dějiny slavistiky*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 149-153.

Voráček, Emil: *Česká historická produkce let 1990-2000 k dějinám Ruska, Ukrajiny, Běloruska a Sovětského svazu. Stav a problémy studia*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 89-92.

Voráček, Emil: *Česká historická produkce let 1990-2000 k dějinám Ruska, Ukrajiny, Běloruska a Sovětského svazu*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 183-226.

Voráček, Emil: *Česká historické bělorusistika*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 94.

Voráček, Emil: *Práce českých autorů o dějinách Ruska, resp. Sovětského svazu po roce 1917*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 100-122.

Zilynskij, Bohdan: *Česká ukrajinnostika v historické produkci devadesátých let*. In: *Východoevropská studia v České republice 1990-2000*. P., Historický ústav AV ČR 2001, s. 93-94.

Sekce č. 8: Dějiny vzdělanosti v českých zemích

Borovičková, Jana - Stočes, Jiří: *Nové metody - prosopografie*. In: *Studie a články k dějinám vědy a vědeckých institucí*. P., Archiv AV ČR 2002 [vyd. 2003], s. 47-61.

Kostlán, Antonín - Svatoš, Michal: *Dějiny vzdělanosti v českých zemích*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 215-219.

Svatoš, Michal: *Místo "dějin vzdělanosti" v poválečné české historiografii*. In: *Studie a články k dějinám vědy a vědeckých institucí*. P., Archiv AV ČR 2002 [vyd. 2003], s. 13-20; dostupný též z:

<<http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/svatos.html>>

Urbánek, Vladimír: *Bádání o J. A. Komenském a dějiny raného novověku*. In: *Studie a články k dějinám vědy a vědeckých institucí*. P., Archiv AV ČR 2002 [vyd. 2003], s. 37-45.

Zilynská, Blanka: *Prameny a pomůcky ke studiu dějin vzdělanosti. Bilance a desiderata*. In: Studie a články k dějinám vědy a vědeckých institucí. P., Archiv AV ČR 2002 [vyd. 2003], s. 23-35.

Sekce č. 9: Dějiny věd a techniky

Drábek, Pavel - Folta, Jaroslav: *Dějiny věd a techniky na VIII. sjezdu historiků ČR*. Dějiny věd a techniky 32, 1999, č. 4, s. 251-253.

Drábek, Pavel - Folta, Jaroslav: *Současný stav a problémy dějin věd a techniky v České republice*. Dějiny věd a techniky 33, 2000, č. 1, s. 1-11.

Drábek, Pavel - Folta, Jaroslav: *Současný stav a problémy dějin věd a techniky v České republice*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 222-228.

Folta, Jaroslav: *Sekce Dějiny věd a techniky*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 220-221.

Folta, Jaroslav: *Výuka dějinám věd a techniky*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 229-233.

Jakubec, Ivan: *Symbióza dějin věd a techniky a hospodářských a sociálních dějin*. Dějiny věd a techniky 33, 2000, č. 1, s. 13-19.

Mandlerová, Jana: *Technokratické tendence v Národohospodářském ústavu mezi dvěma světovými válkami*. Dějiny věd a techniky 33, 2000, č. 1, s. 29-39.

Sviták, Pavel: *O problematice historie našeho letectví*. Dějiny věd a techniky 33, 2000, č. 1, s. 21-25.

Sekce č. 10: Dějiny žen

Musilová, Dana: *Dějiny žen - současný stav a perspektivy výzkumu*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the

Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 234-237.

Sekce č. 11: Východní Čechy a Kladsko

Baštecká, Lydia: *Historický výzkum regionu Náchodska v letech 1990-1999*. Východočeské listy historické 15-16, 2000, s. 377-380.

Felcman, Ondřej: *Východní Čechy a Kladsko - obraz jednání sjezdové sekce*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 238-252.

Felcman, Ondřej: *Východní Čechy v historických proměnách českých zemí - projekt syntézy*. Východočeské listy historické 15-16, 2000, s. 361-368.

Musil, František: *Regionální bádání na okresech Rychnov na Kněžnou a Ústí nad Orlicí*. Východočeské listy historické 15-16, 2000, s. 381-387.

Navrátil, Ivo - Bílek, Karol: *Posledních deset let v regionální produkci Semilská a Jičínska*. Východočeské listy historické 15-16, 2000, s. 369-376.

Nesejt, František: *K problematice historického výzkumu Chrudimska*. Východočeské listy historické 15-16, 2000, s. 395-397.

Prokop, Jaroslav: *Hradecko*. Východočeské listy historické 15-16, 2000, s. 389-394.

Semotanová, Eva: *Mapový obraz Kladska z 16.-18. století*. Z dějin geodézie a kartografie 11, 2002, s. 8-16.

Skřivánek, Milan: *Laudatio historiae regionalis*. Východočeské listy historické 15-16, 2000, s. 347-359.

Vosyka, Stanislav, ml.: *"Polistopadová" historická literatura z okresu Svitavy*. Východočeské listy historické 15-16, 2000, s. 399-403.

Sekce č. 12: Dějepisectví a české školství

Brandejs, Čestmír: *Historikové a české školství*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians.

Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 256-260.

Kvirenc, Jan: *Historie a škola. Sekce očima koordinátora*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 253-255.

Mandelová, Helena: *O vyučování dějepisu v Evropě, ale nejen o něm*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 261-268.

Sekce č. 13: Problémy a výhledy mladé dějepisické generace

Jeřábek, Miroslav: *Studentská vědecká konference HISTORIE a zapojení studentů do badatelské práce*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 279-282.

Knoz, Tomáš: *Mladí historikové - problémy a výhledy?* In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 269-273.

Pullmann, Michal - Schwaller, Jan: *Studium historie a jeho náplň*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 274-275.

Ryantová, Marie: *Práce mladých historiků v muzeích a archivech*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 276-278.

Wihoda, Martin: *Grantová agentura aneb (ne)úspěšný pokus o kultivaci české historiografie?* In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 283-284.

Sekce č. 14: Dějiny podnikatelů a podnikání

Myška, Milan: *Stav a perspektivy studia dějin podnikání a podnikatelstva v České republice*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 287-295.

Smutná, Kateřina: *Současný stav péče o archivní fondy podnikatelské sféry*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 296-298.

Tomašík, Marek: *Protokol o jednání sekce Dějiny podnikatelů a podnikání*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 285-286.

Sekce č. 15: Dějiny I. republiky

Broklová, Eva: *Evropské parametry československého politického systému 1918-1938*. Moderní dějiny 8, 2000, s. 111-125.

Dejmek, Jindřich: *Československo a státy střední a východní Evropy: náčrt komparace některých předpokladů a rysů jejich politického vývoje*. Moderní dějiny 8, 2000, s. 127-152.

Harna, Josef: *Poznámky k problematice komparativního studia dějin první Československé republiky*. Moderní dějiny 8, 2000, s. 105-109.

Harna, Josef: *První Československá republika v evropském kontextu. Zpráva o jednání sekce*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 299-305.

Lacina, Vlastislav: *Hospodářská desintegrace střední Evropy a snahy o její překonání po první světové válce. Český pohled*. Moderní dějiny 8, 2000, s. 161-167.

Průcha, Václav: *Pozice československého hospodářství v meziválečném období ve srovnání se státy střední Evropy*. Moderní dějiny 8, 2000, s. 153-160.

Šebek, Jaroslav: *Pokus o srovnání českého a rakouského politického katolicismu v letech 1918-1933/1934. Analogie a difference*. Moderní dějiny 8, 2000, s. 181-195.

Trapl, Miloš: *Postavení katolické církve a politický katolicismus v zemích střední Evropy v letech 1918-1938*. Moderní dějiny 8, 2000, s. 169-179.

Enviromentální dějiny (workshop)

Jeleček, Leoš: *Environmentální dějiny a české historiografie a historická geografie*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 306-325; též dostupný z: <<http://klaudyan.psomart.cz/clanek.php?id=20>> [rozšířená verze].

Semotanová, Eva: *Historiografie, geografie a historická geografie - metodologické průsečíky na prahu třetího tisíciletí*. Klaudyán. Internetový magazín pro historickou geografii a enviromentální dějiny 2. 1. 2000, č. 1. (=Dostupný z: <[URL:http://klaudyan.psomart.cz](http://klaudyan.psomart.cz)>).

Závěrečná vystoupení

Mezník, Jaroslav: *Etika historikovy práce*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 327-330; též: Český časopis historický 97, 1999, č. 4, s. 803-806; též dostupný z: <[URL: http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/Meznik.htm](http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/Meznik.htm)>

Pánek, Jaroslav: *Slovo na závěr VIII. sjezdu českých historiků*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 336; též in: Zpravodaj Historického klubu 10, 1999, č. 2, s. 27-28.

Petráň, Josef: *Dějepis na sklonku století*. In: VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky 2000, s. 331-335.

Sborníky

České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století. Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.-12. září 1999. [Ed.]: Jan, Libor. B., Centrum pro studium demokracie a kultury 2000, 119 s. (=Historia ecclesiastica. <5.>) Rec.: Ryantová Marie, Zpravodaj Historického klubu 12, 2001, č. 1, s. 101-103; též: Pařez Jan, Bibliotheca Strahoviensis 4-5, 2001, s. 278-280; rec.: Svoboda Miroslav, Časopis Matice moravské 120, 2001, č. 1, s. 220-221.

Deset let soudobých dějin. Jednání sekce Soudobé dějiny na VIII. sjezdu českých historiků. [Uspoř.]: Kocian, Jiří - Tůma, Oldřich. P., Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2001, 143 s. Rec.: -J.Peš.-, [Pešek Jiří,] Český časopis historický 100, 2002, č. 2, s. 464-465.

Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století. = Modern History. [Vedoucí red.]: Harna, Josef. 8, P., Historický ústav AV ČR 2000, 293 s. Rec.: Hájek Jan, Bulletin HÚ AV ČR 12, 2001, č. 2, s. 16-17; [Z diskuse na VIII. sjezdu českých historiků s. 105-195].

Sborník archivních prací. 50, P., Archivní správa Ministerstva vnitra 2000, č. 2. S. 323-613. Rec.: -jou-, Genealogické a heraldické listy 21, 2001, č. 1, s. 28-29. [Zvláštní příloha. Referáty přednesené na VIII. sjezdu českých historiků (sekce pomocných věd historických) konaném 10.-12. září v Hradci Králové, s. 433-541].

Studie a články k dějinám vědy a vědeckých institucí. [Red.]: Barvíková, Hana. P., Archiv AV ČR 2002 [vyd. 2003], 328 s. (=Práce z Archivu Akademie věd České republiky. Řada A. Studie a články. <7.>) Zpr.: Akademický bulletin AV ČR 2004, č. 3, s. 25. [Obsahuje: Sekce dějin vzdělanosti na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové, V. mezinárodní symposium k dějinám medicíny, farmacie a veterinární medicíny v Hradci Králové, Studie z dějin vědeckých institucí, předchůdců Akademie věd].

VIII. sjezd českých historiků. Hradec Králové 10.-12. září 1999. = VIII. Convention of the Czech Historians. Hradec Králové, 10-12 September 1999. [Edičně připravil]: Pešek, Jiří. [Redakčně upravil]: Konrád, Ota. Dolní Břežany, Scriptorium pro Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) 2000, 335 s. Zpr.: Petr Stanislav, Zpravodaj Historického klubu 12, 2001, č. 1, s. 94-95; rec.: Kosman Marceli, Przegląd Zachodni 59, 2003, č. 1, s. 199-200.

Východočeské listy historické. [Ved. red.]: Skřivánek, Milan. 15-16, Hradec Králové, Ústav historických věd PdF VŠP v Hradci Králové 2000, 413 s., fot. [Příloha. VIII. sjezd českých historiků, s. 346-407].

Východoevropská studia v České republice 1990-2000. Historie. 1. Stav, výsledky a perspektivy východoevropských studií v České republice 1990-2000. 2. Bibliografie. [Uspoř.]: Šesták, Miroslav - Vlček, Radomír. P., Historický ústav AV ČR 2001, 242 s. (=Slovanské historické studie. <Sv. 27.>) Rec.: Tomaszewski Jerzy, *Przeglad Historyczny* 93, 2002, č. 3, s. 348-349; rec.: Hladký Ladislav, *Bulletin HÚ AV ČR* 13, 2002, č. 2, s. 35-36. [Materiály z jednání sekce dějin východní Evropy z 12. 9. 1999 na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové].

Diskuse, ohlasy, zprávy

Brandejs, Čestmír: *Jednání sekce dějepisectví a české školství na VIII. sjezdu historiků*. *Východočeské listy historické* 15-16, 2000, s. 405-407.

Brenner, Christiane: *8. Kongress der tschechischen Historiker. Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder* 40, 1999, č. 2, s. 507-510.

Burda, T[omáš]: *VIII. sjezd českých historiků*. *Geografie. Sborník České geografické společnosti* 104, 1999, č. 4, s. 299.

Čechurová, Jana: *VIII. sjezd českých historiků, 10.-12. září 1999 Hradec Králové*. *Časopis Národního muzea v Praze. Řada historická* 168, 1999, č. 3-4, s. 97.

Čelovský, Bořivoj: *Dopis uveřejněný v LN 26. 11. 1999*, dostupný z: <URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/celovsky.html>>

Doležalová, Eva: *VIII. sjezd českých historiků 10.-12. září 1999; Hradec Králové*. *Mediaevalia historica Bohemica* 7, 2000, s. 302-304.

Franc, Martin - Ratajová, Jana - Rataj, Tomáš: *Nad VIII. sjezdem českých historiků (dva pohledy). Co vše přinesl a nepřinesl sjezd českých historiků?* *Kuděj* 2, 2000, č. 1, s. 70-73; též dostupný z: <URL: <http://www.scriptorium.cz/kudej/sjezd.htm>>.

Diskuse: Wihoda, Martin; Pešek, Jiří; Svatoš, Michal; Mezník, Jaroslav; Blažek, Petr Václav; Knoz, Tomáš; Nodl, Martin; Morávek, Jan; Kreuz, Petr; <URL: <http://www.scriptorium.cz/kudej/sjezd%20reakce.htm>>

Grulich, Petr: *Sjezd českých historiků očima pořadatele*. Dějiny a současnost 22, 2000, č. 1, s. 49-50.

Harna, Josef: *VIII. sjezd českých historiků. O jednom z deficitů ve studiu dějin první Československé republiky. (K diskusi na VIII. sjezdu historiků)*. Bulletin HÚ AV ČR 10, 1999, č. 2, s. 8-10.

Historici mezi sebou a o sobě. Dějiny a současnost 21, 1999, č. 6, s. 16-25. [Reakce historiků na VIII. sjezd českých historiků v Hradci Králové, 10.-12. 9. 1999].

Historické diskusní forum, konané v Praze na Národní třídě v budově Akademie věd ČR dne 25. listopadu 1999. Sborník příspěvků. [Uspoř.]: Kocian, Jiří. P., Historický klub 2000. (=Zpravodaj Historického klubu. Roč. 11, č. 1, <2000>. Zvláštní příloha.) [Z obsahu]: Pánek, Jaroslav: *Česká historiografie v současném proudu diskusí*, s. 7-32; Franc, Martin: *Diskusní příspěvek k referátům J. Dobeše - P. Zemana a M. Nodla*, s. 33-35; Čornej, Petr: *Nedávná vzdálená minulost a generační spory*, s. 36-40; Urbánek, Vladimír: *Dvě poznámky k úvahám Jaroslava Pánka o českém historickém vědomí*, s. 41-44; Vaníček, Vratislav: *Problémy emancipace české historiografie*, s. 45-48; Hausenblasová, Jaroslava: *Diskusní příspěvek k referátu Jaroslava Pánka*, s. 49-50; Dejmek, Jindřich: *Tři glosy k současným historiografickým diskusím*, s. 51-54; Dobeš, Jan: *Příspěvek přednesený na Historickém diskusním fóru*, s. 55-56; Beran, Jiří: *Kontinuita a diskontinuita - Skylla a Charybdis společenského procesu i jeho poznávání v Čechách ve 20. století*, s. 57-60; Hlaváčková, Ludmila-Urban, Jan: *Diskusní příspěvky*, s. 61; Svatoš, Michal: *Závěrečné slovo*, s. 63; též dostupný z: <<http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/>>

K VIII. sjezdu historiků ČR. Informační list ASUD 1999, č. 12. Dostupný z: <[URL: http://www.muweb.cz/www/asud/12hklub.htm](http://www.muweb.cz/www/asud/12hklub.htm)>

Krejča, O. L.: *Poznámky k tomu, co se již tolikrát nepodařilo*. (Zasláno 2. listopadu 1999). Dostupný z: <[URL: http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/krejca.html](http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/krejca.html)>

Krejčová, Helena - Svatoš, Martin: *Stanou se vědecké instituce útočištěm nestoudných?* (Zasláno dne 8. 11. 1999, zkrácená verze otištěna v Lidových novinách 10. 11. 1999). Dostupný z: <[URL: http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/krejcova.html](http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/krejcova.html)>

Míšková, Alena - Urban, Jan: *Bílých míst je stále dost, ale jsou jiná než před deseti lety*. Dějiny a současnost 21, 1999, č. 6, s. 35-36. [Rozhovor s Janem Křenem].

Otevřený dopis organizátorům a účastníkům sjezdu českých historiků [6. srpna 1999], (Podepsáni: Čornejová, Ivana; Dobeš, Jan; Himl, Pavel; Hlavačka, Milan; Hrdina, Jan; Klimeš, Ivan; Kostlán, Antonín; Krejčová, Helena; Kunštát, Miroslav; Míšková, Alena; Nodl, Martin; Pařez, Jan; Polišínský, Ondřej; Sekera, Martin; Svatošová, Hana; Svatoš, Martin; Svatoš, Michal; Svobodný, Petr; Urbánek, Vladimír; Zeman, Pavel; Zilynská, Blanka, Doubek, Vratislav.) Dostupný z:
<URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/urbanek.html>>

Pejša, Stanislav: *Poučení z desetiletého vývoje historické obce*. Lidové noviny 12, 1999, s. 21 (=příl. Orientace).

Pánek, Jaroslav: *Česká historická věda a české historické vědomí. (Několik námětů do diskuse)*. Zpravodaj Historického klubu 10, 1999, č. 1, s. 1-14.

Raková, Svatava - Bůžek, Václav - Šmahel, František: *VIII. sjezd českých historiků*. Český časopis historický 97, 1999, č. 4, s. 877-879.

Raková, Svatava: *"Metodologický blok" na VIII. sjezdu historiků očima organizátora*. Bulletin HÚ AV ČR 10, 1999, č. 2, s. 12-15.

Rychterová, Pavlína: *16. powszechny zjazd historyków polskich we Wrocławiu (15.-18. 9. 1999) a VIII. sjezd českých historiků v Hradci Králové (9.-12. 9. 1999)*. Kultura 2, 2000, č. 1, s. 73-75; dostupný též z:

<URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/rychterova.html>>

Svátek, František: *Pokus o bilanci průběhu a výsledků "sporu historiků" v České republice na přelomu tisíciletí*. Soudobé dějiny 8, 2001, č. 1, s. 78-94.

Spunar, Pavel: *K diskusi o českém dějepisectví*. Zasláno 8. 11. 1999. Dostupný z:

<URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/spunar.html>>

Třeštík, Dušan: *Několik Poznámek k příspěvku J. Dobeše a P. Zemana*. (Zasláno dne 23. října 1999). Dostupný z:

<URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/trestik2.html>>

Třeštík, Dušan: *O zametání minulosti pod koberec*. Text zaslaný dne 14. října [1999] jako reakce na příspěvek Martina Nodla. Dostupný z:

<URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/trestik1.html>>

Třeštík, Dušan: *Vymyšlení českého národa*. (Zasláno 14. října 1999). Dostupný z:

<URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/trestik.html>>; též in: Dějiny a současnost 22, 2000, č. 2, s. 41-43.

Urbánek, Vladimír: *Diskuse historiků - výzva i pro filosofy? Ohlédnutí za sjezdem historiků*. Filosofický časopis 48, 2000, č. 2, s. 335-339.

Vaníček, Vratislav: *Strukturálně sociální a etické příčiny současné krize českého dějepisectví. Pokus o hypotézu, příspěvek do internetové diskuze, napsáno 17. listopadu 1999*. Dostupný z:

<URL: <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/vanicek.html>>

Vlček, Radomír: *Sekce dějin střední, východní a jihovýchodní Evropy na VIII. sjezdu historiků*. Bulletin HÚ AV ČR 10, 1999, č. 2, s. 10-12.

Winters, Stanley B.: *The 8th Congress of Czech Historians at Hradec Králové*. Czech and Slovak History Newsletter 23, 2000, č. 1, s. 29-31.

Winters, Stanley B.: *Zprávy ze světa historiků a jejich oboru. (Čeští historikové se sešli v Hradci Králové)*. Zpravodaj Historického klubu 11, 2000, č. 1, s. 31-32.

Zaoral, Roman: *Osmý sjezd historiků České republiky*. Okresní archiv v Olomouci 8 (27), 1999 [vyd. 2000], s. 171-173.

III. DISKUSE

Pravdy a nepravdy aktů StB

Jednou ze stálic našeho veřejného diskurzu jsou kauzy kolem Státní bezpečnosti, které se znovu a znovu objevují: případ pana Kanyzy, „nově nalezené“ dokumenty a nejnověji Lidové noviny, které 16. září 2005 otevřely otázku nepřístupnosti osobních svazků příslušníků StB. Důvod? Nejsou to archiválie (dříve byly) a jak pravil vysoký archivní činitel V. Babička, jsou i příslušníci normálními občany, na něž by se „měla vztahovat ochrana osobních údajů“. Ministr vnitra Bublan, sám disident, myslí jinak: nesouhlasí s tím, že „jsou volně zpřístupněny svazky lidí, kteří stáli na opačné straně. Je tam mnoho citlivých osobních údajů a oběti StB by se mohly cítit nějak dotčeny“ – slova zlatá, ale prázdná: být by mělo, ale není; moc by se panu ministrovi hodilo staré Havlíčkovo, aby nám pán bůh to vlastenectví z „úst“ do rukou vraziti ráčil.

Nejen pro historickou vědu je přínosem, že zákonodárství posledního desetiletí přispělo k otevření archivů z komunistické éry. Pořadí zpřístupňování aktů StB je však zvláštní: nejdřív byly otevřeny osobní svazky postižených, zprvu jen pro ně, dnes pro každého, a stejně je tomu nyní se spisy správ StB, tedy i informátorů. Co ale mělo přijít nejdřív, bylo odhalení hlavních strůjců – příslušníků StB a jejich osobních spisů. Křivolaké zákuty mezi různými ustanoveními různých zákonů končí však pro badatele slepou uličkou: přístupny nejsou a náhled do jejich světa a praktik je tedy napůl uzavřen. Opačně je tomu v případě odpůrců a obětí, kterým policie lezla do celého života a jimž by demokratický stát měl být povinován respektem: zde však jako by platila pravidla volného ringu – otevřeno je vše; tato nerovnoměrnost je už sama o sobě újmou na pravdě o minulosti.

Druhou a závažnější část problému předvedla naposled „kauza Kanyza“. V pořadu Reportéři, který k tomu 28. září vysílala Česká televize, dostala se totiž na pořad otázka věrohodnosti dokumentů StB. Médii často dotazovaný znalec Pavel Žáček ji zde jednoznačně potvrdil: příslušníci StB prý byli řádnými státními úředníky, na něž dohlíželi nadřízení, inspekce ministerstva vnitra a vojenská prokuratura, takže – cituji jeho vyjádření – je „velice slabá, velice nízká (možnost), že by tam byla nějaká nepravda“. Takové vysvědčení zachovalosti se hned tak někomu nedostane a hle - zde právě represivnímu aparátu režimu, zákonem označenému za zločinný.

Představa, že by StB měla tolik pravd a tak málo nepravd mne jako historika i účastníka přiměla k následujícímu zamyšlení. Otázka výpovědní schopnosti bezpečnostních dokumentů a zda a nakolik jsou spolehlivé, by se ovšem dala snadno, možná až příliš snadno vyřídit jednou větou: představa o pravdivosti produktů politické policie diktatury je nonsens z hlediska mravního i historického – ani v tom ani onom smyslu nelze dát diktatuře za pravdu. Ale i zdánlivě nejjednodušší výměr pravdy jakožto prostého souladu s faktem, zaznamenaným v dokumentu, není pro

historickou analýzu dostačující – sotva by se asi konstrukci a verifikaci historické fakticity věnovala tak obsáhlá odborná literatura. S tímto problémem se totiž historiografie běžně potýká: výpovědi pramenů nebývají vždy nasnadě, často se musí číst přes hlavu (záměr) původců, neboť jsou různě omezené a zkreslené, což o dokumentech StB platí rovněž - a spíš víc.

Prvním problémem je neúplnost těchto fondů: dost kompromitujících dokumentů, v tom i spisy velkých udavačů, stačili příslušníci StB po listopadu 1989 zničit a obtížně se dohledávají stopy po nich – to samo již představuje notnou dávku nepravdy v této dokumentaci. Nesnadná je však i analýza dokumentů dochovaných. Historickým faktem není jen pouhý záznam, ale stává se jím teprve vřazením do souvislostí, tedy interpretací. I v případě dokumentů StB vyžaduje pátrání po skutečné pravdě vzít do úvahy aspoň tři okolnosti: jaká byla kvalita této policejní instituce, jejího vyšetřování i jednotlivých vyšetřovatelů, jaké místo v něm měli a jací byli její informátoři a jak tomu bylo s jejich objekty, především s tzv. nepřátelskými osobami, jimiž nebyli ani zdaleka jen chartisté.

Porozumět těmto dokumentům nelze především bez zřetele na to, že StB nebyla normální civilní, občanskou správou, je-li to v diktatuře vůbec přiměřený termín, nýbrž organizací policejně represivní; již to dává jejím dokumentům specifický ráz. Bezpečnost měla též svůj vývoj, který kvalitu její produkce ovlivňoval. Na počátku byl brutální, ideologicky primitivní aparát 50. let, který nehledal skutkovou podstatu, ale předem pojatou vinu: o jeho „kvalitách“ mohou celé historie vyprávět hlavně tehdejší vězňové. Jinak, také však ne moc slavně, vyhlížel tento aparát v 60. letech, mimo jiné i proto, že prožíval otřesná odhalení své předchozí minulosti – také ideologických výmyslů ubylo. Znovu přibyly za poklesu úrovně po normalizační čistce na počátku 70. let a odlišná byla úroveň zase později, kdy se těžiště útlaku přeneslo od „justičních“ represí (procesů) k jiným formám. Bezpečnost musela víc pátrat po skutkových podstatách tzv. protistátní činnosti, jakkoli její výměr byl z dnešního pohledu často zcela absurdní – v absurdním rámci má i problém pravdy a nepravdy absurdní podobu. V StB se tehdy též začalo víc dbát na kvalifikaci a vzdělání, i když různí absolventi policejních nauk měli občas obtíže s psaním na stroji, stylistikou, ne-li s pravopisem. Třebaže někteří měli i rozličné akademické tituly, byli produktem negativního výběru korodujícího systému, vesměs hledači dobrého bytí, kterým - když v 80. letech zavály různé „reformní větry“ - začínal lézt mráz po zádech ze všelijakých osudů jejich předchůdců.

V různých komunistických zemích měly tyto služby též různou úroveň. Všechny byly sice dětmi sovětské NKVD, ale premiantem byla východoněmecká Stasi, orgán patrně nejdokonalejšího policejního státu Evropy: v SSSR připadal jeden příslušník na 600 občanů, kdežto v NDR na 180 a jeden informátor na 90; polská bezpečnost měla jen pětinu stavu Stasi a také českoslovenští soudruzi se její byrokratické výkonnosti nemohli rovnat – někdy zaplat'bůh.

To vůbec neznamená, že by i StB nebyla obrovitou mocí: v systému, kdy všechno bylo zakázáno a nic nebylo k dostání, žilo se stále tak říkajíc na pokraji zá-

kona a na kdekoho se dalo něco najít – ten „bulal“, podplácel, pomáhal si ze „všeli-dového vlastnictví“, jiný měl soukromý malér a využít se dala i nemoc. Ani příslušníci StB nebyli však výjimkou v systému, kde mizerná práce byla pravidlem. O tom by zase mohli celé historie vyprávět tehdejší její „objekty“ a sám mohu nejednu přidat. Parádní akcí StB byl například kdysi pověstný kapitán Minařík, který ve svých denunciacích obvinil i mne z autorství „pomlouvačné“ práce o dějinách komunismu; jeho televizní představení vylepšili však detailním záběrem příslušného dopisu z ukradené korespondence „Svobodky“, kde se dalo přečíst, že to je práce „jako by ji napsal Křen“ – obvinění z autorství bylo zjevnou nepravdou. Když jsem se s protestem propracoval až na inspekci ministerstva vnitra, páni se pěkně kroutili – nevím, zda pitomoučtí původci této chyby byli pak potrestáni, ale je to také výpověď o spolehlivosti jejich výtvorů.

Tím není řečeno, že všechny byly tak mizerné, ale dokládá to, že se každý musí přezkoumávat a že se do úvahy musí brát známá zkreslující policejní optika i schopnost či neschopnost příslušného příslušníka, typicky byrokratický kariérní zájem ukázat se představenému co nejlépe, toho zase jeho představeným a dál ad infinitum. Na to má ovšem historik odborné školení v pomocných vědách a kritické heuristice, v kritice vnější, vnitřní a v dalších dovednostech historického řemesla. Historické práce těžící z pochybných nebo nepřímých pramenů jsou běžné; mezi českými historiky je třeba velmi ceněna stará studie Františka Kutnara o lidových mentalitách a vírách, čerpaná dovedně z inkvizičních protokolů a polemických kázání a podobné postupy užívá i nedávno vydaná kniha Carlo Ginzburga Sýr a červi. Problémem bývá i porozumění jazyku dokumentů, dnešku už cizímu ptydepe diktatur a zvláště pak jejich „dialektům“ policejním, jejich specifickým obratům, termínům a šifrám. Mluvy minulosti jsou už dávno předmětem speciálních výzkumů: známá je analýza nacistického politického jazyka drážďanského židovského lingvisty Klemperera, která vyšla i česky – všechno náramné návody a inspirace i pro kritickou práci s nedávnými dokumenty! Chraň bůh, že by takové znalosti měl mít každý, kdo akta Bezpečnosti bude číst nebo se o nich něco dozví. Jen by měl vědět, že fakta v nich jsou účelově vybrána a podána a že vystihnout nepravdy, omyly, fabulace i různá subtilní zkreslení je náročné.

Dvojnásob to platí o druhé otázce – o výpovědích informátorů. Jsou dva krajní případy. Na jedné straně byli tací, tu a tam i mezi historiky, kteří za peníze nebo výhody donášeli horlivě a bez skrupulí – mizerný charakter nemusí dávat mizerné informace, ale i jim naplno věřit by bylo naivní. Na druhé straně se v dokumentaci objevují lidé tak říkajíc jednorázově a náhodně: jednou se ptali domovního důvěrníka či člena uličního výboru, podruhé souseda, potřetí kolegy z práce a ti se také v dokumentaci objeví – co je pravda či nepravda o nich? A mezi těmito krajnostmi bylo mnoho takových, kteří se v tehdejší atmosféře strachu dostali do tohoto mlýna nátlakem, ze slabosti a z nejrůznějších motivů, jež se samozřejmě v jejich výpovědích odrážely – co dotyčný o „objektu“ věděl, jak subjektivní a vlastním zájmem zabarvený byl jeho pohled, jak byl ochotný nebo jak se vytáčel; nejednou hrála roli

i představa, že uvede údaje pro StB bezvýznamné. Z vlastního spisu znám i ty, kteří na chvíli podlehli, ale přiznali to a hleděli pak neublížit, i když nikdy nevěděli, zda se to k ublížení nedá využít – a občas se to skutečně stalo. Nadto ne vždy jsou tyto výpovědi zachyceny přímo písemnostmi informátorů nebo protokoly s jejich podpisem, ale jsou pouze tlumočeny zprávami jejich řídicích důstojníků: zprostředkovaná informace není ovšem autentická, ale právě jen zprostředkovaná a pravdy a nepravdy se v ní rozličně mísí.

A konečně třetí otázka: ve spisech příslušníků StB i informátorů jsou i údaje o těch, kteří byli vyslýcháni a na něž se vyslýchalo, hlavní oběti tohoto tristního dění a vlastní předměty pátrání Bezpečnosti, nepřátelské osoby neboli objektové - příznačně odpudivé spisové označení. Zvláště povedené bývají zprávy o takzvaných vynucených kontaktech, kde nepravdou byla již smyšlená jména příslušníků, často zálibně zdobená tituly. Dobrat se tu pravdy není však možné bez uplatnění staré zásady audiatur et altera pars – slyšet druhou stranu. Všechno, co je v bezpečnostních dokumentech, vypadá z jejího pohledu jinak: odposlechy, sledování, výhrůžky, „civilní“ represe, odebírání telefonů, řidičských průkazů, rukopisů, knih atd. - nejhorší byly postihy rodin a dětí. Také fyzickým násilím se dokumenty příslušníků příliš nechlubí, stejně jako nezaznamenávají, když se k „objektům“ stavěli „přátelsky“ – vždy to byl podvod. Významnou a účinnou činností StB byly často až mnohaleté „rozvratné“ akce pomluv a zásahů do intimní a rodinné sféry (Asanace aj.); také tyto nelegální praktiky nebývají v dokumentech zachyceny, a když, tak „uhlazeně“: subtilní zkreslení, ale velká nepravda o hrubé realitě! Rizika, která na sebe i své blízké brali ti, kdož se zapojili do opozice či disentu, představují zásadní rozdíl od dnešních profesionálních politiků, kteří si žel musejí nechat líbit kdejaké vtírání do svého života. I ministr vnitra by měl vědět, že na rozdíl od příslušníků StB zákon jich obětem skýtá pramálo - právě zde však etika a kvalifikace příslušného historika nejvíc zavazuje.

Vůči převaze mocenského aparátu tahal samozřejmě každý za kratší konec, „nepřátelské osoby“ byly vždy Davidy proti Goliášovi policie a neměly moc kameňů. Ale jeden měli: odedávna uznávané právo (a povinnost) lži, klamu, volby taktiky – „objektové“ mohli mlčet nebo si vybrat, co a jak říci, a mohli i chybit. Mnozí z nás vděčně vzpomínají na tajně šířené papírky s právníckými radami o paragrafech a informacemi, co policie může a co ne; pokud vím, dosud je odborníci nezveřejnili: škoda - hodně by přispěly k poznání pravdy o těchto klamných „pravdách“. Je banalitou, že v materiálech StB je množství pravdivých fakt, ale právě v materiálech odpůrců je bezpečnostních nepravd nejvíc: vznikaly křivou selekcí, jen aby stačily k nasazení „neformálních“ a „podzákonných“ represí a nátlaků a často by ani neobstály jako důkazní prostředky pro soudní postih, který režim užíval též selektivně.

To všechno ovlivňuje i dnešní poznávací hodnotu těchto pramenů: leccos by se mělo nalézt v osobních spisech příslušníků a samo zveřejnění už by bylo ziskem, ale po tom, co se už dnes o jejich odpudivých praktikách ví, sotva se dá nějaký pře-

vratný objev čekát – mizerové zůstanou mizery. Pro poučení dneška mají ovšem tyto historie smysl, třebaže režim měl i jiné opory, k nimž se současná bádání stále více obracejí. Pro historii by ovšem bylo přínosem třeba zjištění, odkud a z jakých vrstev se rekrutovali informátoři, ale nejspíš se jen zjistí, že výběr byl dán okruhy zájmů Bezpečnosti – s jednou výjimkou: nejlíp z toho vyjdou vlastně straníci, kteří mezi verbovanými nebývali, neboť strana sama měla též policejní funkce: sice ne každý člen strany byl horlivým aktivistou, ale stranické organizace přece podávaly zprávy, posudky se podílely na diskriminacích atd. Totéž platí o materiálech společného stranicko-policejního podniku, zvláštních a kádrových oddělení v podnicích a úřadech – že se všech těchto dokumentů moc nezachovalo, je také nedoceňovaná újma na pravdě o minulosti.

Také novou, převratnou změnu obrazu odpůrců, disentu a opozice bezpečnostní dokumenty sotva přinesou. Lze je využít k různým senzacím a pochybným skandalizacím, ale pramenem jsou nedostatečným: pravý obraz odboje proti nacismu nelze vytvořit jen z materiálů gestapa a obraz odboje 50. let z materiálů vykonstruovaných tehdejší StB už vůbec ne; mutatis mutandis to platí též pro 70. a 80. léta. Zde má místo například oral history, cílené získávání vědomostí pamětníků; i to je jeden z pramenů pro četné vědecké práce o komunistické době a právě ony jsou pro veřejnost nejvydatnějším zdrojem - zaplať bůh přibývají a většinou mívají dobrou úroveň.

StB byla postavena na režimní lži a lži prolezlá: smysl a hodnotu získávají její dokumenty teprve přísným kritickým rozbořem. Jestliže se v nich však nerozeznávají zásadní rozdíly, shrnují-li se údaje obětí a o obětech do jedné hromady s referáty důstojníků StB či informátorů, přijímají-li se všechny bez rozdílu za bernou minci a označují se paušálně za pravdivé, je to v lepším případě neuvážené přehlížení pravidel historické kritiky – na horší případ, pokleslou občanskou mravnost, nechci ani pomyslet.

Jan Křen

Otevřený dopis Bořivoji Čelovskému

Pane Čelovský,

přátelé mě upozornili, že jste na své internetové stránce umístil „dokumentaci“ StB, která se vztahuje k mé manželce Tamaře. Tato publikace je zřejmě myšlena jako „účet“ za to, že jsem na jaře t.r. v Literárních novinách uvedl na pravou míru Vaše tvrzení o okolnostech pobytu J. Křena a V. Kurala v Brémách 1983. Tento Váš krok nemohu přejít bez povšimnutí, neboť jste z mé ženy učinil rukojmí a současně jste svou „publikaci“ pojal jako varování pro ty, kdo by se v budoucnu odvážili s Vámi polemizovat. Někdejší StB byla zločineckou organizací a její spisy jsou jedovaté býlí; své poznatky získávala prostředky odporujícími nejen dnešním, ale i tehdy platným zákonům. Začal jste tak spor, který ve svém základním smyslu není nikterak osobní a mně nezbyvá, než Vám veřejně odpovědět. Jediná možnost ve střetu s lidmi, kteří jako Vy usilují o kompromitaci svých oponentů a přitom se tváří, že „věří“ na pravdomluvnost StB, je veřejně objasnit skutečnosti, které se tímto počínáním snaží zneužít.

Chtěl bych stručně zrekapitulovat věcný obsah dokumentů, které jste publikoval. Jejich autoři, úředníci StB tvrdí, že jim moje žena za výslechů a pohovorů, k nimž ji předvolávali v letech 1977 a 1978, postupně sdělila různé informace o našich přátelích doma i v zahraničí, o mé činnosti a o našich rodinných záležitostech a referovala i o vzkazech, které zprostředkovala z emigrace do Prahy. Měla jí prý vést obava o syna, který zůstal v ČSSR a byl vystaven šikaně. Získali prý její důvěru a přesvědčili se o její „serióznosti“, a protože se domnívali, že se již dostatečně „kompromitovala“, nabídli jí koncem roku 1978, aby podepsala závazek ke spolupráci. Jejich nabídku prý dobrovolně přijala, neboť se domnívala, že tím ochrání syna před represí a zajistí si možnost pravidelných návštěv v ČSSR.

Další zpráva o pobytu mé manželky v ČSSR, kterou jste zveřejnil, pochází až z konce roku 1982. Stýkala se prý v Praze s řadou lidí, jejichž totožnost si StB zřejmě ověřovala za pomoci vnějšího pozorování a údajů získaných z „neprověřeného pramene“ (zvláštním způsobem ve zprávě chybí odkazy na poznatky, získané od „spolupracovnice“ samé). Po delším pobytu odjela z republiky a odvezla s sebou i svou těžce nemocnou tchýni, tj. mou matku (naš syn se z ČSSR vystěhoval již dříve). Podle již zmíněného „neprověřeného pramene“ odmítla převzít vzkazy do emigrace a zdůvodnila to tím, že po přestěhování do Berlína rodina omezila své emigrační styky a kontakty. Poté se prý v Praze dlouho neobjevila a StB se tak rozhodla její svazek „založit“. Podle Vámi zveřejněných záznamů její „spolupráce“ s StB měla tedy trvat od konce roku 1978 do roku 1982 a uskutečnila se hlavně za její návštěvy v Praze 1978. Vše ostatní, co se ve Vámi publikované dokumentaci najde, jsou údaje o mé osobě a mé „nepřátelské činnosti“, seznamy osob, s nimiž se manželka údajně stýkala, resp. znala nebo mohla znát, rozmanité plány „opatření“, kte-

ré úředníci StB sprádali, a „úkoly“, které mé manželce hodlali uložit. Z dokumentů je zřejmé, že žádný z těchto plánů se nerealizoval, chybí o tom jakákoliv zmínka.

Tolik k věcnému obsahu Vaší „dokumentace“. Údaje o manželce a také o mně jsou v ní obsaženy v několika verzích, pořízených pro interní potřebu StB, které se opírají o interpretaci stále stejných poznatků. Obsahuje také zmíněný záznam o návštěvě mé manželky v Praze 1982, záznam o průběhu „vázacího aktu“ z roku 1978 a rozhodnutí „založit“ spis. Dokumenty pocházejí výlučně z pera úředníků StB a není z nich zřejmé, co konkrétně má manželka vypověděla a co bylo získáno z jiných pramenů, resp. bylo výsledkem spekulací úředníků StB. Záznam o „vázacím aktu“ se zásadně rozchází s tím, co o něm později (1992) vypověděla manželka. Vámi publikované písemnosti přitom prozrazují, že úředníci StB, kteří je pořizovali, byli pracovně nekompetentní a snad i prostě líní: neověřili si ani základní údaje o mém životopisu (na celé půlstránce jejich interního textu jsem našel 6 hrubých zkreslení a výmyslů) ani o životopisu mé ženy (nevěděli nic o jejím pracovním zařazení – na předsednictvu vlády, o němž hovoří jako o zaměstnavateli, nikdy nepracovala, ve Státní knihovně byla zaměstnána teprve od roku 1969, nikoli od roku 1964 atd). Neověřili si poznatky o našem rodinném zázemí a údaje o našem přátelském kruhu získávali převážně z výsledků vnějšího pozorování a z hlášení svých informátorů. Fakta o mé odborné a politické činnosti znali pouze povšechně, úryvkovitě a nepřesně a nezaznamenali nic podstatného ani z mé emigrační činnosti. Neměli proto potřebné předpoklady, aby určili hodnotu a důvěryhodnost poznatků, které „vytěžili“ z mé manželky nebo z jiných pramenů.

Nenahlížel jsem po roce 1989 do žádných „svazků“ StB; nepatřím k lidem, kteří si „spolehlivost“ svých rodinných příslušníků nebo přátel ověřují na základě informací posbíraných tajnou policií. Učinil jsem tak teprve teď, abych si ověřil „kvalitu“ Vaší „dokumentace“. Při první, prozatím velmi povrchní rešerši jsem zjistil, že důvěryhodnost mé manželky jako zdroje informací byla již v roce 1978 úředníky StB vícekrát zpochybněna a že rozhodnutí z počátku 80. let „založit“ její „svazek“ bylo zároveň rozhodnutím přerušit s ní „spolupráci“.

V době, kdy jsme žili v Tubinkách, byli jsme do značné míry izolováni od běžných aktivit emigrace. Manželka o nich věděla podstatně méně než já: politická činnost ji nezajímala, nebyla „homo politicus“, politických porad se nezúčastňovala a ani já jsem jí o věcném obsahu svých politických styků nevyprávěl. Nemohla tak o nich – i kdyby bývala chtěla – vypovědět nic podstatného. Její situace za cest do Prahy byla velmi obtížná. Musela zařizovat složité rodinné záležitosti a jednat s úředníky ministerstva vnitra: rodina byla rozdělena a manželka usilovala o legální vystěhování, které by jí umožnilo návštěvy v Praze. Je přirozené, že se vycházelo z předpokladu, že se za jejích cest do Prahy dostane do zorného pole StB a že jí bude vyslýchána. Pro tento případ platila zásada, že svou cestu bude líčit jako čistě rodinnou a nebude zapírat skutečnosti, které si StB mohla zjistit vnějším pozorováním nebo odposlechem telefonů (přátele navštěvovala otevřeně a telefonovala s nimi), nevypoví však nic, co by mohlo kohokoli kompromitovat nebo uvést StB na

stopu záležitostí, které měly zůstat utajeny. Platila také zásada, že o její předvolání k výslechu nebo k pohovoru budou informováni přátelé a stejně tak po skončení těchto výslechů a pohovorů se přátelům sdělí jejich obsah a informují se osoby, o něž se StB zajímala. Musím se zmínit o „vzkazech“, které manželka, podle Vámi zveřejněných záznamů StB z roku 1978, měla dopravovat do Prahy. O její roli „kurýra“, kterou vykonávala během všech nebo většiny svých cest do Prahy, věděli v zahraničí pouze čtyři osoby: J. Pelikán, Z. Hejzlar, má manželka a já. V Praze se vzkazy vyřizovaly bezprostředně jejich adresátům a mimo prostory, v nichž mohly být odposlechnuty StB. Tito adresáti jsou i dnes naživu. Vzkazy se nezapisovaly, ale učily se nazpaměť. StB neměla žádnou možnost je získat a nebyl žádný důvod, proč by moje manželka jejich obsah nebo jejich adresáty prozrazovala (záznam StB zachycuje její výpověď, že „nikdy nepůsobila jako spojka mezi zahraničím a jejími přáteli v ČSSR, ani nebyla o tuto službu požádána“). Lze proto s určitostí tvrdit, že zmínka úředníků StB o „vzkazech“ ze zahraničí, které manželka měla v Praze vyřizovat, byla výsledkem dezinterpretace banalit nebo informačním „šumem“, způsobeným informátory StB. Nemohu si odpustit ani citaci věty ze spisu StB, který obsahuje rozhodnutí, že svazek mé ženy bude „založen“: „Za dobu spolupráce nebyla TS Máša finančně ani věcně odměněna, také se neprováděly žádné intervence v její prospěch.“

Dokumenty, které jste zveřejnil, jsou nespolehlivé a nepravdivé ve svém základním obsahu. Za „pohovorů“ a výslechů v StB má manželka projevila značné sebeovládání a statečnost. Chtěl bych citovat z jejího dopisu přátelům z roku 1992 (je k dispozici také její podrobné vyjádření ke stejným skutečnostem, rovněž z roku 1992): „Dostala jsem se do seznamu StB, jak předpokládám, na podzim 1978, když jsem přijela do Prahy, abych vyřídila své vystěhování. Michal byl nadobro zbaven čs. státního občanství, cesta zpátky, jak se zdálo, navždy uzavřena. V Praze však zůstávali Ivan a Šura [syn a má matka – M.R.] a spousta přátel, na nichž jsem strašně lpěla, stejně jako na Praze samé. Chtěla jsem se pokusit zachovat pro sebe alespoň možnost občasných návštěv v Praze. Proto jsem chtěla mít papíry v pořádku. Byla to hrozná doba: na sovětském konzulátě na mě štěkali, jednání s celníky bylo zdoluhavé. Musela se zařizovat výměna bytu, neboť jsme se obávali, že velký byt na Vyšehradě Ivanovi a Šuře odeberou. Do toho všeho přišla velmi těžká operace Šury, která měla rozsáhlou rakovinu a doktoři neponechávali žádnou naději na dobrý výsledek. A pak výslechy. Napřed otevřené, asi týdenní sledování, potom výslechy. Nebylo to vyptávání na konkrétní fakta nebo lidi, většinou šlo o vyhrožování – a to ve velmi hrubé formě –, že mi nepovolí odjezd do NSR. Byla jsem na zhroucení, což muselo být na mně vidět. Pak mi strčili k podepsání ‘socialistický závazek k spolupráci’. Odmítla jsem ho podepsat (ted, když na to vzpomínám, byli mým odmítnutím zaskočení – asi už počítali, že mají vyhráno). Navrhli, že mám napsat vlastnoruční prohlášení, že o výsleších pomlčím a že se jim budu poslušně hlásit při každé návštěvě Prahy. Odmítla jsem. Pak se jeden z pánů vzdálil a vzápětí se vrátil s narychlo na stroji naklepaným papírem, kde stálo, že budu mlčet o svých rozho-

vorech s nimi a že se dostavím k pohovorům, na něž mě předvolají. Podepsala jsem a propustili mě. Byla jsem tehdy v Praze 5 týdnů nebo snad i déle. Ale nedovedla bych souvisle popsat, jak jsem žila a co jsem dělala. Zhubla jsem o více než 4 kg a když jsem se vrátila do Tübingenu, měla jsem konfekční velikost 34...

Při každé další návštěvě Prahy a při každém výslechu držela jsem se úzkostlivě zásady odpovídat na otázky co nejstručněji a jen obecně, abych neřekla nic, co by mohlo komukoliv nějak uškodit. A nemlčela jsem: o tom, že jdu na výslech, věděl vždy někdo z přátel. A také to, co padlo při výsleších, jsem vždy vyprávěla těm, koho se to mohlo týkat. Přitom jsem po celou tu dobu fungovala jako spojka mezi Jiřím Pelikánem a Prahou. Vyřizovala jsem také vzkazy od Z. Hejzlara a Ady Müllera z Kolína. O tom se nikdy a nikdo kromě lidí, od kterých a kterým jsem vzkazy vyřizovala, nedozvěděl... Aby bylo jasno. Nikdy jsem jim žádné zprávy nepodávala, na žádném z výslechů nebo 'pohovorů' jsem neřekla nic, co by kohokoliv a cokoliv poškodilo..."

Pane Čelovský, nepíši tento dopis, abych Vás o čemkoli informoval, tím méně, abych Vás o čemkoli přesvědčoval. Hrabal jste se ve špíně (a dokonce jste si k tomu najal placené poskoky) nikoli proto, že byste chtěl vědět nebo „zvěstovat“ pravdu, ale výlučně proto, abyste se pomstil na oponentech ve sporu, který jste sám začal a který jste od počátku vedl nedůstojnými prostředky. Žijeme v lustrační republice, která se v lustračním zákonu zaručila za důvěryhodnost StB a jejích úředníků a za legalitu metod, jimiž získávali své „poznatky“. Dnes umožňuje beztrestně zneužívat osobní akta jejich obětí, a to i údaje a data o rodinných intimitách, která jsou v ostatních evropských zemích chráněna ze zákona. Jako historik, který se zabývá nedávnou minulostí, určitě dobře víte, jakými způsoby StB pracovala, jak se vyhotovovaly její akta a spisy a jakou hodnotu měly. Měl byste také vědět, jak se prověřují historické dokumenty a zejména dokumenty, v nichž jde o čest a důstojnost lidí. Konstatuji proto, že jste konal zlo a konal ho vědomě a záměrně. Dovolil jste si i výpad proti cti mé manželky jako ženy; neměl jste k tomu nejmenší důvod, ani věcný podklad. S lidmi, kteří šíří špínu, není o čem diskutovat. Věřím, že si čtenáři o této záležitosti učiní vlastní úsudek.

V Praze, dne 12. října 2005

Michal Reiman

IV. ZPRÁVY O ČINNOSTI SH ČR, REGIONÁLNÍCH POBOČEK SH ČR A KOLEKTIVNÍCH ČLENŮ SH ČR

Zpráva o činnosti Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) za rok 2004

Ve vývoji Sdružení nedošlo za uplynulé období k závažnějším strukturálním změnám. SH ČR nadále naplňovalo svůj základní programový cíl: rozvíjet historické vědy, popularizovat je a působit na vytváření historického vědomí, nadále úspěšně spolupracovalo s nejrůznějšími historickými pracovišti – s vědeckými ústavy, vysokými školami, muzei a archivy (doma i v zahraničí), podporovalo činnost svých regionálních poboček a kolektivních členů a vydávalo svůj časopis - Zpravodaj Historického klubu.

Přehled výsledků práce SH ČR

V rámci SH ČR pokračovala činnost regionálních poboček i spolupráce s kolektivními členy. Rovněž pokračovala a dále se rozvíjela podpora mladých a začínajících historiků, kromě udělování cen Josefa Šusty a Josefa Pekaře byla nadále pořádána setkání doktorandů. Pokračovala také publikační a přednášková činnost, byla uspořádána tematická exkurze na jižní Moravu. V zájmu lepší informovanosti členské základny i širší veřejnosti byly v průběhu roku aktualizovány a upraveny webové stránky SH ČR. Byly učiněny další kroky ke zdokonalení členské evidence. V listopadu 2004 byla uspořádána (nevolební) valná hromada SH ČR, na níž byla zhodnocena dosavadní činnost a bylo uděleno čestné členství prof. PhDr. Františku Šmahelovi, DrSc. Během roku byly zahájeny přípravy sjezdu historiků, jehož termín byl nakonec stanoven na září 2006, za místo konání byly vybrány Pardubice, postupně byly dojednávány organizační i programové záležitosti.

1. Regionální pobočky a kolektivní členové SH ČR, spolupráce s partnerskými organizacemi

Sdružení má tři regionální pobočky - v Hradci Králové, v Opavě a v Pardubicích, svou činnost zahájila i nová pobočka v Olomouci. Byly zahájeny přípravy k ustavení severočeské pobočky. V rámci poboček se rozvíjela bohatá činnost, pobočky pořádaly či se spolupodílely ve svých místech na pořádání odborných konferencí, přednášek, besed, výstav, pracovních seminářů či soutěží studentů. Potvrdilo se opět, že trvalá existence a úspěšné působení poboček závisí především na organizačních schopnostech a na osobním příkladu předních badatelů či organizátorů vlastivědné práce v mimopražských kulturních centrech.

Pokračovala spolupráce SH ČR s příbuznými společnostmi - s Maticí moravskou či s Jihočeskou obcí historickou, a zejména pak zájmové propojení s partner-

skými organizacemi – s kolektivními členy Sdružení historiků, které mají sice specifické zaměření, ale ve vztahu k výzkumu a popularizaci dějin sledují obdobné cíle jako SH ČR. Jedná se o Asociaci učitelů dějepisu, o Pekařovu společnost Českého ráje, o Společnost Edvarda Beneše, o Společnost pro hospodářské a sociální dějiny a o Unii Comenius. Úspěšně se rozvíjela a pokračovala především úzká součinnost s Asociací učitelů dějepisu (ASUD), zaměřená na péči o úroveň výuky dějepisu na základních a středních školách. Nově byla navázána výraznější spolupráce s Českou archivní společností, zejména v otázkách projednávání návrhu nového zákona o archivnictví a spisové službě.

2. Otázky výuky dějepisu, zákon o archivnictví

V průběhu minulého roku se nadále projevovaly dva výrazné problémy, důležité pro zkoumání minulosti i samo utváření a rozvoj historického vědomí v zemi, které bylo třeba řešit. Prvním, již dlouhodobým problémem, jsou otázky výuky dějepisu, kde SH ČR postupovalo v úzké součinnosti s ASUD, druhým pak návrh nového zákona o archivnictví a spisové službě, který byl z různých důvodů nevyhovující, mj. vzhledem k tomu, že by na jeho základě mohlo dojít k výraznému omezení možnosti historického bádání v oblasti nejnovějších dějin (např. studia materiálů z období nacistické okupace či komunistické totality). Pro oba závažné problémy sestavil výbor SH ČR na začátku roku 2004 dvě pracovní skupiny. První z nich, věnovaná otázkám archivního zákona, postupovala v úzké součinnosti s doc. Ledvinkou (AMP) jakožto předsedou Vědecké archivní rady, s Českou archivní společností a zástupci dalších institucí, výbor SH ČR v ní zastupovali prof. Pešek (současně za Český národní komitét historiků), doc. Kocian (současně za Ústav pro soudobé dějiny AV ČR) a dr. Ryantová (současně za Českou archivní společnost). Jednání této široké skupiny bylo úspěšné, podařilo se dosáhnout přijatelného kompromisu v návrzích na změny řady ustanovení zákona a zákon byl nakonec s většinou těchto změn přijat. Velká zásluha za konečný úspěch celé záležitosti přísluší především doc. Ledvinkovi, jemuž výbor SH ČR vyslovil své poděkování.

Druhá pracovní skupina byla vytvořena pro otázky výuky dějepisu, jejími členy se stali dr. Mandelová (Asociace učitelů dějepisu), prof. Čornej (Pedagogická fakulta UK), dr. Šebek (Historický ústav AV ČR), dr. Nosková (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR) a prof. Vorel (Universita Pardubice a Východočeské muzeum Pardubice, současně i jako zástupce výboru SH ČR), kooptován byl dále i kolega Kvirenc (za ASUD). Zástupci pracovní skupiny jednali s některými senátory a poslanci (J. Mizerová, M. Šojdrová) a napsali dopis předsedovi vlády, v záležitosti výuky dějepisu se však nepodařilo dosáhnout výraznějších změn.

Do pracovní komise pro výuku dějepisu při odboru předškolního, základního a základního uměleckého vzdělávání MŠMT byli za SH ČR jmenováni prof. Čornej a prof. Vorel.

Ve dnech 2. a 3. 11. 2004 se v Ústí nad Labem konala konference nazvaná „Výuka dějin 20. století na českých školách“, kterou pořádala Katedra historie Pedagogické fakulty UJEP a na níž se podílelo i SH ČR, s referáty na ní vystoupili i předseda Sdružení prof. Pešek a místopředseda doc. Kocian.

3. Péče o začínající historiky

Nadále pokračovala a dále se rozvíjela podpora mladých a začínajících historiků. Jednou z forem je každoroční ohodnocení nejlepších prací mladých badatelů. I v roce 2004 udělili zástupci výboru SH ČR „Cenu Josefa Šusty“, která je věnována autorům nejzdařilejších prací, přihlášených do celostátní studentské vědecké soutěže „Historie“. Komise ve složení Mgr. Jiří Hoppe, PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D., prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc., a PhDr. Marie Ryantová, CSc., posoudila na zasedání dne 1. prosince 2004 celkem 19 studentských prací, které jí byly zaslány organizátory „Studentské vědecké konference – Historie 2005“ a rozhodla se udělit „Cenu Josefa Šusty“ Janě Mrázkové z Historického ústavu Jihočeské university v Českých Budějovicích za práci *Věc veřejná nebo soukromá? Vliv rodiny a „přátel“ na volbu životního partnera – panství Třeboň na konci 18. a počátkem 19. století*. Dále byly oceněny práce Michala Konečného (Filosofická fakulta Masarykovy university Brno) *Via dolorosa et gloriola barokního aristokrata. Život středního moravského šlechtice kolem roku 1700*, Davida Vitnera (Katedra historických věd Fakulty historických věd University Pardubice) *Židé ve Velké Bukovině od konce 17. století do třicátých let 20. století* a Barbory Mládkové (Katedra dějepisu Fakulty pedagogické Technické university v Liberci) *Akce Kluky v Libereckém kraji. Politický proces s kulaky v roce 1953*. Vítězka obdržela diplom a finanční částku 5000 Kč.

V roce 2004 byla také již potřetí udělena „Cena Josefa Pekaře“ za knižní monografii, jejíž autor nepřesáhl 35 let; na ceně se podílí výbor SH ČR společně s výborem Pekařovy společnosti Českého ráje. Hodnotící porota soutěže (ve složení prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc., prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.) posoudila celkem sedm zaslaných prací a rozhodla o tom, že vítězem třetího ročníku se stal Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D. z Filosofické fakulty University Palackého v Olomouci s prací *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby: Umělecké objednávky biskupů v letech 1553-1598*. Dále byly oceněny práce Lenky Prudkové-Veselé a Josefa Hrdličky. Cena vítězi (diplom a finanční odměna ve výši 10 000 Kč) byla předána na valné hromadě SH ČR 18. listopadu 2004. Vzhledem k tomu, že bylo v soutěži zastoupeno malé množství prací věnovaných 18.–20. století, bylo rozhodnuto změnit napříště statut soutěže a rozšířit časový záběr odevzdávaných prací až do současnosti (oproti dosavadnímu limitu v podobě roku 1918).

Kromě toho pokračovalo SH ČR také v pořádání pravidelných setkání doktorandů, kteří se tak mohou vzájemně seznámit a představit své projekty, případně rozvinout další kontakty a spolupráci. Setkání bylo uspořádáno 14. dubna 2004,

úvodní přednášku proslovil dr. Knoz a dále účastníci představovali své projekty. Semináře se zúčastnilo celkem 14 lidí a vzhledem k úspěšnému průběhu celé akce by se v jejím pořádání mělo pokračovat.

4. *Publikační činnost*

SH ČR nadále vydávalo Zpravodaj Historického klubu, který ve svých standardních rubrikách přináší základní informace o dění v historické obci, o činnosti SH ČR, recenze knih, články a řadu dalších materiálů. Číslo 1/2004 obsahuje vedle článku Z. Hledíkové o Úvodním svazku vatikánských Monument a J. Pánka o Historických encyklopediích také vítěznou práci ze soutěže o „Cenu Josefa Šusty“ za rok 2003 z pera Petra Černikovského s názvem *Raně novověké poddanské město jako vrchnost. Náchod a jeho venkovské zázemí v 15. – 17. století*, dále rozhovor prof. Pánka s Radomírem V. Lužou, působícím na universitě v New Orleansu. Připojeny byly některé významné materiály – informace J. Pánka o přípravách 20. mezinárodního kongresu historických věd, který se konal v červenci 2005 v Sydney, texty některých dopisů hlavně k záležitosti výuky dějepisu, informace o udělení medaile F. Palackého prof. Stanley B. Wintersovi, zprávy o Ceně Josefa Pekaře a Ceně Josefa Šusty i o různých zasedáních, nechybí zprávy o činnosti regionálních poboček a kolektivních členů, recenze, jubilea, nekrolog dr. Tlapáka a některé aktuální informace. Bylo připraveno supplementum v podobě svazku rozhovorů prof. Pánka se zahraničními historiky, které bylo prezentováno na světovém kongresu historiků v Sydney.

Pokračovala distribuce svazků Historikova adresáře. V souvislosti s přípravou nového sjezdu historiků bylo rozhodnuto připravit a vydat tiskem bibliografii příspěvků ze sjezdu minulého.

5. *Přednášková činnost*

V roce 2004 pokračoval přednáškový cyklus v Národním muzeu, věnovaný českým panovníkům, který se těšil značnému zájmu veřejnosti. Během roku 2004 přednášel prof. Čornej o Zikmundovi Lucemburském (21. 1.), dr. Rak o Františku Josefu I. (18. 2.), dr. Šimek o Rudolfovi II. (17. 3.), dr. Mikulec o Leopoldovi I. (21. 4.) a doc. Vlnas o Josefovi I. (19. 5.), v podzimním cyklu zazněly přednášky prof. Čorneje o Vladislavu Jagellonském (18. 11.) a dr. Hojdy o Ferdinandovi III. (15. 12.). Všechny přednášky, které se zatím uskutečnily, byly bohatě navštěvovány. Výbor se rozhodl zajistit vydání přednášek tiskem v samostatném sborníku, v současné době jsou postupně shromažďovány jednotlivé příspěvky a probíhají jednání. Pozvánky jsou rozesílány i e-mailem.

6. Tematické exkurze

Ve dnech 19.–20. června 2004 uspořádalo SH ČR exkurzi na jižní Moravu s názvem „Tisíciletí na moravsko-rakouské hranici“. Její účastníci navštívili Vranov nad Dyjí, Znojmo, klášter Louku, renesanční mlýn ve Slupi, zámek v Jaroslavicích, Hrušovany nad Jevišovkou, Mikulov, Lednice, Valtice, Pohansko a Mikulčice. O zajištění programu a ubytování se zasloužil dr. Knoz s dr. Svobodou z Mikulova, organizačně byla exkurze zajištěna díky doc. Kocianovi.

PhDr. Marie Ryantová, CSc.
tajemnice

Prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.
předseda

Činnost Opavské pobočky Sdružení historiků České republiky (Historický klub 1872) v roce 2004

V nedávno minulém období došlo v opavské pobočce k citelnému utlumení jejích aktivit. Za hlavní důvody je přitom nutno považovat především pracovní vytížení jejího výboru a především ztenčení členské základny odchodem mnoha bývalých studentů Slezské univerzity v Opavě, nyní absolventů svých oborů. Jako téměř existenčním problémem se též ukázala být ztráta stabilního "domovského" přednáškového prostoru, neboť Slezská univerzita přistoupila k zrušení Univerzitního klubu - Čajovny "Bludný kámen".

Počátkem nového školního roku došlo ve vedení naší pobočky ke změnám. 20. října 2004 byl po odstoupení stávajícího předsedy pobočky Mgr. Martina Čapského na jeho místo zvolen Mgr. Petr Kozák, který zároveň podal demisi na funkci tajemníka. Novým tajemníkem se poté stal Petr Galuška. Pokladníkem zůstal i nadále Mgr. Jiří Kříž. Zároveň došlo i k již delší dobu plánovanému oživení činnosti pobočky.

Ve spolupráci s Asociací studentů a přátel Slezské univerzity v Opavě se nám podařilo zajistit nový přednáškový prostor v útulném prostředí Café de Patio, jehož majitelka nám byla a stále je ochotna vycházet všemožně vstříc. Dále byl vypracován projekt na uhrazení nezbytných nákladů spojených s obnovovaným přednáškovým cyklem. Ten byl podán Fondu rozvoje výuky Slezské univerzity v Opavě, jehož komise požadovaný obnos schválila. Především se však podařilo nalézt dostatečný počet zapálených studentů historie jak z místních doktorandů, tak z posluchačů studia magisterského. Všechny tyto nezbytné okonosti pak vyústily v již zmíněném obnovení měsíčního cyklu odborných historických přednášek, jejichž návštěvnost je k naší nemalé radosti poměrně značná. Zde je přehled:

- Říjen 2004** - přednáška doktoranda Slezské univerzity v Opavě Mgr. Petra Kozáka *"Vzestup rodu Žerotínů"*
- Listopad 2004** - přednáška doktoranda Slezské univerzity v Opavě Mgr. Martina Krčála *"Rada tří na severní Moravě a ve Slezsku"*
- Prosinec 2004** - přednáška studenta 4. ročníku Slezské univerzity v Opavě Milana Bednaříka *"Tragédie českého národa. 15. březen 1939 a jeho ohlas v dobovém tisku"*
- Leden 2005** - přednáška studentů 4. ročníku Slezské univerzity v Opavě Jakuba Mamuly a Petra Galušky *"Stošové ve víru uhersko-českých válek na Opavsku"*
- Únor 2005** - přednáška studenta 4. ročníku Slezské univerzity v Opavě Martina Packy *"Ženské řehole v ČSR po únoru 1948"*

Samozřejmě připravujeme pokračování přednáškového cyklu i v následujících měsících. Doktorand Slezské univerzity v Opavě Mgr. Martin Pelc pohovoří o všedním dnu Němců v Československu a v příspěvku studentky 5. ročníku téže univerzity Markéty Kouřilové se vrátíme na těšínský venkov v polovině 18. století.

Již z předchozího výčtu je patrné, že celý cyklus je zaměřen na prezentaci studentské odborné činnosti, především kvalitních diplomových a ročníkových prací. Není to náhodné, neboť máme za to, že jedním z hlavních úkolů naší pobočky je právě všemožně podporovat aktivitu nadějných studentů historie. Odezva, které se nám po zveřejnění naší výzvy dostalo, je v tomto ohledu více než motivující. Náš úspěch tak může být i významnou pobídkou pro vědecké pracovníky Ústavu historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě, s nimiž bychom chtěli do budoucna rozvinout užší spolupráci, jak to ostatně před časem bylo poměrně běžné.

Na období letního semestru plánujeme rovněž renesanci kdysi oblíbených "šlápějí", totiž tematicky zaměřených exkurzí do bližšího i vzdálenějšího okolí. Po-dařilo se nám také navázat cenné kontakty s kolegy z Hradce Králové a pro nedalekou budoucnost se tak rýsuje možnost oboustranně přínosných poznávacích akcí.

Na závěr je potřeba zmínit jednu z palčivých organizačních skutečností. V důsledku postupné proměny členské základny pobočky se jako naprostá nutnost jeví důkladná revize jejího dosavadního seznamu. Jen tak bude mimo jiné rovněž možné efektivně vybrat členské příspěvky. Celou záležitostí se budeme zabývat na příští valné hromadě pobočky.

Petr Kozák - Petr Galuška

Opavská pobočka SH ČR a její situace v akademickém roce 2004/2005

Opavská pobočka Sdružení historiků ČR (Historického klubu 1872) vznikla roku 1998 jako vyústění snah studentů historie Slezské univerzity mít vlastní tribunu, kde by mohli prezentovat výsledky své práce. Mladá organizace se dynamicky vyvíjela. V univerzitním klubu Čajovně Bludný kámen byly pořádány mnohé přednášky jak místních, tak i hostů. Pozadu nezůstával ani kantorský sbor, se kterým studenti úzce spolupracovali. Během let ovšem většina zakladatelů místo svých studií opustila nebo jim pracovní vytížení nedovolovalo takové nasazení, jaké bylo obvyklé dříve. Členská základna se zužovala a nakonec pobočka existovala prakticky jen díky houževnaté vytrvalosti svého předsedy Mgr. Martina Čapského.

Léto roku 2004 však přineslo poměrně nečekaný obrat. Již od června probíhala přípravná jednání, která na podzim vyústila v znovuoživení opavského Historického klubu. Spolupráci tehdy navázali jak dosavadní předseda Martin Čapský a čerství studenti doktorského oboru českých a československých dějin, tak i skupina jejich mladších kolegů, posluchačů studia magisterského.

Slovo dalo slovo a hned z počátku zimního semestru byl obnoven cyklus studentských přednášek. Mgr. Čapský poté předal své žezlo novým studentským posílám a radou, pomocí i zkušenostmi z praxe pomáhal přetvářet prvotní nadšení v konkrétní činy. Dnes je možno říci, že se nám díky této plodné spolupráci většinu předsevzetí podařilo splnit. Cesta to nebyla vždy lehká, avšak možná právě to je důvodem k příjemnému pocitu, kterému člověk při ohlédnutí za právě uplynulým rokem jaksi mimovolně podléhá.

Prvním úkolem, před kterým jsme stáli, byla nutnost získat někoho, kdo by vynesl svou kůži na trh a přednášel. Může se to snad zdát záležitostí poměrně banální, ovšem jen na první pohled. To, že vystoupí začínající doktorandi, bylo vcelku logické. Podstatnější však bylo zapojit do vznikajícího projektu širší studentskou veřejnost. Tedy pokud jsme to s obnovou činnosti pobočky chtěli myslet opravdu vážně. Způsobem navazování kontaktů „od nejstarších k nejmladším“, neboť jiná možnost než konkrétní přesvědčování z očí do očí se v praxi neosvědčila, se však nakonec vše podařilo a dnes je možno říci, že přednášek bylo i více, než jsme původně zamýšleli.

Nejprve bylo nutno přistoupit k důkladné revizi dosavadní členské základny. Stačilo si jen projít seznam „duší“, aby člověk nabyl dojmu, že na valných hromadách vlastně není koho svolávat. Ano, byli zde členové-kantoři, ovšem pouze na nich činnost pobočky v podmínkách malé univerzity stát nesmí a nemůže. Členové-studenti byli ovšem druhem na pokraji fyzického vymření. Bylo nám jasné, že pokud jakákoliv organizace nemá koho „organizovat“, upadá a veškerá její aktivita, jakkoli přínosná, nutně končí s odchodem oněch několika nadšenců, kteří ji ztělesňovali. Hroživou situaci se však podařilo záhy zvrátit. Je nepochybné, že k tomu přispělo i poměrně efektivní obnovení aktivit pobočky navenek, neboť v podstatě

minimálně jednou za měsíc se s ní každý mohl setkat na informačních tabulích Ústavu historie a muzeologie a nakonec i na stránkách periodika „*Noviny Slezské univerzity*“. Dnes čítá pobočka celkem dvacet členů, z toho většinu tvoří studenti v rozpětí od druhého do pátého ročníku a došlo i k navázání kontaktů se stejně starými kolegy z Hradce Králové.

Mimo přednášek, jichž nakonec bylo celkem devět a probíhaly s železnou pravidelností každý měsíc od října 2004 do června 2005, došlo i na obnovu kdysi oblíbených „šlápějí“, tedy tematicky zaměřených exkurzí do širšího i vzdálenějšího zázemí města Opavy. V brzké době se navíc bude nabídka takto koncipovaných výletů podstatně rozšiřovat. Zároveň je již nyní možno předeslat, že naše pobočka Sdružení historiků na akademický rok 2005/2006 připravuje celou škálu novinek zaměřených jak na starší studenty řešící ročníkové, diplomové či disertační práce, tak na generaci nejmladší, kterou budeme na naší Alma mater potkávat s počátkem zimního semestru.

Ne vždy ovšem bylo na růžích ustláno. Jako největší problém se v průběhu času ukázala především dokonalá absence vhodného prostoru, který by umožnil neformální diskuse a debaty nad přednesenými problémy a vůbec organizování studentských aktivit jako takových. Od doby, kdy bývalý univerzitní klub sloužil z vůle univerzity samé ke komerčním účelům, chybí jakákoli tribuna pro mimoškolní činnost opavských studentů. Je nepochybné, že by nám vedení univerzity vyšlo maximálně vstříc, jakmile bychom chtěli pro naše aktivity využívat prostory učeben. To bychom se však dostali do příkrého rozporu s ideou, že Historický klub by měl být především platformou neformálního střetávání studentů (a nejen jich) a ne pouze svého druhu „doplňkem“ výuky.

Pochopení pro naše potřeby prokázala nejprve provozovatelka opavského Café de Patio. Její čajovna-kavárna nabízela pohodlí a velmi příjemnou atmosféru. Bohužel byla oboustranně prospěšná spolupráce přerušena finančním úpadkem podniku. Díky spolupráci s Asociací studentů a přátel Slezské univerzity (ASPSU), která nezištně poskytla své kontakty, se nám podařilo pro poslední dvě přednášky zajistit prostor Refektáře Domu umění v Opavě. Příští rok bychom pak měli mít k dispozici prostor Moravské kaple Domu umění. Zde je však důležité dohodnout se nejprve s jejím vlastníkem, kterým je magistrát města Opavy, na odpuštění nájemného.

Tíživým problémem naší pobočky je nedostatek finančních hotovostí. Nejnutnější výdaje byly pokryty vypracováním projektu, který jsme podali na Fond rozvoje výuky Slezské univerzity v Opavě a vstříc nám také vždy vycházel Ústav historie a muzeologie, který nezištně poskytoval alespoň nejnutnější technické vybavení.

Na samý závěr bychom především chtěli poděkovat bývalému vedení Opavské pobočky SH ČR ztělesňovanému po dlouhou dobu především osobou Mgr. Čapského za jeho obdivuhodnou vytrvalost a studentům Slezské univerzity za obnovený zájem a podporu. Bez nich bychom nebyli a celá naše snaha by byla od

podstaty marná. Účast na přednáškách a dalších akcích zároveň svědčí o skutečnosti, že často pranýřovanou pasivitu nelze používat paušálně pro označení všech studentů. Doufáme, že zájem neopadne a že se budeme stejné a větší přízni těšit i v budoucích letech.

Kontakty na předsednictvo Opavské pobočky SH ČR:

Mgr. Petr Kozák (předseda): kozak.p@centrum.cz

Petr Galuška (tajemník): galuska.pp@seznam.cz

Mgr. Martin Krčál (hospodář): martin.krcal@post.cz

Aktivity Opavské pobočky Sdružení historiků ČR lze sledovat na internetových stránkách: <http://historickyklub.fpf.slu.cz/>

Petr Kozák

ASUD od zimy do léta 2005

Leden, únor: V lednu 2005 oslavila naše asociace 10. výročí své existence jako právnické osoby. Výročí připomněly *Učitelství listy*, *Učitelství noviny*, *Dějiny a současnost* a *Společenskovědní předměty*. Do tohoto periodika jsme odpověděli na článek M. Profanta z prosince 2004. O našich problémech i úspěších jsme zveřejnili příspěvek i v evropském *Euroclio Newsletter*. Práci ASUD připomněl také rozsáhlejší článek pro *Bulletinu Euroclio*, vydávaný pro členy 60 učitelství dějepisných asociací z celé Evropy: Hodnocení – jen jeden z kardinálních problémů naší dějepisné výuky.

K výročí jsme připravili dvě výstavy – na podzim z tvorby členů ASUD pro nakladatelství a o další činnosti organizované výborem s fotografickou dokumentací; obsahem druhé výstavy na jaře byly pomůcky, školní, regionální a jiné sborníky a další práce členů ASUD (práce učitelů i jejich žáků, projekty atd.).

Březen: Na základě připomínek vyučujících k materiálu „Maturita z dějepisu nanečisto“ Cermatu zpracoval výbor rozbor chyb dějepisného testu a zaslal ředitelce Cermatu; o chybách informoval výbor SH.

Duben: Výbor zorganizoval dvoudenní vzdělávací seminář z dějin naší státnosti s přednáškami dr. I. Kamence a prof. J. Pánka a s exkurzí do Emauz a kostela sv. Jana Na skalce. Na valné hromadě byl zvolen nový výbor. Byl obnoven vzdělávací kurz k tématům poválečné historie. Přednášky pracovníků ÚSD a dalších historiků se konají jednou měsíčně (začaly v dubnu 2005, skončí v květnu 2006). Členové výboru ASUD a celostátní komise Eustory spolu s historiky ÚSD vyhodnotili 3. ročník soutěže.

Ve dnech 11.- 17. dubna zastupovali ASUD na mezinárodní konferenci Euroclio v Rize členové výboru Mgr. Eva Zajícová a Mgr. Libor Šmejda.

Květen – Zástupce výboru ASUD J. Kvirenc se 16. 5. účastnil třetí schůzky Pracovní skupiny pro výuku dějepisu MŠMT jmenované nám. J. Müllnerem v červnu 2004. Ve dnech 25.- 26. 5. uspořádal výbor ASUD dvoudenní exkurzi na jižní Moravu. Výsledky české části mezinárodní historické soutěže Eustory byly slavnostně vyhlášeny 18. 5. v sále AV ČR. Na podnět účastníků podzimní exkurze, kteří navštívili zdevastovaný klášter Chotěšov, vybrali členové přítomní na valné hromadě příspěvek na jeho obnovu; byl zaslán na konto OS Chotěšov. V poděkování uvedli, že ho použijí na opravu okna.

Červen: Členka celostátní poroty historiků PhDr. Eliška Kunstová se podílela na vyhodnocení historické složky celostátní přehlídky SOČ v Opavě a již popáté jménem výboru udělila Cenu ASUD v podobě peněžní odměny a publikací odborné literatury.

V průběhu celého pololetí pracovali členové výboru na materiálu na pomoc učitelům dějepisu při tvorbě ŠVP dějepisu pro období pravěku, starověku, středověku a části novověku; obsahuje náměty pro výběr obsahu do aplikace RVP. Pomoc historiků při posouzení návrhu je vítána. V témž období je připravován sborník o vedení seminárních a dalších prací žáků a studentů.

Členové výboru dále od jara spolupracují s ADaP ČA na projektu DVD – grantu EU „Obrazy z dějin Českého státu ve 20. století“, k němuž historické podklady připravují ředitelé historických ústavů Z. Beneš, V. Nálevka a O. Tůma a jehož odborným garantem je R. Kvaček.

Koncem minulého roku se výbor ASUD obrátil Dopisem českým historikům na historická pracoviště s informací o neuspokojivém stavu materiálů a začlenění výuky dějepisu v rámci nové školní reformy a dalšími sděleními (viz Zpravodaj HK 1/2004 s. 91-93). Neobdržel reakci z žádného historického ústavu, fakulty nebo od jednotlivce.

Pro pedagogy fakult historických oborů:

V lednu 2005 vydalo nakladatelství Dialog k učebnici pro 9. třídu a kvartu osmiletých gymnázií autorského kolektivu ASUD „*Dějiny 20. století*“ její přílohu - CD-ROM „*Hlasy XX. století*“. Obsahuje 52 ukázek z autentických projevů, vysílání a reportáží (z období 1912–1989) z archivu Českého rozhlasu a je vydána díky laskavosti jeho vedení. Součástí jsou i tištěné informace k obsahu nahrávek. Jde o první novou pomůcku tohoto druhu.

Toto nakladatelství vydalo v srpnu 2005 další publikaci pro studium dějin 20. století - „*XX. století o sobě – dějiny v dokumentech*“ autorského kolektivu R. Kvaček, J. Kuklík, H. Mandelová, I. Pařízková. Obsahuje přes 260 dokumentů k českým, československým, evropským i světovým dějinám vybraných z úředních listin, záznamů, smluv, dohod, deklarací, projevů, úvah, dopisů, vzpomínek a pamětí z období 1900–2004. Jsou mezi nimi i vybrané pasáže nejzávažnějších dokumentů ovlivňujících dění u nás i v Evropě.

Publikace a CD-ROM si lze objednat na e-mailu: knihy@dialog-lbc.cz, tel. 485 121 610, 485 123 038 nebo na adrese: DIALOG, Markova 3, 460 14, Liberec 14. Informace též na webové stránce www.dialog-lbc.cz.

Současně připomínáme nabídku 7. sborníku ASUD zaměřeného na výuku dějepisu: *Historické inspirace K problémům světa ve 20. století*. Lze ho objednat e-mailem na adrese: asud@volny.cz (128 stran, cena 90,- Kč).

Věříme, že všechny uvedené publikace přispějí k obohacení práce na vysokých, středních i základních školách pro období, jehož výuka je v současné době zvláště silně akcentována v pokynech MŠMT.

Helena Mandelová

Konference Ruralismus, jeho kořeny a dědictví

Ve dnech 22.–24. dubna 2005 se uskutečnila v příjemném prostředí lázeňského areálu Sedmihorky u Turnova další vědecká konference Pekařovy společnosti Českého ráje s názvem Ruralismus, jeho kořeny a dědictví (osobnosti, díla, ideje). Konala se při příležitosti 80. výročí založení turnovské literární revue Sever a východ. Spolupořadatelé konference byly tentokrát Literární archiv Památníku národního písemnictví a Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, spolupracovaly i některé bohemistické katedry vysokých škol (zvláště Jihočeské univerzity České Budějovice), obvyklou zárukou vynikajícího organizačního zvládnutí příprav i průběhu konference byli obětaví pracovníci Muzea Českého ráje v Turnově a Státního okresního archivu Semily v čele s Jitkou Petruškovou a PhDr. Ivo Navrátilem.

Konferenci zahájily pozdravné projevy vedoucí Literárního archivu Památníku národního písemnictví PhDr. Naděždy Macurové, CSc., ředitelky Muzea Českého ráje v Turnově PhDr. Vladěky Jakoubčové a předsedy Pekařovy společnosti Českého ráje prom. hist. Karola Bílka. Vlastní jednání otevřely dva obsáhlé úvodní referáty: doc. PhDr. Jiří Brabec, CSc. z Masarykova ústavu AV ČR pohovořil o genezi ruralismu a PhDr. Jaroslav Med z ÚČL AV ČR se pokusil odhalit ideové kořeny ruralismu.

Poté již následovaly další bloky referátů a diskusních příspěvků, které se věnovaly tématu konference z pozic historiků, literárních historiků i regionalistů. Středem pozornosti byl vztah agrarismu, katolicismu a ruralismu, hledání kořenů tohoto literárního směru v dílech některých realistů (Josef Holeček, Karel V. Rais), pozornost byla věnována i výuce literatury ve škole atd. Mnohokrát zazněla jména předních reprezentantů ruralismu Josefa Knapa, Františka Křeliny, Václava Prokūpka, Jana Knoba, Jana Čarka, Zdeňka Róna, ale i historiků Zdeňka Kalisty, Františka Roubíka nebo Františka Kutnara, překladatele Aloyse Skoumala, literárního kritika Antonína Matuly, moravských představitelů ruralismu Rajmunda Habřiny, A. C. Nora a Josefa Koudeláka i méně známých regionálních autorů F. X. Boštíka, J. Schäfera či bratří J. a J. Stockých. O přednášejících a obsahu jednotlivých referátů a diskusních příspěvků zde nechci více psát, neboť do konce roku vyjde z jednání konference obsáhlý sborník.

Pořadatelům se nepodařilo zajistit referáty, které by se více věnovaly osudům těchto spisovatelů v padesátých letech, kdy se většina z nich stala oběťmi vykonstruovaných politických procesů. Na místě oslovených historiků zaskočila obětavě na poslední chvíli PhDr. Zora Dvořáková. Diskuse ukázala, že právě toto téma mělo být ústředním bodem jednání.

Naopak výborné byly společenské akce, které jednání doprovázely. Především zaznělo pásmo veršů a prózy Fráni Šrámka, uveřejněných poprvé v revui Sever a východ, které nastudoval a přednesl Alfred Strejček s Šárkou Krososkovou.

Vynikající interpreti (Alfred Strejček zvládl i hudební flétnové party) umocnili verše nezapomenutelného básníka Českého ráje.

Vynikající byl i nápad zařadit do programu konference vzpomínkový blok. Stalo se tak po zkušenostech z minulých konferencí, kdy příbuzní Josefa Pekaře, Zdeňka Kalisty, Františka Kutnara a dalších osobností přispěli rodinnými vzpomínkami k oživení odborného jednání. Letos pohovořili syn a dcera Václava Prokúпка Jaroslav a Kristina, děti Josefa Knapa Pavel a Jana, dcera Zdeňka Róna Jasněna Kohoutová a dcera Františka Křeliny MUDr. Kropáčková, která hovořila i za svou onemocnělou sestru PhDr. Hanu Pražákovou. Doufáme, že i jejich příspěvky se stanou součástí chystaného sborníku.

Program konference obohatil i pracovník správy Chráněné krajinné oblasti Český ráj RNDr. Zdeněk Mrkáček, který se s mnoha zájemci vypravil na exkurzi do Hruboskalska, při níž je seznámil zvláště s hlasy ptáků Českého ráje a večer připomněl krásy kraje barevnými diapozitivy. Nesmíme zapomenout ani na návštěvu hradu Valdštejn, kde se účastníci seznámili s jeho dlouholetým správcem panem Kouckým a jeho dcerou, současnou kastelánkou. Takové nadšence bychom přáli každému památkovému objektu.

Závěrečný den byl věnován exkurzi účastníků konference po stopách ruralistů Českého ráje. Nejprve jsme se zastavili v Podůlší u rodného domu Josefa Knapa, o němž nám vyprávěla jeho dcera Jana Šedová s manželem. Následovala zastávka v městečku Železnici, kde nás uvítala starostka Olga Jakubcová. Na hřbitově jsme položili kytičky u hrobů Josefa Knapa a Václava Prokúпка, potom nám paní starostka zajistila návštěvu kouzelného místního muzea, dýchajícího dobou jeho zakladatele Václava Kozáka. Po krátkém přejezdu jsme zastavili u budovy Městské knihovny v Jičíně. Byl to původně Studentský dům, kam všichni budoucí ruralističtí autoři chodili. Paní ředitelka Lidmila Košťálová nám umožnila prohlídku celého objektu a připravila i dobré občerstvení. Po zhlédnutí dalších jičínských památek a po obědě následovala zastávka v Dolním Lochově, kde pan místostarosta ing. František Obitko ukázal přítomným nejen rodný dům Václava Prokúпка, ale seznámil nás i s životem malé obce a hlavně s mikroregionem Mariánská zahrada, který se snaží oživit dávné myšlenky komponované krajiny Schliků a jejich stavitelů.

Potom se autobus vyšplhal na kopec Veliš, projel Podhradím (rodiště Františka Křeliny), potěšili jsme se nádherným rozhledem na jičínskou kotlinu a zastavili se u velišského hřbitova, kde je Křelina (i zapomenutý básník Josef Jakubec) pohřben. Zájezd byl ve Veliši uvítán dokonce dvěma dámami – paní starostkou Jandovou a místostarostkou Bíškovou. Jejich laskavostí (a porozuměním pana vikáře Szumilase) jsme se podívali do nádherného barokního chrámu sv. Václava (dílo Anselma Luraga), na jehož generální opravě se obec podílí. Ve Veliši jsme viděli i rodnou školu spisovatele Jana Knoba. Pak jsme projeli Bukvicí a pokochali se opravenou kapličkou (hlavní zásluhu o tento kulturní čin má další dáma, paní starostka Formanová). Poslední zastávka byla ve starohradském zámku, kde se všichni krátce seznámili s historií jeho záchranu a obnovy, prohlédli si výstavku archivních

materiálů z osobních fondů ruralistů, které jsou uloženy ve zdejším pracovišti Literárního archivu Památníku národního písemnictví (připravily Eva a Jitka Bílkovy) – a přes Sobotku se autobus vrátil do Turnova. Téměř padesát spokojených účastníků (zájezd doplnili členové Spolku rodáků a přátel Turnova) prožilo příjemný den a příjemné zakončení celé konference.

Díky všem, kteří se o přípravu i průběh konference přičinili a kteří se již nyní věnují přípravám na další. Její téma je zatím tajné.

Karol Bílek

VI. RECENZE

Josef Pekař: František Palacký. ARSCI Praha 2005, 183 s.

Je těžké, snad nemožné psát recenzi na knihu, která vychází již ve 3. vydání a jejíž hodnotu prověřil čas. Pekařova biografie Františka Palackého, „největšího Čecha 19. století“, byla původně psána v roce 100. výročí jeho narození 1898 pro sborník na oslavu 50. výročí panování císaře a krále Františka Josefa I. jako součást větší práce o českém dějepisectví. Ve stejném roce vytvořil Pekař o Palackém také soubor fejetonů pro pražské noviny *Politik*. Pak, již v podobě samostatného životopisu, vyšla jako obsáhlé heslo Ottova slovníku naučného v roce 1902. Po deseti letech se objevilo toto slovníkové heslo mírně upravené v Ottově Světové knihovně. Další vydání v této edici následovalo podle editora Evžena Lukeše v roce 1925, nyní ho vydala Maticе česká a Spolek Svatobor potřetí. K textu je připojena i Pekařova přednáška o Palackém z roku 1926.

Na první pohled je to knížka sličná, která (bohužel neuvedenému) tvůrci grafické podoby dělá čest. Na obálce dominuje půvabný Hellichův portrét Palackého z roku 1846, je připojen i známý Švabinského portrét historikův, fotografie jeho pracovny a reprodukce stránky Pekařova rukopisu a stránky sloupcové korektury jeho stati o Palackém pro Ottův slovník naučný.

Edičně toto vydání připravil Evžen Lukeš, který zpracoval i vysvětlivky, zrevidoval a doplnil bibliografické přehledy a napsal ediční poznámku. Předmluva je z pera předního znalce Pekařova života a díla Josefa Hanzala.

Edice byla připravena velmi pečlivě, její zásady byly podrobně vysvětleny a změny a úpravy původního textu jsou v úplnosti evidovány. „Utekla“ snad jediná drobnost: na s. 178 editor uvádí opravu pro stranu 20: sčetlý m./isto/ sečetlý, ovšem na uvedené straně 20 čteme sčetlý. Znovu se však vtírá myšlenka, proč již konečně nejsou vypracována jednotná ediční pravidla pro vydávání nových textů – pak by jednak editorům odpadla nutnost pravidla pro každou edici vymýšlet a jednak by nedocházelo k takovým paradoxům, jako při vydávání spisů a korespondence T. G. Masaryka, totiž že každý svazek má odlišné ediční zásady.

A ještě jedna vada na kráse. Výtka se týká dělení slov. Opakuje se zde dávná otázka, zda technika (v tomto případě počítačový program) slouží člověku nebo zda se člověk podřizuje technice. V případě dělení slov se většinou podřizuje člověk technice, protože trvat na správném dělení slov nemají v tiskárnách v oblibě. Vymlouvají se na počítač – ale dobrý odborník si i v tomto případě dokáže poradit. Nebo se smíříme s takovými prohřešky proti českému pravopisu, jako jsou v této knížce např. případy Dobro-vského (s. 24), něk-terými (s. 76), nap-sati (s. 93), literatuře (s. 178) a mnoho jiných?

Na závěr ještě malá poznámka k datu 2. vydání Pekařova díla. Evžen Lukeš uvádí podzim roku 1925 a dokazuje to mj. faktem, že povinné výtisky došly „nepochybně“ v tomto roce do Veřejné a univerzitní knihovny a do Knihovny Národního

muzea v Praze. Zároveň však upozorňuje, že Jiří Kořalka v monografii František Palacký z roku 1998 uvádí rok vydání 1926. Upozorňuji na korespondenční lístek Josefa Pekaře, adresovaný Nakladatelství J. Otto, Praha II, Karlovo nám. a datovaný v textu i na poštovním razítku 16. 4. 1926. Text zní: „Nakladatelství J. Otto. P. T. Divím se, že nepomýšlíte na nové vydání mého Fr. Palackého v Světové knihovně. Je to dosud jediný vědecky založený celkový obraz. V dok. /onalé/ účtě prof. J. Pekař“. Nakladatelství odpovědělo podle kancelářské poznámky 17. 4. 1926, text odpovědi neznáme a nevíme tedy, zda se Pekařova výzva týká tohoto 2. vydání či zda chce již tehdy nové, 3. vydání.

Karol Bílek

VII. NEKROLOG

PhDr. Rudolf Tecl odešel ...

(21. 7. 12950 - 30. 6. 2005)

Jsou věci a události, které nikdy nepochopíme a nikdy se s nimi nesmíříme. K nim patří bohužel i odchod dobrého člověka a přítele. Rudolf Tecl byl zcela jistě přítelem nás všech, kdož jsme jej znali. Nikdy nás nezarmoutil. Naopak svým svérázným humorem nám mnohokrát pomohl, aniž to věděl. Odešel v něm velmi vzdělaný, téměř renesanční člověk. Vtipný společník a skvělý řečník. Jeho citlivá duše nám bude velice chybět. Avšak zákeřná nemoc, která se před časem ohlásila, Rudolfa cele pohltila. Bohužel nedal nikomu nahlédnout do svého nitra a zůstal v tomto nerovném boji zcela sám. Jeho odchod ze světa nás všechny zaskočil a poprvé nás Rudolf hluboce zarmoutil.

Rudolf Tecl se narodil v Táboře 21. července 1950 a celý svůj život spojil s dějinami rodného města. Lásky k historii jej přivedla ke studiu historie a archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, které završil roku 1975 diplomovou prací o středověkém osídlení Táborska. Znalosti si dále prohloubil na brněnské univerzitě postgraduálním studiem muzeologie. Ještě před ukončením univerzitního studia zpracoval roku 1974 pro tábořské muzeum obrazově vybavenou publikaci Jan Žižka a Tábor, kterou však jako autor podepsal tehdejší ředitel muzea Josef Schneider. Následující roky věnoval tábořskému muzeu, kde dosáhl funkce zástupce ředitele. V roce 1984 však muzeum opustil a ujal se Státního okresního archivu v Táboře. Zde jako ředitel působil až do 30. 6. 2005. Za jedenadvacet let, kdy stál v čele archivu, změnil jej k nepoznání. Bylo i jeho zásluhou, že namísto nevyhovujícího domu čp. 155 v Pražské ulici, kde archiv sídlil od roku 1953, získal nové prostory v areálu bývalého okresního úřadu v Palackého ulici a archivu tak daroval důstojný stánek. Jeho zásluhou se také neustále rozšiřovaly a zpřístupňovaly archivní fondy a s tím ruku v ruce i počty badatelů. Mimořádnou vstřícnost Rudolfa Tecla ocenila řada badatelů a návštěvníků tábořského archivu. Trpělivě se věnoval každému, kdo do archivu přišel, každému chtěl vyhovět. S velkým zájmem sledoval studenty archivnictví i historie, doporučoval jim literaturu, prameny, poradil zajímavé téma diplomové práce. Sám zůstal velice skromným a o své vědomosti se ochotně podělil. Byl znám jako milovník knih. Byly pro něho vším. Také díky tomu patří knihovna archivu (dnes obsahuje téměř 50 000 svazků) svým složením k těm nejlepším u nás.

Řada z nás poznala Rudolfa Tecla i jako pilného a významného vědce a spisovatele. Přispíval do mnoha periodik, časopisů i novin. Jeho studie vždy vynikaly pečlivým zpracováním mnohdy unikátních a jím objevených archivních pramenů. Již na počátku své vědecké kariéry uveřejnil v roce 1978 spolu s Milošem Drdou studii o předhusitském osídlení Tábora, o koncentraci středověkého osídlení Táborska. Pravidelně přispíval do sborníku *Archaeologica historica* a do prvního dílu *Dě-*

jin Tábora. Opravdovými skvosty jsou pak jeho studie týkající se dějin Tábora a Tábořska v druhé polovině 15. století. Významným přínosem pro studium historie husitského věku se staly jím publikované skryté edice a registry listin a listů. Od založení Husitského Tábora roku 1978 patřil ke kmenovým autorům článků a mnoha výstižných, značně kritických zpráv o literatuře v tomto sborníku. Pravidelnými příspěvky do *Jihočeského sborníku historického* a do *Výběru*, časopisu pro historii a vlastivědu jižních Čech, obohatil regionální historiografii. Asi pět desítek jeho drobnějších článků ve *Výběru* a v tábořských týdenících poskytuje cenné podklady pro zpracování pozdněstředověkých i novodobých dějin města Tábora a širšího okolí.

Zvláštní kapitolu Teclovy vědecké činnosti tvoří bezesporu dvanáct svazků sborníku *Táborský archiv* (1987–2004), bezpochyby jednoho z nejlepších regionálních periodik v současném českém dějepisectví. Pod pečlivou redakcí Rudolfa Tecla se *Táborský archiv* rozrostl z původních útlejších sešitů (okolo 100 stran) na úctyhodný sborník (více než 350 stran) v desátém až dvanáctém svazku. *Táborský archiv* se svým obsahem stal cenným nejen pro jihočeské, nýbrž i pro celonárodní a středoevropské historické bádání.

Po Rudolfovi Teclovi zůstalo naštěstí mnoho vykonané práce. Zanechal po sobě záslužné dílo, podložené poctivou prací a neskonalou lidskostí. Na nás nyní je, abychom v jeho práci pokračovali a dokončili to, co on tak úspěšně začal. Čest jeho památce!

Václav Rameš

Poznámka k bibliografii:

Bibliografie prací PhDr. Rudolfa Tecla je shromážděna ve sborníku *Archivum Trebonense* 91 (pro období 1981-1990), *Archivum Trebonense* 01 (pro období 1991-2000).

Výběrová bibliografie za léta 1990-2004 bude zveřejněna za nekrologem Rudolfa Tecla v *Archivním časopise* č. 4, 2005 nebo č. 1, 2005 (v tisku).

Výběrová bibliografie PhDr. Rudolfa Tecla za léta 1990-2004

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 3. Státní okresní archiv. Tábor 1991.

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 4. Státní okresní archiv. Tábor 1992.

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 5. Státní okresní archiv. Tábor 1993.

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 6. Státní okresní archiv. Tábor 1994.

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 7. Státní okresní archiv. Tábor 1995-1996.

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 8. Státní okresní archiv. Tábor 1997-1998.

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 9. Státní okresní archiv. Tábor 1999.

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 10. Státní okresní archiv. Tábor 2000-2001 [vyd. 2001].

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 11. Státní okresní archiv. Tábor 2002.

Táborský archiv. Sborník Státního okresního archivu v Táboře. Věnováno k 70. čestného občana města Tábora Prof. PhDr. Františka Mahela, DrSc. [Uspoř.]: Tecl, Rudolf. Tábor, Státní okresní archiv v Táboře 12. Státní okresní archiv. Tábor 2004.

Samostatné publikace

Tábor. Městská památková rezervace 1992 (spolupráce).

Články a studie

1990

Drobný doplněk do listáře roku 1420. JSH 59, 1990, č. 2, s. 97-103. Rés. něm.

Smetanovský režisér Edmund Chvalovský (1839-1934). VHK JČM 27, 1990, č. 1, s. 16-28.

1991

Ceny v době Petra Maksanta. Výběr, 28, 1991, s. 327-331.

Český historik Jiří Kořalka. Tisk k šedesátým narozeninám (nar. 7. 2. 1931). [Sest.]: Brátka, Petr - Čornej, Petr - Drda, Miloš - Kořalková, Květa - Tecl, Rudolf. Tábor, Muzeum Husitského revolučního hnutí 1991. 37 s.

Diplomaticko-právní příspěvky k určení významu a charakteru lokalit na Táborsku do roku 1420. HusT 10, 1988-1991 [vyd. 1991], s. 191-214. Rés. něm.

Vlci na Soběslavsku v zimě 1526. Výběr, 28, 1991, s.367-368.

1992

Dvě jihočeská "husitika" z let 1432 a 1435. Tába 4, 1992, s. 32-38.

Skryté edice a registry listin a listů k dějinám husitské revoluce (1419-1437). II. III. [Aut.]: Hlaváček, Ivan - Tecl, Rudolf - Vondráček, Milan a kol. *TábA* 4, 6, 1992, 1994, s. 5-31; 145-149.

Účastnil se Jan starší z Ústí a na Pleších podpisu dohody mezi Mišňany a českými pány dne 4. srpna 1401? *JSH* 60-61, 1991-1992 [vyd. 1992], s. 81-82.

Neznámý český list Čeňka z Vartenberka, patrně z 20. prosince 1412. *JSH* 60-61, 1991-1992 [vyd. 1992], s. 83-84.

K šedesátinám Jiřího Kořalky. *JSH* 60-61, 1991-1992 [vyd. 1992], s. 103-104.

Dva polozapomenuté listy k dějinám hradu Choustníku z roku 1465. *Výběr* 29, 1992, č. 1, s. 25-27.

Tři pramenné střípky k osobě Petra Maksanta. *Výběr* 29, 1992, č. 2, s. 103-106.

O neklidném jihočeském podzimu roku 1475 a jedné moudré svini. *Výběr* 29, 1992, č. 2, s. 122-124.

Neznámá smlouva treboňského hejtmána Jarohněva z Úsuší s Janem z Rožmberka z roku 1469. *Výběr* 29, 1992, č. 3, s. 158-162.

Něco o soběslavské městské pečetě a o panu Jarohněvovi z Úsuší. *Výběr* 29, 1992, č. 3, s. 173-175.

Ideální jistebnický purkrabí předhusitské doby. *Výběr* 29, 1992, č. 4, s. 229-231. [Jindřich z Vyhnanic]

1993

Příspěvky archivní. (Ke 130. výročí nálezu souboru středověkých rukopisů prof. Martinem Kolářem v Táboře). *TábA*, 5, 1993, s.5-19 (spolupráce).

Zdravotní potíže "českého krále" Matyáše Korvína v jihočeském listě z roku 1478. *JSH* 62, 1993, s. 207-208.

Další drobný dodatek k edici Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka. *Výběr*, 30, 1993, s. 184-185.

Útrapy Soběslavských při cestě na pražský jarmark roku 1465. *Výběr* 30, 1993, č. 2, s. 103-105.

Soběslavské středověké leprosarium. *Výběr* 30, 1993, č. 2, s. 129-130.

Datum odstranění pomníku Antonína Švehly v Táboře. *Výběr* 30, 1993, č. 2, s. 130-131.

Poznámky k historii soběslavského, tábořského a mladovožického pranýře. *Výběr* 30, 1993, č. 3, s. 172-174.

Dvě neznámé zprávy o epidemiích v jižních Čechách druhé poloviny 15. století. *Výběr* 30, 1993, č. 3, s. 195-197.

Nové datum ke vzniku staré tábořské vodárny. *Výběr* 30, 1993, č. 3, s. 197-198.

Nejstarší zprávy o školách v Bechyni a Sepekově. [r. 1490]. *Výběr* 30, 1993, č. 4, s. 256-257.

1994

Další doplněk k tzv. "Rožmberským dluhopisům z let 1457 - 1481". Tába 6, 1994, s. 193-203.

Neznámý tábořský kšaft z druhé poloviny 15. století. (K šedesátinám Františka Šmahela). JSH 63, 1994, s. 153-157.

Neznámý list Anežky z Rožmberka z roku 1464 (aneb doplněk do jejího listáře). Výběr 31, 1994, č. 1, s. 6-8.

Nejstarší dochovaná pečeť dominikánského konventu v Sezimově Ústí (a dalších jihočeských) z roku 1342. Výběr 31, 1994, č. 1, s. 50-52.

Soběslavský Žižka. Výběr 31, 1994, č. 3, s. 175-177.

Prvý známý (neúspěšný) pokus o archeologický výzkum v Táboře (aneb jak se mohl stát profesor August Sedláček i prvním tábořským archeologem). Výběr 31, 1994, č. 3, s. 207-209.

O klokotském Žižkovi či raději Šiškově. Výběr 31, 1994, č. 3, s. 209-211.

Dvě písemnosti k okolnostem údajného nálezu Jistebnického kancionálu a graduálu. Výběr 31, 1994, č. 4, s. 251-256.

Nové datum vzniku původního tábořského divadla. Výběr 31, 1994, č. 4, s. 271-272.

1995

Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526. JSH, 64, 1995, s. 239-240.

Zapomenutý tábořský kostelík sv. Trojice. Výběr 32, 1995, č. 1, s. 55-56.

Dopisy Vojty Náprstka ve Státním okresním archivu v Táboře. Výběr 32, 1995, č. 2, s. 99-105.

O "modrém pondělí" soběslavských ševcovských tovaryšů v roce 1528. Výběr 32, 1995, č. 2, s. 137-138.

Požár Tábora v roce 1525 (k 470. výročí). Výběr 32, 1995, č. 3, s. 176-178.

Archeologické výzkumy hradů Příběnic a Příběniček. Výběr, 32, 1995, č. 4, s. 295-296.

1996

Marginálie k bitvě u Vyšehradu 1. listopadu roku 1420. Tába 7, 1995/6 [vyd. 1996], s. 88-94.

Dva fragmenty tábořského městského archivu z konce 15. století. Tába 7, 1995/6 [vyd. 1996], s. 95-115.

Ještě glosa k rožmberskému urbáři. (Památce PhDr. Miroslava Truce). JSH 65, 1996, s. 138-141. [Purkrabí hradu Poděhús].

Zpráva o středověké městské knize z Týna nad Vltavou z roku 1416. JSH 65, 1996, s. 142-143.

Tábořská vzpomínka na kolegu a přítele Miroslava Truce. JSH 65, 1996, s. 219-221.

M. Dobromila Rettigová (1785-1845). Soupis základních pramenů a literatury k 210. výročí jejího narození. JSH, 65, 1996, s. 241-242 (spolupráce).

M. Dobromila Rettigová. Rychnov nad Kněžnou 1995

J. V. Šimák a Tábořsko. In: J.V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době. Semily, Státní okresní archiv Semily 1996, s. 102-108.

Příspěvek historie k problematice prehistorického osídlení tábořské ostrožny. Výběr 33, 1996, č. 1, s. 1-8.

Nejstarší české tištěné popisy města Tábora. Výběr 33, 1996, č. 2, s. 90-95.

Zajímavý nápad na využití tábořské stavební památky v roce 1866. Výběr 33, 1996, č. 2, s. 148-150.

Další doklady k rozšíření jména Žižka na Tábořsku v první polovině 16. století. Výběr 33, 1996, č. 3, s. 230-232.

Táboř, sídlo nejvyšších zemských úřadů v letech 1582 a 1613. Výběr, 33, 1996, s. 303-304.

1997

Dva účty z počátku 15. století pravděpodobně ze středních Čech. SSH 22-23, 1996/7 [vyd. 1997], s. 27-34. Rés. něm. s. 34. Zwei vermutlich aus Mittelböhmen stammende Rechnungen vom Anfang des 15. Jahrhunderts.

K počátkům fotografie na Tábořsku. Výběr 34, 1997, č. 1, s. 60-63.

Zapomenutý regionální badatel a kulturní pracovník František Pěnka (1862-1944). Výběr 34, 1997, č. 2, s. 142-148.

Sezimovo Ústí v díle Petra Kašpara Světeckého. Výběr 34, 1997, č. 3, s. 221-222.

Badatelský odkaz profesora tábořského gymnázia Karla Thira (1856-1931). Výběr 34, 1997, č. 3, s. 223-229.

Soběslav v díle P. K. Světeckého. Výběr 34 1997, č. 4, s. 321-323.

1998

Nejstarší inventář soběslavského městského archivu z roku 1626. (Příspěvek k problematice deperdit středověkých až raně novověkých písemností na příkladě dějin archivu někdejšího poddanského města). Táboř 8, 1997-1998 [vyd. 1998], s. 71-103.

Neznámá česká listina Petra z Konipasu z roku 1397. JSH 66-67, 1997-1998 [vyd. 1998], s. 95-96.

Drobné jihočeské "husitikum" patrně z konce roku 1428. JSH 66-67, 1997-1998 [vyd. 1998], s. 97-98.

Dodatek k soběslavským kšaftům. JSH 66-67, 1997-1998 [vyd. 1998], s. 99-100.

1999

K záhadě tábořských tzv. husitských stolů. Táboř 9, 1999, s. 233-244.

2000

Poznámka k dataci těchobuzského misálu. Výběr, 37, 2000, s. 138-139.

Soběslavské útrpné vyznání z roku 1465. Výběr 37, 2000, č. 4, s. 312-316.

2001

Církevní správa a náboženské poměry v Táboře během druhé poloviny 15. a počátku 16. století (s edicí účtu tábořských kostelníků z let 1509-1510). Tába 10, 2000-2001 [vyd. 2001], s. 213-279.

Historie pomníku Mistra Jana Husa v Táboře (1904-1928). Kořalková, Květa - Tecl, Rudolf. Tába 10, 2000-2001 [vyd. 2001], s. 417-450.

2002

Styky Soběslavi a Tábora ve světle tzv. purkmistrovských účtů let 1484-1526 a dalších soudobých písemností soběslavského městského archivu. Tába 11, 2002, s. 109-137.

2003

Ludvík Jagellonský a jižní Čechy. (Aneb poněkud nejasná epizoda z přelomu měsíců srpna a září roku 1522). JSH 72, 2003, s. 129-136.

Velikonoční půtka mezi soběslavskými tovaryši a žáky zdejší školy v roce 1527. Výběr 40, 2003, č. 1, s. 89-91.

List Machny z Ostrovce z druhé poloviny 15. století. Výběr 40, 2003, č. 3, s. 289-290.

2004

Nejstarší znaky tábořských cechů. Tába 12, 2004, s. 157-195.

Dodatek k přehledu představitelů samosprávy města Tábora druhé poloviny 15. a počátku 16. století. Výběr 41, 2004, č. 3, s. 277-278.

Deperditum další tábořské "smolné" knihy ze 16. století. Výběr 41, 2004, č. 4, s. 350-351.

VIII. INFORMACE

Přednášky Sdružení historiků ČR (Historický klub 1872) v Národním muzeu v Praze na podzim 2005

Výbor Sdružení historiků České republiky (Historického klubu 1872) si Vás dovo-
luje srdečně pozvat na pokračování přednáškového cyklu **PANOVNÍCI ČES-
KÝCH ZEMÍ**. Přednášky se budou tradičně konat každou třetí středu v měsících
říjnu až prosinci 2005 v přednáškové síni Národního muzea v Praze od 17.30 hod.

19. 10. 2005 *Prof. PhDr. Petr Charvát, CSc.* : Boleslav II. – sjednotitel českého
státu?

16. 11. 2005 *PhDr. Milada Sekyrková, CSc.*: Ferdinand V.

21. 12. 2005 *Doc. PhDr. Petr Sommer, CSc.*: Břetislav II.

Zpravodaj Historického klubu, roč. 16, 2005, č. 1. Časopis Sdružení historiků ČR
(Historického klubu 1872). Vedoucí redaktor Jiří Kocian. Vydalo Sdružení historiků
ČR (Historického klubu 1872) v Praze, 2005, 112 s. - ISSN 0862-8513.

Vychází ve spolupráci a s podporou Historického ústavu AV ČR v Praze